Cor. Cl. Duysend sculp.

L. ANNÆI SENECÆ
Philosophi

Flores, siue Sententiæ insigniores,
excerptæ per
[redacted]EROD.
item L. Annæi Senecæ, Tragici
Sententiæ.

Amsterodami,
Apud Ludouicum Elzeuirium. A°. 16

D. ERASMVS ROTERODAMVS Lectori S.

CVm nuper in ludo literario, quædam selecta ex L. Annei Senecæ operibus prælegerem atque interpretarer, molestis auditorum meorum precibus, quò Typographis traderem adductus sum, ut omnes virtutum ac scientiæ amatores, copiam legendi habere possint. Non tamen desunt crassi quidam, qui studiosos adolescentes, ab hujusmodi literis deterreant, ceu Ethnicis aut Poeticis, & ad morum integritatem officientibus. Ego verò dignos censens, quos, & omnibus in ludis prælegant adolescentiæ literatores, & sibi legant, relegantque senes. Hic enim noster Seneca, quem animum exigit ab his, qui veras virtutes amplecti desiderant,

rant,

rant, ut admirabilem illam & amabilem virtutis ſpeciem ponit ob oculos, quàm multa, quam ſanctè, imò quàm divinitus tradit: de vero divitiarum contemptu, de ſalubri carnis mortificatione, de tuenda amicitia, ac bonorum morum diſciplina. Pudeat interim noſtrorum morum, qui ſacris libris edocti, qui tantis & exemplis & præmiis provocati, doctrinam Euangelicam profitemur, nec præſtamus. Nunquam ante hac magis expertus ſum verum eſſe, quod ſcribit Auguſtinus; ex Ethnicorum benefactis, acriores addi ſtimulos ad virtutem, quàm noſtratium, cum ſubit animo, quàm turpe ſit, non ea perſpicere pectus Euangelica luce illuſtratum, quod perſpectum eſt iis, quibus ſola naturæ ſcintilla prælucebat. Nonne & Auguſtinus libro de doctrina Chriſtiana, capite quadrageſimo, ad philoſophorum lectionem hortatur, dicens;

Philoſo-

Philoſophi autem qui vocantur, ſi qua fortè vera & fidei noſtræ accommoda dixere, maximè Platonici, non ſolùm formidanda non ſunt, ſed ab eis etiam, tanquam injuſtis poſſeſſoribus, in uſum noſtrum vendicanda. Sicut enim Ægyptii, non ſolùm idola habebant, & onera gravia, quæ populus Iſraël deteſtaretur, & fugeret: ſed etiam vaſa atque ornamenta de auro & argento & veſtem, quæ ille populus exiens de Ægypto, ſibi potius tanquam ad uſum meliorem clancutò vendicavit, non authoritate propria, ſed præcepto Dei, ipſis Ægyptiis neſcienter commodantibus, ea quibus non bene utebantur: Sic doctrinæ omnes gentilium non ſolùm ſimulata & ſuperſtitioſa figmenta, graveſque ſarcinas ſupervacanei laboris habent, quæ unuſquiſque noſtrum, duce Chriſto, de ſocietate gentilium exiens, debet abominari atque devitare; ſed etiam liberales diſciplinas

usui veritatis aptiores, & quadam morum præcepta utilißima continent, deque ipso uno Deo *colendo nonnulla vera inveniuntur, &c.* Multi *etiam nostris temporibus, itidem ego, postulant, ut omnes humanæ scripturæ ac disciplinæ cedant* Euangelio. Et *utinam sic effloruisset* Euangelica *pietas, ut ad illius clarißimam lucem, humanarum scripturarum ac disciplinarum lucernæ evanescerent.* Nunc *scripturas humanas ac disciplinas obsolescere videmus, pietatis vigorem succedere non videmus.* In*super cum pauperes atque adolescentes, copias omnium librorum sibi haud comparare poßint, utile duxi optima quæque moribus ac honestæ vitæ nostræ convenientia, ex magnis illis voluminibus carpere, ut & ipsi habeant, quo se oblectent. Vale, & meum hunc laborem & sudorem oro per Christum ut boni consulas.*

EX PRIMO LIBRO
ET EPISTOLA I.

De colligenda & sistenda temporis fuga. Et non esse pauperem, cui etiam modicum satis est.

Uem mihi dabis, qui aliquod precium tempori ponat, qui diem æstimet, qui intelligat se quotidie mori? In hoc enim fallimur, quòd mortem prospicimus. magna pars ejus jam præteriit, quicquid ætatis retrò est, mors tenet. Fac ergo, mi Lucili, quod facere te scribis, omnes horas complectere: sic fiet, ut minus ex crastino pendeas, si hodierno manum injeceris. Dum differtur, vita transcurrit. Omnia, mi Lucili, aliena sunt, tempus tantum nostrum est. Sic evenit mihi, quod plerisque non suo vitio ad inopiam redactis: omnes ignoscunt, nemo succurrit. Quid est? Non puto pauperem, cui quantulumcumque superest, sat est. Tu tamen malo serves tua, & bono tempore uti incipias. Nam ut visum est nostris majoribus; Sera parsimonia in fundo est. Non enim tantum mini-

Alii non prospicimus.

minimum in imo, ſed peſſimum remanet.

Ex Epiſtola 2.

De mutatione locorum, & multiplicium voluminum lectione vitanda, & de commendatione paupertatis, ſi læta ſit.

EX his quæ mihi ſcribis, ex his quæ audio, bonam ſpem de te concipio, non diſcurris, nec locorum mutationibus inquietaris. Ægri animi jactatio iſta eſt. Primum argumentum benè compoſitæ mentis exiſtimo poſſe conſiſtere, & ſecum morari. Illud autem vide, ne iſta lectio multorum authorum, & omnis generis voluminum, habeat aliquid vagum & inſtabile. Certis ingeniis immorari & innutriri oportet, ſi velis aliquid trahere, quod in animo fideliter ſedeat. Nuſquam eſt, qui ubique eſt. In peregrinatione vitam agentibus hoc evenit, ut multa hoſpitia habeant, nullas amicitias. Idem accidat neceſſe eſt iis, qui nullius ſe ingenio familiariter applicant, ſed omnia curſim & properanter tranſmittunt. Non prodeſt cibus, nec corpori accedit, qui ſtatim ſumptus emittitur. Nihil æquè ſanitatem impedit, quàm remediorum cre-

bra

bra mutatio: non venit vulnus ad cicatricem, in quo crebra medicamenta tentantur. Non coalescit planta quæ sæpius transfertur; nihil tam utile est, quod in transitu prosit. Distrahit animum librorum multitudo. Itaque cùm legere non possis quantum habueris, sat est habere quantum legas. Sed modò, inquis, hunc librum evolvere volo, modò illum. Fastidientis stomachi est, multa degustare, quæ ubi varia sunt & diversa, coinquinant, non alunt. Probatos itaque semper lege, & siquando ad alios diverti libuerit, ad priores redi. Aliquid quotidie adversus paupertatem, aliquid adversus mortem auxilii compara, nec minus adversus cæteras pestes. Et cum multa percurreris, unum excerpe quod illo die concoquas. Hoc ipse quoque facio, ex pluribus quæ lego, aliquid apprehendo. Hodiernum hoc est, quod apud Epicurum nactus sum. Soleo enim, & in aliena castra transire, non tanquam transfuga, sed tanquam explorator. Honesta, inquit, res est, læta paupertas. Illa verò non est paupertas, si læta est. Cui enim cum paupertate bene convenit, dives est. Non

Quotidie al- quid memoria r condendum.

qui parum habet: sed qui plus cupit, pauper est. Quid enim refert quantum illi in arca, quantum in horreis jaceat, quantum pascat aut fœneret, si alieno imminet, si non acquisita, sed acquirenda computat? Quis sit divitiarum modus, quæris? Primus, habere quod necesse est, proximus, quod sat est. Vale.

Ex Epistola 3.

De modo eligendi & colendi amicum, & quòd tam vitium est omnibus credere, quàm nulli.

SEd si aliquem amicum existimas, cui non tantundem credis, quantum tibi, vehementer erras, & non satis nosti vim veræ amicitiæ. Nullum habet majus malum occupatus homo, & bonis suis obsessus, quam quod amicos sibi putat, quibus ipse non est. Tu verò omnia cum amico delibera, sed de ipso prius. Post amicitiam credendum est, ante amicitiam judicandum. Diu cogita an tibi in amicitiam aliquis recipiendus sit: cùm placuerit fieri, toto illum pectore admitte, tam audacter cum illo loquere, quàm tecum. Quid est ergo, quare ulla verba coram amico retraham? Quid est, quare me coram illo non putem solum?

ſolum? Quidam quæ tantùm amicis committenda ſunt, obviis narrant, & in quaſlibet aures quicquid illos urit, exonerant: quidam rurſus etiam cariſſimorum conſcientiam reformidant, & ſi poſſent, ne ſibi quidem credituri, interius premunt omne ſecretum: neutrum faciendum eſt. Utrumque enim vitium eſt, & omnibus credere, & nulli.

Ex Epiſtola 4.

De emendando & componendo animum ad contemptum. Quòd magnæ divitiæ ſunt ſecundum naturam compoſita paupertas.

TEnes utique memoria, quantum ſenſeris gaudium, cùm prætexta poſita, ſumpſiſti virilem togam, & in forum deductus es. Majus expecta, cum puerilem animum depoſueris, & te in viros Philoſophia tranſcripſerit. Adhuc enim non pueritia in nobis: ſed quod eſt gravius, puerilitas remanet. Et hoc quidem pejus eſt, quòd authoritatem habemus ſenum, vitia puerorum, nec puerorum tantum, ſed infantium. Magnæ divitiæ ſunt, lege naturæ compoſita paupertas. Lex autem illa naturæ, ſcis quos nobis terminos ſtatuit? Non eſurire, non ſitire, non algere. Ut famem ſitimque depellas,

Senes pueri moribus.

Natura paucis contenta.

pellas, non est necesse superbis assidere liminibus, nec supercilium grave, & contumeliosam etiam humanitatem pati. Non est necesse, maria tentare, nec sequi castra. Parabile est, quod natura desiderat, & appositum. Ad supervacua sudatur. Illa sunt, quæ togam conterunt, quæ nos senescere sub tentorio cógunt, quæ in aliena littora impingunt. Ad manum est, quod sat est. Cui cum paupertate bene convenit, dives est.

Ex Epistola 5.

De vitanda hypocrisi, & nimia vitæ districtione.

ILlud autem te admoneo, ne eorum more, qui non proficere, sed conspici cupiunt, facias aliqua, quæ in habitu tuo, aut genere vitæ notabilia sunt: Asperum, incultum & intonsum caput, & negligentiorem barbam, & indictum argento odium, & cubile humi positum, & quicquid aliud ambitionem perversa via sequitur, devita. Satis ipsum nomen Philosophiæ, etiam si modestè tractetur, invidiosum est. Quid si nos hominum consuetudini cœperimus excerpere? Intus omnia dissimilia sint, frons nostra populo-

populo conveniat. Non ſplendeat toga, nec ſordeat quidem. Non habeamus argentum, in quo ſolidi auri cælatura deſcenderit; ſed non putemus frugalitatis judicium, auro argentoque caruiſſe. Id agamus, ut meliorem vitam ſequamur quàm vulgus, non ut contrariam. Alioqui quos emendari volumus, fugamus, & à nobis avertimus. Nempe propoſitum noſtrum eſt, ſecundum naturam vivere. Hoc contra naturam eſt, torquere corpus ſuum, & faciles odiſſe mundicias, & ſqualorem appetere, & cibis non tantum utilibus uti, ſed tetris & horridis. Quemadmodum delicatas res deſiderare, luxuriæ eſt; Ita uſitatas & non magno parabiles fugere, dementiæ eſt. Frugalitatem exigit philoſophia, non pœnam.

Alii diſſederit.

Ex Epiſtola 6.

De malo ſpei & timoris, & de efficacia exemplaris doctrinæ.

MUlta habeam quæ debeant corrigi, quæ extenuari, quæ attolli? Et hoc ipſum argumentum eſt in melius tranſlati animi, quòd vitia ſua, quæ adhuc ignorabat, videt. Quibuſdam

ægris gratulatio fit, cum ſeipſos ægros eſſe ſenſerunt.

Ego verò cupio in te omnia transfundere, & in hoc gaudeo aliquid diſcere, ut doceam. Nec me ulla res delectabit, licèt eximia ſit & ſalutaris, quam mihi uni ſciturus ſum. Si cum hac exceptione detur ſapientia, ut illam incluſam teneam, nec enunciem, rejiciam. Nullius boni, ſine ſocio, jucunda poſſeſſio eſt. Plus tibi viva vox & convictus, quàm oratio proderit. Homines ſemper amplius oculis quam auribus credunt. Longum iter eſt per præcepta: breve & efficax per exempla. Plato & Ariſtoteles, & omnis in diverſum itura ſapientium turba, plus ex moribus, quàm ex verbis Socratis traxit.

Viva vox.

Ex Epiſtola 7.

De fugiendo turbæ conſortio.

QUid tibi vitandum præcipue exiſtimes, quæris? Turbam. Nondum illi te tutò commiſeris. Ego certè confiteor imbecillitatem meam. Nunquam mores quos extuli, refero. Aliquid ex eo, quod compoſui, turbatur; aliquid ex his quæ fugavi, redit.

Inimi-

Inimica eſt multorum converſatio. Nemo non aliquod nobis vitium, aut commodat, aut imprimit, aut neſcientibus allinit. Utique quo major eſt populus, cui commiſcemur, hoc periculi plus eſt. Avarior redeo, ambitioſior, luxurioſior? imò verò crudelior & inhumanior, quia inter homines fui. Neceſſe eſt aut imiteris, aut oderis. Utrumque autem devitandum eſt, ne vel ſimilis malis fias, quia multi ſunt, neve inimicus multis, quia diſſimiles ſunt. Recede in teipſum quantum potes. Cum his verſare, qui te meliorem facturi ſunt. Illos admitte, quos tu potes facere meliores. Mutuò iſta fiunt, & homines dum docent, diſcunt.

Cum bonis ambulandum.

Ex Epiſtola 8.

De indulgentia corporis proprii, & turba hominum, & quòd bona fortunæ ſunt fugienda philoſophanti, conſcientia ſua contento, propter veram libertatem acquirendam, ex ſervitute animi impendenda philoſophia, diſcenda & optanda.

TU me, inquis, vitare turbam jubes, ſecedere, & conſcientia eſſe contentum: ubi illa præcepta veſtra, quæ imperant in actu mori? Quod ego tibi

tibi videor interim ſuadere, in hoc me recondidi, & fores clauſi, ut prodeſſe pluribus poſſem. Nullus mihi per otium dies exit, partem noctium ſtudiis vendico, non vaco ſomno, ſed ſuccumbo, & oculos vigilia fatigatos cadenteſque, in opere detineo. Seceſſi non tantùm ab hominibus, ſed etiam à rebus; & primùm à rebus meis. Poſterorum negotium ago. Illis aliqua, quæ poſſint prodeſſe, conſcribo; ſalutares admonitiones, velut medicamentorum utilium compoſitiones, literis mando, eſſe illas efficaces in meis ulceribus expertus, quæ etiam ſi perſanata non ſunt, ſerpere deſierunt. Rectum iter, quod ſerò cognovi, & laſſus errando, aliis monſtro. Clamo, vitate quæcunque vulgo placent, quæ caſus attribuit, ad omne fortuitum bonum, ſuſpicioſi pavidique ſubſiſtite. Et fera & piſcis, ſpe aliqua oblectante, decipitur. Munera iſta fortunæ putatis? inſidiæ ſunt. Quiſquis noſtrum tutam agere vitam volet, quantùm plurimum poteſt, iſta viſcata beneficia devitet, in quibus hoc quoque miſerrimi fallimur, quòd habere nos putamus, hæremus. In præcipitia curſus

iſte

iſte deducit. Hujus eminentis vitæ exitus, cadere eſt. Hanc ergo ſanam & ſalubrem formam vitæ teneto, ut corpori tantum indulgeas, quantum bonæ valetudini ſatis eſt. Durius tractandum eſt, ne animo malè pareat; cibus famam ſedet, potio ſitim extinguat, veſtis arceat frigus, domus munimentum ſit adverſus infeſta corpori. Hanc utrum ceſpes erexerit, an varius lapis gentis alienæ, nihil intereſt. Scitote, hominem tam bene culmo, quàm auro tegi. Contemne omnia, quæ ſupervacuus labor, velut ornamentum, ad decus ponit. Cogita in te præter animum nihil eſſe mirabile, cui magno, nihil magnum eſt.

Ex Epiſtola 9.

Quod ſapiens ſeipſo contentus eſt, ad beatè vivendum, non ad vivendum ſimpliciter.

STilpon, quem Epicuri epiſtola inſequitur: hic enim capta patria, amiſſis liberis, amiſſa uxore, cum ex ncendio publico, ſolus, & beatus ta-ıen exiret, interroganti Demetrio, ıi cognomen ab exitio urbium, Po-ɔrcetes fuit, Numquid perdidiſſet? nnia, inquit, bona mea mecum t. Ecce vir fortis ac ſtrenuus, ipſam hoſtis-

hostis sui victoriam vicit. Nihil (inquit) perdidi, dubitare illum coëgit, an vicisset. Omnia mea mecum sunt: Iusticia, virtus, temperantia, prudentia, hoc ipsum, nihil bonum putare, quod eripi possit. Si cui, inquit, bona sua non videntur amplissima, licèt totius mundi dominus sit, tamen miser est. Miser est, qui se non beatissimum judicat, licet imperet mundo. Quid enim refert, qualis status tuus, si tibi videtur malus? Quid ergo, inquis? si beatum se dixerit, ille turpiter dives, & ille multorum dominus, sed plurium servus, beatus sua sententia fiet? Non quid dicat, sed quid sentiat refert, nec quid uno die sentiat, sed quid assiduè. Non est autem quòd verearis, ne ad indignum res tanta perveniat. Nisi sapienti sua non placent, omnis stultitia laborat fastidio sui.

Quis beatus.

Ex Epistola 10.

De solitudine vitanda prudentibus, & de sinceritate orandi Deum.

CRates, ut ajunt, hujus ipsius Stilponis auditor, cujus mentionem priori epistola feci, cum vidisset adolescentulum secretò ambulantem, interrogavit; quid illic solus faceret? Mecum,

ecum, inquit, loquor: cui Crates;
ve, inquit, rogo & deligenter atten-
, ne cum homine malo loquaris.
gentem, timentemque custodire
emus, ne solitudine malè utatur.
mo est ex imprudentibus, qui relin-
i sibi debeat. Tunc mala consilia
itant, tunc aut aliis, aut ipsis futura
icula struunt. Tunc cupiditates im- *Alii*
bas ordinant, tunc quicquid aut *expro-*
tu, aut pudore animus celabat, ex- *mit.*
nit, tunc audaciam acuit, libidinem
tat, iracundiam instigat.

Votorum tuorum veterum, licet
s gratiam facias, alia de integro
ipe, roga bonam mentem, bonam
etudinem animi, deinde corporis.
nc scitò esse te omnibus cupidita- *Oratio*
us solutum, cum eò perveneris, ut *qualis*
il Deum roges, nisi quod rogare *esse de-*
ssis palàm. Nunc enim quanta de- *beat.*
ntia est hominum? turpissima vo-
Diis insusurrant. Si quis admoverit
em, conticescent, & quod scire ho-
rem nolunt, Deo narrant. Sic vive
n hominibus, tanquam Deus vi-
t: sic loquere cum Deo, tanquam
nines audiant.

Ex Epistola 11.

De invincibilis verecundiæ qualitate, & de imaginaria boni viri præsentia.

LOcutus est mecum amicus tuus bonæ indolis, in quo quantum esset animi, quantum ingenii, quantum jam etiam profectus, sermo primus ostendit. Dedit enim nobis gustum, ad quem respondebit: non enim ex præparato locutus est, sed subitò deprehensus. Vbi se colligebat verecundia, bonum in adolescente signum, vix potuit excutere, adeò illi ex alto suffusus est rubor. Hic illum, quantum suspicor, etiam cùm se confirmaverit, & ex omnibus vitiis exuerit, sapientem quoq; sequetur. Nulla enim sapientiâ, naturalia corporis aut animi vitia ponuntur; quicquid infixum & ingenitum est, lenitur arte, non vincitur. Quibusdam etiam constantissimis, in conspectu populi sudor erumpit, non aliter, quàm fatigatis & æstuantibus solet, quibusdam tremunt genua dicturis, quorundam dentes colliduntur, lingua titubat, labra concurrunt. Hæc nec disciplina, nec usus unquam excutit: sed natura vim suam exercet, & illos vitii sui, etiam robustissimos admonet. Hæc, ut dixi, nulla sapientia abigit, alioquin habe-

Verecundia in adolescente.

iberet rerum naturam sub imperio, omnia eraderet vitia. Quęcunque at-buit conditio nascendi, & corporis nperatura, cùm multùm se diuque imus composuerit, hærebunt. Nihil rum vitari potest, non magis, quàm cersi. Accipe & quidem utilem & sa-arem clausulam, quam te affigere a-no volo. Aliquis vir bonus nobis eli-ndus est, ac semper ante oculos ha-ndus, ut sic, tanquam illo spectante ramus, & omnia tanquam illo vi-nte faciamus. Hoc mi Lucili, Epicu-; præcepit: custodem nobis & pæda-gum dedit, nec immeritò. Magna s peccatorum tollitur, si peccaturis tis assistat. Aliquem habeat animus em vereatur, cujus authoritate, e-m secretum suum sanctius faciat. O icem illũ, qui non actus tantùm sed am cogitatus emendat. O fœlicem, i sic aliquem vereri potest, ut ad me-riam quoque ejus se componat, at-e ordinet; qui sic aliquem vereri po-t, citò erit verendus? Elige itaque tonem, si hic videtur tibi nimis rigi-;, elige remissioris animi virum Lę-n; elige eum, cujus tibi placuit & vi-& oratio, & ipsius animum ante te ferens

Alii vitari.

ferens & vultus, illum ſemper tibi oſtende, vel cuſtodem vel exemplum. Opus eſt, inquam, aliquo, ad quem mores noſtri ſeipſi exigant; niſi ad regulam prava non corriges.

Ex Epiſtola 12.

De bono ſenectutis, & commendatione ſeu excuſatione ipſius.

QUocunque me verto, argumenta ſenectutis meæ video. Veneram in ſuburbanum meum, & querebar de impenſis ædificii dilabentis. Ait Villicus, non eſſe negligentiæ ſuæ vitium, omnia ſe facere, ſed villam veterem eſſe. Hæc villa inter manus meas crevit. Quid mihi futurum eſt, ſi tam putrida ſunt ætatis meæ ſaxa? Debeo hoc ſuburbano meo, quòd mihi ſenectus mea, quocunque averterem, apparuit. Complectamur illam & amemus, plena eſt voluptatis, ſi illa ſcias uti; gratiſſima ſunt poma cum fugiunt. Pueritiæ maximus in exitu decor eſt: deditos vino potatio extrema delectat, illa quę mergit, quę ebrietati ſummam manum imponit. Moleſtum eſt inquis, mortem ante oculos habere. Primum, iſta tam juveni ante oculos debet eſſe, quàm ſeni.

Alii vitari.

Ex

Ex lib. 2. & Epiſt. 13.

De utilitate exercitationis contra adverſa. De remediis contra mala fortuita, & quòd ſtultitia ſemper incipit vivere.

NOn poteſt Athleta magnos ſpiritus ad certamen adferre, qui nunquam ſugillatus eſt. Ille qui fudit ſanguinem ſuum, cujus dentes crepuerunt ſub pugno. Ille qui ſupplantatus, adverſarium toto tulit corpore, nec projecit animum projectus, qui quoties cecidit, contumacior reſurrexit, cum magna ſpe deſcendit ad pugnam. Ergo, ut ſimilitudinem iſtam proſequar, ſæpe jam fortuna ſupra te fuit, nec tamen tradidiſti te, ſed ſubſiliiſti, & acrior conſtitiſti. Multum enim adjicit ſibi, virtus laceſſita. Inter cætera mala, hoc quoque habet ſtultitia, ſemper incipit vivere. Conſidera quid vox iſta ſignificet, Lucili virorum optime, & intelliges quàm fœda ſit virorum levitas, quotidie nova vitæ fundamenta ponentium, novas etiam ſpes, in exitu inchoantium. Circumſpice tecum ſingulos, occurrunt tibi ſenes, qui ſe quàm maxime ad ambitionem, ad peregrinationes, ad negotiandum parent. Quid eſt au-

tem

tem turpius, quàm ſenex, vivere incipiens?

Ex Epiſtola 14.

Vt non ſerviatur corpori, & qualiter vitanda ſit nocitura potentia, & quòd is maxime divitiis fruitur, qui non indiget divitiis.

FAteor inſitam eſſe nobis corporis noſtri charitatem. Fateor nos hujus gerere tutelam; non nego indulgendum illi, ſerviendum nego. Multis enim ſerviet, qui corpori ſervit, qui pro illo nimium timet, qui ad illud omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tanquam propter corpus vivere debeamus, ſed tanquam non poſſimus ſine corpore. Hujus nos nimius amor, timoribus inquietat, ſolicitudinibus onerat, contumeliis objicit. Honeſtum ei vile eſt, cui corpus nimis charum eſt. Agatur ejus diligentiſſimè cura, ita tamen, ut cum exigit ratio, cum dignitas, cum fides, mittendum in ignem ſit.

Demus itaque operam, abſtineamus offenſis. Interdum populus eſt, quem timere debeamus, interdum, ſi ea civitatis diſciplina eſt, ut plurima per ſenatum tranſigantur, gratioſi timeantur; in eo viri interdum ſinguli, quibus

quibus poteſtas populi & in populum data eſt. Hos omnes amicos habere operoſum eſt, ſatis eſt, inimicos non habere. Itaque ſapiens nunquam potentium iras provocabit, imò declinabit, non aliter, quàm in navigando procellam.

Circumſpiciendum nobis eſt ergo, quomodo à vulgo tuti eſſe poſſimus. Primùm nihil inde concupiſcamus, rixa eſt inter competitores: deinde nihil habeamus, quod cum magno emolumento inſidiantis eripi poſſit. Quàm minimum ſit in corpore tuo ſpoliorum. Nemo ad humanum ſanguinem propter ipſum venit, aut admodum pauci, plures computant quàm oderint. Nudum latro tranſmittit, etiam in obſeſſa via, pauperi pax eſt. Ad philoſophiam ergo confugiendum eſt. Hæ literæ, non dico apud bonos, ſed apud mediocriter malos, inſularum loco ſunt. Nam forenſis eloquentia, & quæcunque alia populum movent, adverſarium habent: hæc quieta & ſui negotii, contemni non poteſt, cui ab omnibus artibus, etiam apud peſſimos, honor eſt. Nunquam in tantum convaleſcit ne-

Qui pauper eſt, nihil timet.

Philoſophiæ laus.

 quitia

quitia, nunquam ſic contra virtutes conjurabitur, ut non Philoſophiæ nomen venerabile & ſacrum maneat.

Divitiarum contemptus. Is maximè divitiis fruitur, qui minimè divitiis indiget. Qui eget divitiis, timet pro illis. Nemo autem ſolicito bono fruitur. Adjicere illis aliquid ſtudet, dum de incremento cogitat, oblitus eſt uſus, rationes accipit, forum conterit; kalendarium verſat, fit ex domino procurator.

Ex Epiſtola 15.

De non ſaginando, vel impinguando corpore, & de exercitatione, & vocis moderatione, & quare vita ſtulti ingrata ſit.

ADjice nunc, quod majore corporis ſarcina animus læditur, & minus agilis eſt. Itaque quantum potes, circumſcribe corpus tuum, & animo locum laxa. Multa ſequuntur incommoda, huic deditos curæ. Primùm exercitationes, quarum labor ſpiritum exhaurit, & inhabilem intentioni, ac ſtudiis acrioribus reddit. Deinde, copia ciborum, ſubtilitas animi impeditur. Quicquid facies, citò redi à corpore ad animum, illum diebus ac noctibus exerce. Labore modico, alitur ille. Hanc exercitationem, non

Amor corporis contemnendus.

frigus,

frigus, non æstus impediet, nec senectus quidem. Id bonum cura, quod vetustate fit melius. Neque ego te semper jubeo imminere libro, aut pugillaribus. Dandum est aliquod intervallum animo, ita tamen, ut non resolvatur, sed ut remittatur. Gestatio ǁ corpus concutit, & studio non officit: possis legere, possis dictare, posſis loqui, possis audire: quorum nihil, ec ambulatio quidem vetat fieri.

Stulti vita ingrata est, trepida est, ota in futurum fertur. Quis hæc, inuis, dicit? Idem qui suprà. Quam tu unc vitam dici existimas stultam? Baæ & Ixionis? Non ita est, nostra dicir, quos cœca cupiditas in nocitura, ertè nunquam satiatura, præcipitat, ibus si quid satis esse posset, fuisset, ui non cogitamus, quàm jucundum nihil poscere, quàm magnificum plenum esse, nec ex fortuna penere. Discedant aliquando ista insiosa bona, & sperantibus meliora, ıàm assecutis. Si quid in illis esset lidi, aliquando & implerent. Nunc urientium sitim concitant, quapotius à fortuna impetrem, ut det, ıàm à me, ne petam? Quare autem *Fortunā fallit.*

petam, oblitus fragilitatis humanæ? Congeram, inquit laborem.

Ex Epiſtola. 16.

Qualiter ad bonam vitam veniens, in Philoſophia robore ſolidatur, & qui, quoad naturam vivit, nunquam pauper, qui quoad opinionem, nunquam dives erit.

ILlud ante omnia vide, utrum in Philoſophia, an in ipſa vita profeceris. Non eſt Philoſophia populare artificium, nec oſtentationi paratum. Non in verbis, ſed in rebus eſt. Nec in hoc adhibetur, ut aliqua oblectatione conſumatur dies, ut dematur ocio nauſea. Animum format, & fabricat, vitam diſponit, actiones regit, agenda & omittenda demonſtrat, ſedet ad gubernaculum, & per ancipitia fluctuantium, dirigit curſum, ſine hac nemo ſecurus eſt. Innumerabilia accidunt ſingulis horis, quæ conſilium exigunt, quod ab hac petendum eſt. Hæc adhortabitur, ut Deo libenter pareamus, ut fortunæ contumaciter reſiſtamus, hæc docebit, ut Deum ſequaris, feras caſum.

Philoſophia ſtudendum.

Sic quoque quod ab Epicuro dictum eſt: Si ad naturam vives, nunquam eris pauper. Si ad opiniones, nunquam eris

eris dives. Exiguum natura desiderat, opinio immensum. Congeratur in te, quicquid multi locupletes possederunt, ultra privatum pecuniæ modum, fortuna te provehat, auro tegat, purpura vestiat, & eò deliciarum opumque perducat, ut terram marmoribus abscondas: accedant statuæ, & picturæ, & quicquid ars ulla luxuriæ elaboravit, majora cupere ab his disces. *Divitiæ non satiant.*

Ex Epistola 17.

Quomodo ad Philosophiam tendenti paupertas expediat.

PRojice omnia ista, si sapis, immò ut sapias, & ad bonam mentem, magno cursu, ac totis viribus tende. Si quid est quo teneris, aut expedi, aut incide. Moratur inquis, me res familiaris, sic illam disponere volo, ut sufficere, nihil agenti possit, ne aut paupertas mihi oneri sit, aut ego alicui. Nempe hoc quæris, & hoc ista dilatione vis consequi, ne tibi paupertas timenda sit. Quid si appetenda sit? multis ad philosophandum obstitêre divitiæ, paupertas expedita est, secura est. Cum classicum cecinit, scit non se peti. cùm aliqua conclamatio est, quomodo exeat, non quid efferat, quęrit, *Paupertas philosophiæ convenit.*

rit, aut ſi navigandum eſt, non perſtrepunt portus, nec unius comitatu inquieta ſunt littora, non circumſtant illum turba ſervorum, ad quos paſcendos tranſmarinarum regionum eſt optanda fertilitas; facile eſt, paſcere paucos ventres, & bene inſtitutos, & nihil aliud deſiderantes, quàm impleri. Parvo fames conſtat, magno faſtidium. Paupertas contenta eſt, deſideriis inſtantibus ſatisfacere. Non poteſt ſtudium ſalutare fieri, ſine frugalitatis cura; frugalitas autem, paupertas voluntaria eſt. Tolle itaque iſtas excuſationes, quantum ſat eſt, nondum habeo, ſi ad illam ſummam pervenero, tunc me totum Philoſophiæ dabo. Atqui nihil prius: quàm hoc parandum eſt, quod tu differs, & poſt cætera paras, ab hoc incipiendum eſt. Parare, inquis, unde vivam, volo. Simul & parare diſce. Si quid te vetat bene vivere, bene mori non vetat. Non eſt quod paupertas nos à Philoſophia revocet, ne egeſtas quidem: toleranda eſt enim ad hoc properantibus, vel fames; quam toleravere quidam in obſidionibus. Et quod aliud erat illius patientiæ præmium, quam

Parvo fames conſtat.

Fames toleranda.

in

n arbitrium non cadere victoris?]uanto hoc majus est, quo promitti- :ır perpetua libertas, nullius nec ho- ninis, nec Dei timor? Equidem vel :furienti ad ista veniendum est. Per-)essi sunt exercitus inopiam omnium erum, vixerunt herbarum radicibus, & dictu fœdam tulerunt famem. Hæc)mnia passi sunt pro regno (quo ma- ;is mireris) alieno. Dubitabit aliquis, erre paupertatem, ut animum furo- ibus liberet? Quid istuc ab Epicuro nutuum sumam? Multis parasse divi- ias,non finis miseriarum fuit, sed mu- ıtio. Non hoc miror. Non est enim ı rebus vitium, sed in ipso animo. Il- ıd quoque, quod paupertatem nobis ravem fecerat, & divitias graves fe- t. Quemadmodum nihil differt, u- um ægrum in ligneo lecto, an in au- 'o colloces, quocunque illum trans- leris, morbum suum secum trans- ret: Sic nihil refert, utrum animus ger, in divitiis, an in paupertate po- ıtur, malum suum illum sequitur.

Vitium non in rebus, sed in animo est.

Ex Epistola 18.

Quòd sine luxuria, dies festus agi debet, & de paupertate ultrò petenda, & amore divitiarum tollendo.

Festis animo imperandum.

FEstis maximè diebus animo imperandum est, ut tunc voluptatibus solus abstineat, cùm in illas, omnis turba procubuit. Certissimum argumentum firmitatis suę capit, si ad blanda & in luxuriam trahentia, nec adducitur. Hoc multò fortius est, ebrio ac vomitante populo, siccum ac sobrium esse.

Cæterùm adeò mihi placet tentare animi tui firmitatem, ut ex præcepto magnorum virorum, tibi quoque præcipiam. Interponas aliquot dies, quibus contentus minimo ac vilissimo cibo, dura atque horrida veste, dicas tibi, hoc est, quod timebatur. In ipsa securitate, animus ad difficilia se præparet, & contra injurias fortunæ, inter beneficia firmetur. Miles in media pace decurrit, sine ullo hoste, vallum jacit, & supervacuo labore lassatur, ut sufficere necessario possit. Quem in ipsa re trepidare nolueris, ante rem exerceas. Hoc secuti sunt, qui omnibus mensibus paupertatem imitati, propè ad inopiam accesserunt, ne unquam

In die bonorum memor esto malorum.

inquam expavescerent, quod sæpè di-
licissent.

Exerceamur ad paulolum, & ne im- *Amor divitiarum tollendus.*
aratos fortuna deprehendat: fiat
aupertas nobis familiaris. Securius
ivites erimus, si scierimus, quàm non
t grave, pauperes esse. Nemo alius
ſt Deo dignus, quàm qui opes con-
:mpsit, quarum possessione tibi non
terdico, sed efficere volo, ut illas
trepidè possideas, quod uno confe-
ieris modo, si te etiam sine illis bea-
victurum persuaseris tibi, si illas
am exituras, semper aspexeris.

Ex Epistola 19.

*secessu in otium, & de perplexitate conca-
'enantium, seu cupiditate vitanda.*

Atis multum temporis sparsimus,
incipiamus in senectute vasa colli-
re, nunquid invidiosum est? in fre-
vixìmus, moriamur in portu.
Subduc cervicem jugo, semel illam
idi, quàm semper premi, satius est.
: ad privata retuleris, minora erunt
nia, & affatim implebunt. At nunc
ima & undique ingesta non sa- *Divitiæ non replent animum.*
t. Utrum autem mavis ex inopia
ritatem, an in copia famem? Et
a felicitas, est alienæ aviditati

expoſita . Quamdiu tibi ſatis nihil fuerit, ipſe aliis non eris. Quomodo, inquis, exibo? utcunque. Cogita quàm multa temerè, pro pecunia: quàm multa laborioſè, pro honore tentaveris. Aliquid & pro ocio audendum eſt. Mecœnatis dictum, Attonita habent ſumma.

Ex Epiſtola 20.

De concordia doctrinæ cum vita, & de inæqualitate vitanda, & de paupertatis beneficio, & quod magnus eſt, qui in divitiis pauper eſt, ſed ſecurior, qui caret eis.

Mea gloria erit, ſi te iſtinc, ubi ſine ſpe exeundi fluctuaris, extraxero. Illud autem, mi Lucili, te rogo atque hortor, ut Philoſophiam in præcordia ima demittas, & experimentum tui profectus capias, non oratione nec ſcripto, ſed animi firmitate, & cupiditatum diminutione, verba, rebus proba. Aliud propoſitum eſt declamantibus, & aſſenſiônem coronæ captantibus. Aliud his, qui juvenum & ocioſorum aures, diſputatione varia, aut volubili, detinent. Facere docet Philoſophia, non dicere, & hoc exigit, ut ad legem ſuam quiſque vivat, ne orationi vita diſſentiat, ut ipſa inter

Concordia doctrina cum vita.

ter se vita unius, sine actionum dissensione coloris sit. Maximum hoc est & officium sapientiæ & indicium, ut verbis opera concordent, ut & ipse ubique par sibi, idemque sit. Quis hoc præstabit? Pauci, aliqui tamen. Est difficile: hoc nec dico, sapientem semper uno iturum gradu, sed una via. Observa itaque, nunquid vestis tua, domusque dissentiant. Nunquid in te liberalis sis, in tuos sordidus. Nunquid cœnes frugaliter, ædifices luxuriose. Vnam semel, ad quam vivas, regulam prende, & ad hanc omnem vitam tuam exæqua. Quidam se domi contrahunt, dilatant foris & extendunt; vitium est hæc diversitas, & signum vacillantis animi, ac nondum habentis tenorem suum, etiam nunc dicam unde sit ista inconstantia, & dissimilitudo rerum consiliorumque. Nemo proponit sibi quid velit, nec si proposuit, perseverat in eo, sed transilit, nec tantum mutat, sed redit, & in ea quæ deseruit ac damnavit, revolvitur. Itaque ut relinquam definitiones sapientiæ veteres, & totum complectar humanæ vitæ modum, hac possum contentus esse. Quid est sapientia?

Ad unã regulam vivendum.

Vera sapientia quæ sit. Semper idem velle, atque idem nolle. Licèt illam exceptiunculam non adjiciam, ut rectum sit quod velis, non potest cuiquam semper idem placere, nisi rectum.

O quando ille veniet dies, quò nemo in honorem tuum mentiatur. Huc ergo cogitationes tuæ tendant, hoc cura, hoc opta, omnia alia vota Deo remissurus, ut contentus sis temetipso, & ex te nascentibus bonis. Quæ potest esse felicitas propior?

Multum est, non corrumpi divitiarum contubernio. Magnus est ille, *Paupertas secura.* qui in divitiis pauper est. Sed securior, qui caret divitiis. Nescio, inquis, quomodo iste paupertatem laturus est, si in illam incideret. Nec scio ego Epicuri angelus, si pauper contempturus sit divitias, si in illas inciderit. Itaque in utroque mens æstimanda est, inspiciendumque, an ille paupertati indulgeat, an hic divitiis non indulgeat. Potius ex somno excitandus & vellicandus est animus, admonendusque, naturam nobis minimum constituisse. Nemo nascitur dives, quisquis exit in lucem, jussus est lacte & panno esse contentus. Ab his initiis nos regna non capiunt. Vale.

Ex

Ex Epiſtola 21.

Quòd tendentem ad Philoſophiam, impedit mundanæ felicitatis falſa æſtimatio. Et quòd in omni, quod habere cupimus, cupiditatibus detrahendum eſt.

CUm iſtis negotium tibi eſſe judicas, de quibus ſcripſeras? Maxinum negotium tecum habes, tu tibi noleſtus es. Quid velis, neſcis, melius ›róbas honeſta, quàm ſequeris. Vides ıbi ſit poſita felicitas, ſed ad illam ›ervenire non audes.

Epicurus illam nobilem ſententiam cripſit, quà hortatur, ut Pythoclea ocupletem, non publica, nec ancipiti ia faciat. Si vis, inquit, Pythoclea diitem facere, non pecuniæ adjicienlum, ſed cupiditatibus detrahendum ſt. Si vis honeſtum facere, non hooribus adjiciendum, ſed cupiditatius detrahendum. Si vis Pythoclea ſſe in perpetua voluptate, non volutatibus adjiciendum eſt, ſed cupiditibus detrahendum. Si vis ſenem ıcere, & implere vitam, non annis adciendum eſt, ſed cupiditatibus detraendum eſt.

Cupiditatibus detrahendum eſt.

Ex Epistola 22.

Quòd occupationes consilio relinquendæ sunt, non præcipitentur fugiendæ, & quòd homines priores moriuntur, quàm nascuntur.

Opus virum judicat. IAm intelligas educendum esse te, ex istis occupationibus, speciosis & malis: sed quomodo id consequi possis, quæris. Quædam non nisi à præsente monstrantur. Non potest medicus per epistolas, cibi aut balnei tempus eligere: vena tangenda est. Vetus proverbium est, Gladiatorem in arena capere consilium. Aliquid adversarii vultus, aliquid manus mota, aliquid ipsa inclinatio corporis, intuentem monet.

Ecce occurrit mihi sententia, nescio utrum verior, quàm eloquentior: cujus inquis? Epicuri. Adhuc enim alienas sarcinas adorno. Nemo non ita exit è vita tanquam modò intraverit. Quemcumque vis occupa; adolescentem, senem, medium: invenies æquè timidum mortis, æquè inscium vitæ. Nemo quicquam habet facti, in futurum enim nostra distulimus. Nihil me magis in ista voce delectat, quam quod exprobratur senibus infantia. Nemo, inquit, aliter, quàm quomodo natus est, exit è vita. Falsum

ſt, Pejores morimur quàm naſcimur. Noſtrum iſtud, non naturæ vitium eſt. Illa de nobis conqueri debet, & dicere: quid hoc eſt? ſine cupiditatibus vos genui, ſine timoribus, ſine ſuperſtitione, ſine perfidia cæteriſque peſtibus: quales intraſtis, tales exite. Percepit ſapientiam, ſi quis tam ſecurus moritur, quàm naſcitur. Nunc verò trepidamus, cum periculum acceſſit, non animus nobis, non color conſtat, lachrymæ nihil profuturæ cadunt. Quid eſt turpius, quàm in ipſo limine, ſecuritatis eſſe ſolicitum? Cauſa autem hæc eſt, quòd inanes omnium bonorum ſumus, vitæ deſiderio laboramus. Non enim apud nos pars ejus ulla ſubſedit, tranſmiſſa eſt, & effluxit. Nemo quàm bene vivat, ſed quam diu, curat: cùm omnibus poſſit contingere, ut bene vivant, ut diu, nulli.

Pejores morimur quàm naſcimur.

Contemptus mortis.

Ex Epiſtola 23.

De ſolido & inani gaudio, & de malo vitæ principio.

HOc ante omnia fac, mi Lucili, diſce gaudere. Exiſtimas me nunc detrahere tibi multas voluptates, qui fortuita ſubmoveo, qui ſpes, dulciſſi-

ma oblectamenta devitanda existimo. Imò contra. Nolo tibi unquam deesse lætitiam. Volo illam tibi domi nasci. Nascitur, si modò intra teipsum sit. Cæteræ hilaritates non implent pectus, sed frontem remittunt, leves sunt, nisi fortè tu judicas illum gaudere, qui videt. Animus debet esse alacer, & fidens & super omnia erectus. Mihi crede, res severa est verum gaudium. An tu existimas quemquam soluto vultu, & ut isti delicati loquuntur, hilari oculo mortem contemnere? paupertati domum aperire? voluptates tenere sub fræno? meditari dolorum patientiam? Hæc qui apud se versat, in magno gaudio est, sed parum blando. Hæc, quibus delectatur vulgus, tenuem habent ac perfusoriam voluptatem, & quodcunque inventicium gaudium est, fundamento caret. Hoc de quo loquor, ad quod te conor perducere, solidum est, & quod plus pateat introrsus.

Alii præfunctoriam.

Corpus fragile.

Corpusculum quoque, etiamsi nihil fieri sine illo potest, magis necessariam rem crede, quàm magnam. Vanas suggerit voluptates, breves, pœnitendas, ac nisi magna moderatione tempe-

emperentur, in contrarium abituras. ta dico, in præcipiti voluptas ad dolorem vergit, nisi modum teneat. Modum autem tenere in eo difficile est, quod bonum esse credideris. Veri boni aviditas, tuta est. Quid sit istud, interrogas, aut unde subeat? dicam. Ex bona conscientia, ex honestis consiliis, ex rectis actionibus, ex contemptu fortuitorum, ex placido vitæ & continuo tenore, unam prementis viam. Molestum est semper vitam inchoare. Malè vivunt, qui semper vivere incipiunt. Quia semper illis imperfecta vita est. Non potest autem stare paratus ad mortem, qui modò incipit vivere. Id agendum est, ut satis viximus. Quidam vivere tunc incipiunt, cum desinendum est, si hoc judicas mirum, adjiciam quod magis admireris. Quidam ante vivere desierunt, quàm inciperent. Vale. *De via.*

Ex Epistola 24

e non timenda morte, & de non inconsultè animum inclinando.

HÆc in animo voluta, quæ sæpè audisti, sæpè dixisti, sed an verè idieris, an verè dixeris, effectu proa. Hoc enim turpissimum est, quod nobis *Verba in opera vertenda.*

nobis objici solet, verba nos Philosophiæ, non opera tractare. Turpe est aliud loqui, aliud sentire: quantò turpius, aliud scribere, aliud sentire? Memini te illum locum aliquando tractasse, non repentè in mortem nos incidere, sed minutatim procedere. Quotidie morimur, quotidie enim demitur aliqua pars vitæ: & tunc quoque cùm crescimus, vita decrescit. Infantiam amisimus, deinde pueritiam, deinde adolescentiam, usque ad hesternum quicquid transiit temporis, perit. Hunc ipsum quem agimus diem, cum morte dividimus.

Mors est quotidiana.

At in utrumque emonendi ac firmandi sumus, & ne nimis amemus vitam, & ne nimis oderimus, etiam cum ratio suadet finire, non temerè, nec cum procursu capiendus est impetus. Vir fortis ac sapiens non fugere debet è vita, sed exire. Et ante omnia ille quoque vitetur affectus, qui multos occupavit, libido moriendi.

Omnibus adde modum.

Nempe expergiscar, dormiam, satiabor, esuriam, algebo, æstuabo: nullius rei finis est, sed in orbem nexa sunt omnia; fugiunt ac sequuntur.

Omnia in orbem nexa.

Diem

)iem nox premit, dies noctem, æ-
'as in autumnum desinit, autumno
yems instat, quæ vere compescitur.
)mnia transeunt, ut revertantur.

Ex Epistola 25.

'e imaginaria boni viri præsentia, & quòd natura paucis contenta.

NE de altero quidem satis fiduciæ habeo, excepto eo, quod adhuc eccare erubescit: nutriendus est hic udor, qui quandiu in animo ejus duiverit, aliquis erit bonæ spei locus. *Pudor peccati.*

Panem & aquam natura desiderat, emo ad hæc pauper est, intra quæ, uisquis desiderium suum claudit, im ipso Iove de felicitate contenat. *Natura paucis contenta.*

Ex Epistola 26.

: morte, & quòd egregium sit, mortem discere.

Go certè, velut appropinquet experimentum, & ille laturus senntiam de omnibus annis meis, dies nerit, ita me observo & alloquor: ihil est, inquam, adhuc quod aut reis aut verbis exhibuimus, levia sunt a & fallacia pignora animi, multisie involuta lenociniis. Quòd profeim, morti crediturus sum. Non timidè

midè itaque componor ad illum diem, quo remotis strophis ac fucis, de me pronunciaturus sum, utrum loquar fortia, an sentiam, nunquid simulatio fuerit & mimus, quicquid contra fortunam jactavi verborum contumacium.

Remove studia, totam vitam tractata, mors de te pronunciatura est, ita dico disputationes & literata colloquia, & ex præceptis sapientium, verba collecta, & eruditus sermo, non ostendunt verum robur animi; est enim oratio etiam timidissimis audax. Quid egeris, tunc apparebit, cùm animam ages. Accipio conditionem humanam, non reformido judicium. Iunior es, quid refert? Non dinumerantur anni. Incertum est, quo te loco mors expectet. Itaque tu illam omni loco expecta. Epicurus ait; Meditare, utrùm commodius sit, vel mortem transire ad nos, vel nos ad eam. Hic patet sensus; Egregia res est, mortem condiscere, supervacuum forsitan putas id discere, quo semel utendum est. Hoc est ipsum, quare meditari debeamus. Semper discendum est, quod an sciamus, experiri non possumus. Meditare

Timidi etiam verbis audaces.

Mortis meditatio.

: mortem. Qui hoc dicit, meditari bertatem jubet; qui mori diſcit, ſer-ire dediſcit. Supra omnem poten-am eſt, certè extra omnem. Quid ad lam carcer, & cuſtodia, & clauſtra? iberum oſtium habet; una eſt ca-na, quæ nos alligatos tenet, amor tæ, qui, ut non eſt abjiciendus, ita inuendus eſt: ut ſi quando res exi-t, nihil nos detineat, nec impediat, io minus parati ſimus, quod quando-ie faciendum eſt, ſtatim facere. ale. *Amor vitæ.*

Ex Epiſtola 27.

voluptatis nocumento, & virtutis gaudio, ad quod per externum adjutorium non venitur, & quòd nunquam nimis dicitur, quod non ſatis diſcitur.

HOc deniq; tibi circa diem mortis præſta, moriantur ante te vitia. mitte iſtas voluptates turbidas, ma-ò levandas; Non venturæ tantùm, præteritæ nocent. Quemadmo-m ſcelera etiam, ſi non ſint depre-nſa, cùm fierent, ſolicitudo non cum is abiit; ita improbarum volupta-m, etiam poſt ipſas pœnitentia eſt. n ſunt ſolidæ, non ſunt fideles, et-iſi non nocent, fugiunt. Aliquod potius *Mori vitiis.*

potius bonum mansurum circumspice: nullum autem est, nisi quod animus ex se sibi invenit. Sola virtus præstat gaudium perpetuum, securum, etiam si quid obstat, nubilum modo intervenit, quæ infra feruntur, nec unquam diem vincunt.

Bona mens non emitur.

Bona mens non emitur nec commodatur: & puto, si venalis esset, non haberet emptorem. At mala quotidie emitur. Sed accipe jam quod debeo, & vale.

Divitiæ sunt, ad legem naturæ composita paupertas. Hoc sæpe dicit Epicurus, aliter atque aliter. Sed nunquam nimis dicitur, quod nunquam satis discitur. Quibusdam remedia monstranda sunt, quibusdam inculcanda sunt.

Ex Epistola 28.

Quod non loci, sed animi mutatione tristitia tollitur. Et quòd initium sit salutis, notitia peccati.

Cælum, non animum mutat, qui trans mare currit.

ANimum debes mutare, non cælum. Licet vastum trajeceris mare, licet (ut ait Vergil. noster) terræque urbesque recedant: sequentur te quocunque perveneris, vitia. Hoc idem cuidam quærenti Socrates ait: quid miraris? Nihil tibi peregrinationes prodesse,

prodesse, cum te circumferas? Premit te eadem causa, quæ expulit. Quid terrarum juvare novitas potest? quid cognitio urbium, aut locorum? In irritum cedit ista jactatio. Quicquid facis, contra te facis, & motu ipso noces tibi: ægrum enim concutis. At cum istud exemeris malum, omnis mutatio loci jucunda fiet. In ultimas expellaris terras licebit, in quolibet barbariæ angulo colloceris, hospitalis tibi illa qualiscunque sedes erit. Magis quis veneris, quàm quò, interest. Non peregrinaris, sed erras & ageris, ac locum, ex loco mutas, cum illud quod quæris, Bene vivere, omni loco positum sit. Num quid tam turbidum fieri potest, quàm forum? Ibi quoque licet quietè vivere, si necesse sit. Sed si liceat disponere se, conspectum quoque & viciniam fori procul fugiam. Nam ut loca gravia, etiam firmissimam valetudinem tentant, ita quoque bonæ menti, nec dum adhuc perfectæ & convalescenti, sunt aliqua earum salubria. Tempus est desinere, sed si prius portorium solvero. Initium est salutis, notitia peccati. Egregiè mihi hoc dixisse videtur Epicurus.

Bene vivere omni loco possumus.

Notitia peccati, initium est salutis.

Nam

Nam qui peccare se nescit, corrigi non vult. Deprehendas te oportet, antequam emendes. Quidam vitiis gloriantur, quia mala sua virtutum loco numerant; tu existimas aliquid de remedio cogitare. Ideo quantum potes, teipsum coargue, inquire in te, accusatoris primum partibus fungere, deinde judicis, novissimè deprecatoris, aliquando te offende.

Ex Epistola 29.

Quòd, licèt non omnes monendi sint, tamen quidam etiam contradicentes, vel illudentes, docendi sunt. Et quòd sapiens malit sibi placere, quàm populo.

Peccatores exultant in rebus pessimis.

DE Marcellino nostro quæris, & vis scire, quid agat. Raрò ad nos venit, nulla alia ex causa, quàm quia audire verum timet, à quo periculo jam abest, nulli enim nisi audituro dicendum est. Nihilominus adibo hoc periculum, & audebo illi mala sua ostendere. Faciet quod solet, advocabit illas facetias, quæ risum evocare lugentibus possunt, & in se primum, deinde in nos jocabitur, omnia quæ dicturus sum, occupabit. Scrutabitur scholas nostras, & objiciet Philosophis congiaria, amicis, gulam. Ostendet mihi

mihi alium in adulterio, alium in popina, alium in aula: oſtendet mihi lepidum Philoſophum, Ariſtonem, &c. Hos mihi circulatores, qui Philoſophiam honeſtius neglexiſſent, quàm vendunt, in faciem ingeret. Conſtitui tamen contumelias perpeti. Moveat ille riſum, ego fortaſſe illi lachrymas movebo, aut ſi ridere perſeverabit, gaudebo tanquam in malis. quòd illud genus inſaniæ hilare contigerit. Nunquam volui populo placere. Nam quæ ego ſcio, non probat populus, quæ probat populus, ego neſcio. Quis enim placere poteſt populo, cui placet virtus? Malis artibus popularis favor quæritur, ſimilem te illis facias oportet. Non probabunt, niſi agnoverint. Multò autem ad rem magis pertinet, qualis tibi videaris, quàm qualis aliis. Conciliari niſi turpe ratione, amor turpium non poteſt. Quid ergo illa laudata & omnibus præferenda artibus rebuſque Philoſophia præſtabit? Scilicet ut malis tibi placere, quàm populo: ut æſtimes judicia, non numeres: ut ſine metu deorum hominumque vivas: ut aut vincas mala, aut finias. Cæterum ſi te videro celebrem

Conſtantia Senecæ.

Populo non placendum.

ſecundis vocibus vulgi, ſi intrante te, clamor, plauſus, & pantomimica ornamenta obſtrepuerint, ſi tota civitate te feminæ puerique laudaverint, quid ni ego tui miſerear, cum ſciam, quæ via ad iſtum favorem ferat?

Ex Epiſtola 30.

Quod mors timenda non ſit, varias ob cauſas.

Mors certa eſt, incerta dies.

MAgna res eſt hæc Lucili, & diu diſcenda, cum adventat hora illa inevitabilis, æquo animo abire. Vivere noluit, qui mori non vult. Vita enim cum exceptione mortis data eſt; ad hanc itur, quam ideo timere dementis eſt, quia certa expectantur, dubia metuuntur. Mors neceſſitatem habet æquam & invictam. Quis queri poteſt in ea conditione ſe eſſe, in qua nemo non eſt? Prima enim pars æquitatis, eſt æqualitas. Tu tamen mortem, ut nunquam timeas, ſemper cogita.

Ex Epiſtola 31.

De contemptu laboris, & excellentia virtutis & animi.

In virtute felicitas.

FAc te ipſe felicem, facies autem, ſi intellexeris, bona eſſe, quibus admixta eſt virtus: Turpia, quibus malicia

ia conjuncta est. Quemadmodum
ne mixtura lucis, nihil splendidum
t, nihil atrum, nisi quod tenebras ha-
et, aut aliquid in se traxit obscuri:
iemadmodum sine adjutorio ignis,
hil calidum est, nihil sine aëre fri-
dum: ita honesta & turpia, virtutis
malitiæ societas efficit. Quid est er-
bonum? rerum scientia. Quid ma-
n est? rerum imperitia; ille prudens
ue artifex, pro tempore quæque re-
let aut eliget.

Quis ergo, inquis, labor frivolus
pervacuus est? In quem humiles
sæ vocaverint, non est malus, non
gis quàm ille, qui pulchris rebus
enditur: quoniam animi est ipsa
rantia, quæ se ad dura & aspera
tatur & dicit, quid cessas? Non est
timere sudorē. Huic & illud acce-
ut perfecta virtus sit, æqualitas, ac
r vitæ per omnia consonans sibi,
d non potest esse, nisi rerū scientia
ingat & ars, per quam divina &
ana noscantur. Hoc est summum
m, quod si occupas, incipis deo-
esse socius, non supplex. Quomo-
quis, istò pervenitur? non per Ap-
inum Grajumve montem, nec per

Labor decet virum.

deserta Candaviæ, nec Syrtes tibi, nec Scylla, aut Charibdis adeundæ sunt, quæ tamen omnia transisti procuratiunculæ pretio. Tutum iter est, jucundum est, ad quod natura te instruxit, dedit tibi illa, quæ si non deserueris, par Deo surges. Parem autem Deo pecunia non faciet. Nihil habet Deus. Prætexta non faciet: Deus nudus est. Fama non faciet, nec ostentatio tui, & in populos nominis dimissa notitia. Nemo novit Deum: multi de illo malè existimant & impunè. Non turba servorum, lecticam tuam per itinera urbana ac peregrina portantium. Deus ille maximus potentissimusque ipse vehit omnia. Ne forma quidem, & vires bonum te facere possunt: nihil horum non patitur vetustatem. Quærendum est ergo, quod non fiat in dies deterius, cui non possit obstari, quo non melius possit optari. Quid hoc est? animus, sed hic rectus, bonus, magnus. Quid aliud voces hunc, quàm Deum in humano corpore hospitem? Hic animus tam in equitem Romanum, quàm in libertinum, quàm in servum potest cadere. Quid est eques Romanus, aut libertinus? aut servus? nomina

Alii, beatum.

Nomina principum en

ıina ex ambitione, aut ex injuria na- *ambitione nata sunt.*
ı. Subſilire in cælum, ex angulo li-
:t. Exurge modo, & te quoque di-
ıum finge Deo: finges autem non au-
›, non argento. Non poteſt ex hac
ateria imago Deo exprimi ſimilis.
ogita illos, cum propitii eſſent, fictiſ fuiſſe.

Ex Epiſtola 32.

De vita curſu percurrendo.

Ropera ergo, Lucili chariſſime, & cogita, quantum celeritati addi-·us fueris, ſi à tergo hoſtis inſtaret, quitem adventare ſuſpicareris, ac ;ientium premere veſtigia. Fit hoc, meris, accelera, & evade: perduc n tutum, & ſubinde conſidera, m pulchra res ſit conſummare vi- ante mortem. O quando videbis l tempus, quo ſcies tempus ad te pertinere, quo tranquillus placi-]ue eris, & craſtini negligens, & mma tui ſacietate. *De vita conſummanda.*

Ex Epiſtola 33.

ı turpe ſit ſemper ex commentario ſapere.

Uid ergo? non ibo per priorum veſtigia? Ego verò utar via vete- d ſi priorem planioremque in-

venero, hanc muniam. Qui ante nos ista moverunt, non domini nostri, sed duces sunt. Patet omnibus veritas, nondum est occupata. Multum ex illa etiam futuris relictum est.

Ex Epistola 34.

Quo modo magistrum delectat profectus discipuli: & quòd magna pars bonitatis est, velle fieri bonum.

SI agricolam arbor ad fructum producta delectat, si pastor ex fœtu gregis sui, capit voluptatem, si alumnum suum nemo aliter intuetur, quàm ut adolescentiam illius suam judicet: quid evenire credis his, qui ingenia educaverunt, & quæ tenera formaverunt, adulta subitò vident? Assero te mihi, meum opus es. Ego cum vidissem indolem tuam, injeci manum, exhortatus sum, addidisti stimulos, nec lentè ire passus sum, sed subinde incitavi, & nunc idem facio. Sed jam currentem hortor, & invicem hortantem.

Docere alios delectabile.

Itaque pars magna bonitatis est, velle fieri bonum. Non est hujus animus in recto, cujus acta discordant.

Ex

Ex Epistola 35.

De constantia hominis in amicitia.

ANte omnia hoc cura, ut constes tibi. Quoties experiri voles, an liquid actum sit, observa, an eadem elis hodie, quæ heri. Mutatio volun-itis indicat animum natare aliubi, :que aliubi apparere, prout tulit ven-is. Non vagatur, quod est fixum & indatum. Istud sapienti perfectè con-ngit, aliquatenus & proficienti pro-ctoque. Quid ergo interest? hic com-ovetur quidem, non tamen transit, l suo loco nutat. Ille nec commo-tur quidem. Vale. *Constantia hominis laudatur.*

Ex Epistola 36.

od propria animi meditatio sit, contemptus nortis.

I in Parthia natus esset, arcum in-fans statim tenderet. Si in Germa-, potinus puer tenerum hastile vi-ret. Si avorum nostrorum tempo-is fuisset, equitare, & hostem comi-percutere didicisset. Hæc singulis plina gentis suç suadet & imperat. d ergo huic meditandum est? quod rsus omnia tela, quòd adversus e hostium genus benefacit, mor- *Diversi mores nativnum.*

tem contemnere. Quæ quin habeat in se aliquid terribile, ut & animos nostros (quos natura in amorem sui formavit) offendat, nemo dubitat. Nec necesse esset, in id comparari & acui, in quod instinctu quodam voluntario iremus, sicut feruntur omnes ad conservationem sui. Nemo discit, ut si necesse fuerit, æquo animo in rosa jaceat: sed in hoc duratur, ut tormentis non submittat fidem, ut si necesse fuerit, stans etiam aliquando saucius, pro vallo pervigilet, & ne pilo quidem incumbat: quia solet obrepere interim somnus in aliquod adminiculum reclinatis. Mors nullum habet incommodum. Esse enim debet aliquid, cujus sit incommodum. Quod si tanta cupiditas longioris ævi te tenet, cogita nihil eorum, quæ ab oculis abeunt, & in rerum naturam, ex qua prodierunt, ac mox processura sunt reconduntur, consumi. Desinunt ista, non pereunt. Et mors, quam pertimescimus ac recusamus, intermittit vitam, non eripit: veniet iterum, qui nos in lucem reponat dies, quem multi recusarent, nisi oblitos reduceret. Sed postea diligentius docebo, omnia

Amor proprius omnibus est innatus.

Exempla resurrectionis.

quæ

videntur perire, mutari. Æquo
o debet rediturus exire. Observa
m rerum in se remeantium, vide-
hoc mundo nihil extingui, sed
us descendere ac resurgere. Æ-
bit, sed alter annus illam addu-
ayems cecidit, referent illam sui
ses. Solem nox obruit, sed ipsam
n dies abiget. Stellarum iste de-
is, quicquid præterierit repetit;
cœli levatur assiduè, pars mergi-
Denique finem faciam, si hoc
n adjecero, nec infantes, nec pue-
nec mente lapsos, timere mor-
Et esse turpissimum, si eam secu-
em nobis ratio non præstat, ad
1 stultitia perducit.

Omnium rerum vicissitudo.

Mortem timere non est sapientis hominis.

Ex Epistola 37.

odo ad veram libertatem Philosophia ducat.

Uomodo ergo, inquis, expe-
diam me? Effugere non potes
ssitates, potes vincere. Fiat via,
anc tibi viam dabit Philosophia:
anc te confer, si vis salvus esse, si
us, si beatus. Denique si vis esse
d est maximum) liber. Hoc con-
re aliter non potest. Humilis res
ultitia, abjecta, sordida, servilis,

multis affectibus & sævissimis subjecta. Hos tam graves dominos, interdum alternis vicibus imperantes, interdum pariter, dimittit à te sapientia, quæ sola libertas est. Una ad hanc fert via, & quidem recta. Non aberrabis: vade certo gradu. Si vis tibi omnia subjicere, te subjice rationi: multos reges, si ratio te rexerit. Ab illa disces, quid & quemadmodũ aggredi debeas.

Sapientia sola, libertas est.

Ex Epistola 38.

De utilitate familiaritatis brevis, & inelaborati sermonis.

Sermo discretus multis prodest.

PLurimum proficit sermo, qui minutatim irrepserit animo; disputationes præparatæ, & effusæ, audiente populo, plus habent strepitus, minus familiaritatis. Nec enim multis opus est, sed efficacibus. Seminis modo spargenda sunt: quod quamvis sit exiguum, cum occupavit idoneum locum, vires suas explicat, & ex minimo, in maximos auctus diffunditur. Idem facit ratio, non latè patet, si aspicias, in opere crescit. Pauca sunt quæ dicuntur; sed si illa animus bene exceperit, convalescunt, & exurgunt.

Ex

Ex Epistola 39.

[...] sit proprium generosi animi, ad excelsa [...]citari, & quatenus superfluitas noceat.

[...]Abet enim hoc optimum in se [...] generosus animus, quod conci[...]r ad honesta. Ita animus noster in [...]u est, eò mobilior & actuosior, quò [...]mentior fuerit. Sed felix, qui ad [...]ora hunc impetum dedit! Magna[...]i est magna contemnere, ac me[...]ria malle, quam nimia. Illa enim [...]a vitaliaque sunt. At hæc, eò quò [...]rfluunt, nocent. Sic segetem nimia [...]it ubertas; sic rami onere fran[...]ur. Sic ad maturitatem non per[...]t nimia fœcunditas. Idem animis [...]que evenit, quos immoderata fe[...]is rumpit, qua non tantum in alio[...] injuriam, sed etiam in suam ver[...]ır. Quis hostis in quenquam tam [...]umeliosus fuit, quàm in quosdam [...]ptates suæ sunt? quorum impo[...]æ, atque insanæ libidini, ob hoc [...]n possis ignoscere, quod quæ fe[...] patiuntur? Inania & ex libidine [...], sine termino sunt. Necessaria [...]tur utilitas, supervacua quò redi[...] [...]oluptatibus utiq; se immergunt, [...]is in consuetudinem adductis,

Nimia prosperitas nocet.

Luxuriant animi rebus plerumque secundis.

carere non possunt, & ob hoc miserrimi sunt, quod eò pervenerunt, ut illis, quæ supervacua fuerant, facta sint necessaria. Serviunt itaque voluptatibus suis, non fruuntur, & mala sua (quod malorum ultimum est) amant. Tunc autem consummata est infelicitas, ubi turpia non solùm delectant, sed etiam placent: & desinit esse remedio locus, ubi quæ fuerunt vitia, mores sunt.

Alii utique.

Ex Epistola 40.

Docet pronunciationem moderandam; jubetque tardiloquium.

NIhil autem ordinatum est, quod præcipitatur & properat. Sic itaque habe, ut istam vim dicendi rapidam, atque abundantem, aptiorem esse circulanti judices, quàm agenti rem magnam atque seriam, docentique. Æquè stillare illam volo, quàm currere. Nec extendat aures, nec obruat. Nam illa quoque inopia & exilitas, minus intentum auditorem habet, tædio interruptæ tarditatis. Facilius tamen incidit, quod expectatur, quàm quod prætervolat.

De modo loquendi.

Præterea exercitatione opus est quotidiana, & à rebus studium transferen-

ferendum est ad verba. Hæc autem etiam si aderunt, & poterunt sine ullo tuo labore decurrere, tamen temperanda sunt. Nam quemadmodum sapienti viro, incessus modestior convenit, ita oratio pressa, non audax. Summa ergo summarum hæc erit, tardiloquum te esse jubeo. Vale.

Ex Epistola 41.

Quo modo in unoquoque bonorum hominum Deus habitet; & quòd homo laudandus est pro his, quæ habet intus.

ITa dico Lucili, sacer intra nos spiritus sedet, malorum bonorumque nostrorum observator & custos: hic prout à nobis tractatus est, ita nos ipse tractat. Bonus vir sine Deo nemo est. An potest aliquis supra fortunam, nisi ab illo adjutus, exurgere? Ille dat consilia magnifica & recta. In unoquoque virorum bonorum (quis Deus incertum est) habitat Deus. Si tibi occurrit vetustis arboribus, & solitam altitudinem egressis, frequens lucus, & conspectum cæli, densitate ramorum aliorum alios protegentium, submovens, illa proceritas sylvæ, & secretum loci, & admiratio umbræ, in aperto tam densæ atque continuæ, fidem

Religio gentilium.

dem tibi numinis facit. Et ſi quis ſpecus, ſaxis penitus exeſis, montem ſuſpenderit, non manu factus, ſed naturalibus cauſis in tantam laxitatem excavatus, animum tuum quadam religionis ſuſpicione percutiet. Magnorum fluminum capita veneramur; ſubita ex abdito vaſti amnis eruptio aras habet. Coluntur aquarum calentium fontes, & ſtagna quædam, quæ vel opacitas, vel immenſa altitudo ſacravit. Si hominem videris interritum periculis, intactum cupiditatibus, inter adverſa felicem, in mediis tempeſtatibus placidum, ex ſuperiore loco homines videntem, & ex æquo deos, non ſubibit te veneratio ejus? Non dices: iſta res major eſt, altiorque, quàm ut credi, ſimilis huic, in quo eſt, corpuſculo, poſſit? Vis iſtuc divina deſcendit: animum excellentem, moderatum, omnia tanquam minora tranſeuntem, quicquid timemus, optamuſque ridentem, cœleſtis potentia agitat. Non poteſt res tanta, ſine adminiculo numinis ſtare.

Veneratio hominis.

Nemo gloriari niſi ſuo debet. Vitem laudamus, ſi fructu palmites onerat, ſi ipſa ad terram, pondere eo-

rum

rum quæ tulit, adminicula deducit. Num quis huic illam præferret vitem, cui aureæ uvæ, aurea folia dependent? Propria virtus eſt in vite fertilitas. In homine quoque id laudandum eſt, quod ipſius eſt. Familiam formoſam habet, & domum pulchram: multum ſerit, multum fœnerat: nihil horum in ipſo eſt, ſed circa ipſum. Lauda in ipſo, quod nec eripi poteſt, nec dari. Quod proprium eſt hominis, quæris quid ſit? animus, & ratio in animo perfecta. Rationale enim animal eſt homo. Conſummatur itaque ejus bonum, ſi adimplevit, cui naſcitur. Quid eſt autem quod ab illo ratio hæc exigit? rem facillimam: ſecundum naturam ſuam vivere: ſed hanc difficilem facit communis inſania. In vitia alter alterum trudimus. Quomodo autem ad ſalutem revocari poſſunt, quos nemo retinet: populus impellit? *Laus hominis.*

Ex Epiſtola 42.

Humilitas laudatur in homine.

IAm iſte tibi perſuaſit, ſe virum bonum eſſe. Atqui vir bonus, tam citò nec fieri poteſt, nec intelligi. Sed iſte multum adhuc abeſt ab eo, quod profi-

profitetur, & si sciret quid esset vir bonus, nondum se esse crederet, fortasse etiam fieri posse desperaret.

Ex Epistola 43.

Conscientia testis fidelis, & quòd prava vita quærit abscondi à publico sensu.

TUnc te felicem esse judica, cum poteris in publico vivere, cum te, parietes tui tegent, non abscondent: quos plerumque nobis circumdatos judicamus, non ut tutius vivamus, sed ut peccemus occultius. Rem dicam, ex qua mores æstimes nostros, vix quenquam invenies, qui possit aperto ostio vivere. Ianitores conscientia nostra, non superbia opposuit. Sic vivimus, ut deprehendi sit, subito aspici. Quid autem prodest recondere se, & oculos hominum auresque vitare? Bona conscientia turbam advocat, mala, etiam in solitudine anxia atque solicita est. Si honesta sunt, quæ facis, omnes sciant. Si turpia, quid refert neminem scire, cum tu scias? O te miserum, si contemnis hunc testem.

Ex Epistola 44.

Quòd quilibet potest fieri verè nobilis, si velit.

PLato ait, neminem regem non ex servis esse oriundum; neminem non

non ſervum ex regibus. Omnia iſta, longa varietas miſcuit, & ſurſum deorſumque fortuna verſavit. Quis ergo generoſus? Ad virtutem bene à natura compoſitus. *Nobilis quis.*

Ex Epiſtola 45.

De acie ingenii, non in verbis, ſed in rebus exercenda. Et quis ſit verè beatus.

MUltum illis temporis verborum cavillatio eripuit, & captioſæ diſputationes, quæ acumen irritum exercent. Nectimus nodos, & ambiguam ſignificationem verbis alligamus, deinde diſſolvimus. Tantum nobis vacat? jam vivere, jam mori ſcimus? Tot illa mente pergendum eſt, ubi provideri debet, ne nos, non verba decipiant. Quid mihi vocum ſimilitudines diſtinguis, quibus nemo unquam, niſi qui diſputat, captus eſt? Cæterùm qui interrogatur, an cornua habeat, non eſt tam ſtultus, ut frontem ſuam tentet, nec rurſus tam ineptus aut hebes, ut non habere ſe neſciat, quod tu illi ſubtiliſſima collectione perſuaſeris. Sic iſta ſine noxa decipiunt, quomodo præſtigiatorum acetabula & calculi, in quibus me fallacia ipſa delectat. Effice, ut quomodo fiat, intelligam, *Contra inanem dialecticorum gloriam.*

gam, perdidi usum. Idem de istis captionibus dico, quo enim nomine potius sophismata appellem? nec ignoranti nocent, nec scientem juvant. Si vis utique verborum ambiguitates diducere, hoc nos doce, beatum non eum esse, quem vulgus appellat, ad quem pecunia magna confluxit: sed illum, cui bonum omne in animo est erectum, & excelsum, & mirabilia calcantem. Qui neminem videt, cum quo se commutatum velit: qui hominem ea sola parte æstimat, qua homo est: qui natura magistra utitur, ad illius leges componitur, sic vivit, quomodo illa præscripsit: cui bona sua nulla vis excutit: qui mala in bonum vertit, certus judicii, inconcussus, intrepidus: quem aliqua vis movet, nulla perturbat: quem fortuna, cùm in eum quod habuit telum nocentissimum, vi maxima intorsit, pungit, non vulnerat, & hoc raró.

Scientia vera laudatur.

Ex Epistola 47.

De ministris & servis magnatum.

De familiaritate habenda cum servis, & ipsos diligendos esse.

LIbenter ex his, quæ ad te veniunt, cognovi, familiariter te cum servis

vis tuis vivere: hoc prudentiam tuam, hoc eruditionem tuam decet. Servi ſunt? imò homines. Servi ſunt? imò contubernales. Servi ſunt? imò humiles amici. Servi ſunt? imò conſervi, ſi cogitaveris, tantundem in utroſque licere fortunæ. Itaque rideo iſtos, qui turpe exiſtimant, cum ſervo ſuo cœnare. Quare? niſi quia ſuperbiſſima conſuetudo, cœnantem dominum, ſtantium ſervorum turba circundedit. Eſt ille plus quam capit, & ingenti aviditate onerat diſtentum ventrem, ac deſuetum tam ventris officio, ut majore opera omnia digerat, quàm ingeſſit. At infelicibus ſervis, movere labra, ne in hoc quidem, ut loquantur, licet: virga murmur omne compeſcitur: & ne fortuita quidem, verberibus excepta ſunt, tuſſis, ſternutamenta, ſingultus: magno malo, ulla voce interpellatum ſilentium luitur, nocte tota jejuni, muti-que perſtant. Sic fit, ut iſti de domino loquantur, quibus coram domino loqui non licet. Deinde ejuſdem arrogantiæ proverbium jactatur: Totidem eſſe hoſtes, quot ſervos. Non habemus illos hoſtes, ſed facimus. Alia interim crudelia & inhumana prætereo,

Alii, cœnante domino.

Alii egerat.

Miſeria & contemptus ſervorum.

prætereo, quod nec tanquam hominibus quidem, sed tanquam jumentis abutimur: qui cum ad cœnandum discumbimus, alius sputa detergit, alius reliquias temulentorum subditus colligit, alius pretiosas aves scindit per pectus, & clunes, certis ductibus circumferens eruditam manum, in frusta excutit. Infelix, qui huic uni rei vivit, ut altilia decenter secet; nisi quod miserior est, qui hoc voluptatis causa docet, quam qui necessitatis discit. Alius cui convivarum cura permissa est, perstat infelix, & expectat, quos adulatio & intemperantia, aut gulæ, aut linguæ, revocet in crastinum. Adjice obsonatores, quibus dominici palati notitia subtilis est, qui sciunt, cujus rei illum sapor excitet, cujus delectet aspectus, cujus novitate nauseabundus erigi possit, quid jam ipsa satietate fastidiat, quid illo die esuriat. Cum his cœnare non sustinet, & majestatis suæ diminutionem putat, ad eandem mensam cum servo suo accedere. Vis tu cogitare istum, quem servum tuum vocas, ex eisdem seminibus ortum, eodem frui cœlo, æquè spirare, æquè vivere, æquè mori? tam tu illum ingenuum

Alii censura. Apparatus mensæ.

Eadem in servo, quæ in domino.

nuum videre potes, quam ille te ſervum. Mariana clade quam multos ſplendidiſſimè natos, ſenatorium per militiam auſpicantes gradum, fortuna depreſſit? alium ex illis paſtorem, alium cuſtodem caſæ fecit. Contemne nunc ejus fortunæ hominem, in quem tranſire, dum contemnis, potes. Nolo in ingentem me locum immittere, & de uſu ſervorum diſputare, in quos ſuperbiſſimi, crudeliſſimi, & contumelioſiſſimi ſumus. Hæc tamen præcepti mei ſumma eſt. Sic cum inferiore vivas, quemadmodum tecum ſuperiorem velis vivere. Quoties in mentem venerit, quantum tibi in ſervum liceat, veniat in mentem, tantundem in te, domino tuo licere. At ego, inquis, nullum habeo dominum. Bona ætas eſt: forſitan habebis. Neſcis qua ætate Hecuba ſervire cœperit, qua Crœſus, qua Darii mater, qua Plato, qua Diogenes? Vive cum ſervo clementer. Comitem quoque & in ſermonem admitte, & in conſilium, & in convictum. Inſtituerunt diem feſtum, non quo ſolum cum ſervis domini veſcerentur, ſed quo utique honores illis in domo gerere, jus dicere permi-

Alii, in quo. Præceptum utile.

permiſerunt, & domum puſillam rempublicam eſſe judicaverunt. Quid ergo? omnes ſervos admovebo menſæ meæ? Non magis, quam omnes liberos. Erras, ſi exiſtimas me quoſdam, quaſi ſordidioris operæ rejecturum, ut puta illum mulionem & illum bubulcum, non miniſteriis illos æſtimabo, ſed moribus. Sibi quiſque dat mores, miniſteria caſus aſſignat. Quidam cœnant tecum, quia digni ſunt, quidam ut ſint. Si quid enim in illis ex ſordida converſatione ſervile eſt, honeſtiorum convictus excutiet. Tenta & experire. Quemadmodum ſtultus eſt, qui equum empturus, non ipſum inſpicit, ſed ſtratum ejus ac frenos: ſic ſtultiſſimus eſt, qui hominem aut ex veſte, aut ex conditione, quæ veſtis modo nobis circumdata eſt, æſtimat. Servus eſt, ſed fortaſſe liber animo. Servus eſt, hoc illi non nocebit. Oſtende quis non ſit. Alius libidini ſervit, alius avaritiæ, alius ambitioni, omnes timori. Dabo conſularem aniculæ ſervientem, dabo ancillulæ, divitem. Oſtendam nobiliſſimos juvenes mancipia Pantomimorum. Nulla ſervitus turpior eſt, quàm volun-

Moribus æſtimandi ſunt ſervi.

voluntaria. Colant potius te, quàm timeant.

Ex Epiſtola 48.

Quòd amicitia omnia communicat.

CONſortium rerum omnium inter nos facit amicitia: nec ſecundi quicquam ſingulis eſt, nec adverſi; In commune vivitur. Nec poteſt quiſquam beatè degere, qui ſe tantum intuetur, quia omnia ad utilitates ſuas convertit. Alteri vivas oportet, ſi vis tibi vivere. Hæc ſocietas diligenter & ſanctè obſervanda eſt, quæ nos omnibus hominibus miſcet; & indicat, aliquod eſſe commune jus generis humani: plurimum ad illam quoque (de qua loquebar) interiorem ſocietatem amicitiæ colendam proficit.

Ex Epiſtola 49.

Notat eos, qui in tanta temporum egeſtate puerilibus ſophiſmatibus indulgent.

MVs ſyllaba eſt, mus autem caſeum rodit, ſyllaba ergo caſeum rodit. O pueriles ineptias! in hoc ſupercilia ſubduximus? in hoc barbam demiſimus? hoc eſt, quod triſtes docemus & pallidi? Vis ſcire, quod Philoſophia *Sophiſmata pueriles ineptiæ ſunt.*

ſophia promittat generi humano conſilium? Alium mors vocat, alium paupertas urit, alium divitiæ, vel alienæ torquent, vel ſuæ. Ille malam fortunam horret, hic ſe felicitati ſuæ ſubducere cupit: hunc homines malè habent, illum dii. Quid mihi luſoria iſta proponis? non eſt jocandi locus, ad miſeros advocatus es. Opem te laturum naufragis, captis, ægris, egentibus, intentæ ſecuri ſubjectum præſtantibus caput, pollicitus es. Quò diverteris? quid agis? hic cum quo ludis, timet. Succurre, quiſquis eloquentior es, pereuntium pœnis. Vtinam tantum prodeſſent, quantum nocent. Hoc tibi cum voles, manifeſtiſſimum faciam, & comminui & debilitari generoſam indolem, in iſtas argutias conjectam. Et quod omnes optant, & quod omnes timent, calcem, ad Grammaticorum elementa deſcenditis? Quid dicitis? ſic itur ad aſtra? hoc enim eſt quod Philoſophia mihi promittit, ut me parem Deo faciat: ad hoc invitatus ſum, ad hoc veni: fidem præſta. Quantum potes ergo mi Lucili, reduc te ab iſtis exceptionibus & præſcriptionibus Philoſophorum. Aperta decent

cent & ſimplicia bonitatem. Etiam ſi multum ſupereſſet ætatis, parcè jam diſpenſandum erat, ut ſufficeret neceſſariis. Nunc quæ dementia eſt, ſupervacua diſcere in tanta temporis egeſtate? *Veritas ſimplex.*

Ex Epiſtola 50.

De velocitate temporis, non in quæſtionibus puerilibus expectanda, ſed exercitatione virtutis redimenda.

INfinita eſt velocitas temporis, quæ magis apparet reſpicientibus. Nam ad præſentia intentos fallit, adeò præcipitis fugæ, tranſitus levis eſt. Punctum eſt quod vivimus, & adhuc puncto minus: ſed hoc minimum ſpecie quadam longioris ſpacii natura diviſit. Aliud ex hoc infantiam fecit, aliud pueritiam, aliud adoleſcentiam, aliud inclinationem quandam ab adoleſcentia ad ſenectutem, aliud ipſam ſenectutem. In quàm anguſto, quot gradus poſuit? Modo te proſecutus ſum, & tamen hoc modo, ætatis noſtræ portio eſt, cujus brevitatem aliquando futuram cogitemus. Non ſolebat mihi tam velox tempus videri. Nunc incredibilis curſus apparet, ſive quia admoveri lineas ſentio, ſive qui atten- *Volat irrevocabile tempus.*

dere cœpi, & computare damnum meum, eò magis utique indignor, aliquos ex hoc tempore (quod sufficere nec ad necessaria quidem potest, etiam si custoditum diligentissimè fuerit) in supervacua majorem partem erogare. Negat Cicero, si duplicetur sibi ætas, habiturum se tempus, quo legat Lyricos, eodem modo Dialecticos. Tristius inepti sunt. Illi ex professo lasciviunt, hi agere seipsos aliquid existimant: nec ego nego prospicienda ista, sed prospicienda tantum, & à limine salutanda, in hoc unum, ne verba nobis dentur, & aliquid esse in illis magni ac secreti boni judicemus. Quid te torques & maceras in ea quæstione, quam subtilius est, contempsisse, quàm solvere? Non vacat mihi verba dubiè cadentia consectari, & vafriciam in illis meam experiri. Nunc mortifera mecum sunt. Nunc vaco ad istas ineptias. Ingens negotium in manibus est. Quid agam? mors me sequitur, fugit vita, adversus hæc me doce aliquid. Effice ne ego mortem fugiam, vita me non effugiat. Exhortare adversus difficilia de æquanimitate, adversus inevitabilia, angustias

In Dialecticos & Lyricos.

Exhortationes bonæ.

ſtias temporis mei laxa; doce,non eſſe poſitum bonum vitę,in ſpatio ejus,ſed in uſu:poſſe fieri,imo ſæpe fieri, ut qui diu vixit,parum vixerit.Dociles natura nos edidit,& rationem dedit imperfectam , ſed quæ perfici poſſet. De juſtitia mihi, de pietate diſputa, de frugalitate, de pudicitia utraque, & illa, cui alieni corporis abſtinentia eſt, & hac, cui ſui cura.

Ex Epiſtola 51.

De falſa excuſatione peccantium , & qualiter poſſit pravitas etiam indurata corrigi, & quòd virtutes ſunt quaſi bona naturalia.

NEmo ſe avarum eſſe intelligit,nemo cupidum. Cæci tamen ducem quærunt, & nos ſine duce erramus, & dicimus , non ego ambitioſus ſum, ſed nemo aliter Romæ poteſt vivere. Non ego ſumptuoſus, ſed urbs iſta magnas impenſas exigit . Non eſt meum vitium quòd iracundus ſum, quod nondum conſtitui certum genus vitæ, adoleſcentia hæc facit. Quid nos decipimus?non eſt extrinſecus malum noſtrum: intra nos eſt , in viſceribus ipſis ſedet . Et ideo difficulter ad ſanitatem pervenimus, quia nos ægrotare neſcimus. Si curari cœperimus, *Excuſatio peccantium.*

quando tot morbos, tantasque ægritudines discutiemus? Nunc verò nec quærimus quidem medicum, qui minus negotii haberet, si adhiberetur ad recens vitium.

Illud, mi Lucili, non est quod te impediat, quo minus de nobis bene speres, quòd malitia jam nos tenet, quòd diu in possessione nostri est. Ad neminem ante bona mens venit, quàm mala. Omnes præoccupati sumus virtutes discere, vitia dediscere: sed eo majore animo ad emendationem nostri debemus accedere, quod semel traditi boni perpetua possessio est. Non dediscitur virtus: virtus secundum naturam est, vitia inimica & infesta sunt. Sed quemadmodum virtutes retentæ exire non possunt, facilisque earum tutela est, ita initium ad illas eundi arduum, quia hoc primum imbecillæ mentis atque ægræ est, formidare inexperta. Itaque cogenda est mens, ut incipiat. Deinde non est acerba medicina: protinus enim delectat, dum sanat. Aliorum remediorum post sanitatem voluptas est: Philosophia pariter & salutaris & dulcis est. Vale.

Vitium est homini naturale.

Ex

Ex Epistola 52.

Amœnas regiones vitandas esse, rationibus & exemplis docet.

QUid ergo? ulli loco indicendum est odium? minimè. Sed quemadmodum aliqua vestis, sapienti ac probo viro magis convenit quàm alia, nec ullum colorem ille odit, sed aliquem putat parum aptum esse frugalitatem professo: sic regio quoque est, quam sapiens vir, aut ad sapientiam tendens, declinet, tanquam alienam bonis moribus. Itaque de secessu cogitans, nunquam Canopum eliget, quamvis neminem Canopus esse frugi vetet. Ne Bajas quidem: diversorium vitiorum esse cœperunt. Illic sibi plurimum luxuria permittit. Illic tanquam aliqua licentia debeatur loco, magis solvitur. Non tantum corpori, sed etiam moribus salubrem locum eligere debemus. Quemadmodum inter tortores habitare nolim, sic nec inter popinas quidem. Videre ebrios per littora errantes, & comessationes navigantium, & symphoniarum cantibus perstrepentes lacus, & alia, quæ velut soluta legibus luxuria non tantum peccat, sed publicat, quid

Conversati sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum.

necesse est? id agere debemus, ut irritamenta vitiorum, quàm longissimè profugiamus. Indurandus est animus, & à blandimentis voluptatum procul abstrahendus. Vina Hannibalem hyberna solverunt, & indomitum illum nivibus, atque Alpibus virum, enervaverunt fomenta Campaniæ. Armis vicit, vitiis victus est. Nobis quoque militandum est, & quidem genere militiæ, quo nunquam quies, nunquam otium datur. Debellandæ sunt inprimis voluptates, quæ (ut vides) sæva quoque ad se ingenia rapuerunt. Non est emolliendus animus. Si voluptati cessero, cedendum est dolori, cedendum labori, cedendum est paupertati. Effeminat animos amœnitas. Sed satis diu cum Bajis litigavimus, nunquam satis cum vitiis, quæ oro te, mi Lucili, persequere, sine modo, sine fine; nam illis quoque nec finis est, nec modus. Projice, quæcunque cor tuum laniant, quæ si aliter extrahi nequirent, cor ipsum cum illis revelandum erat. Voluptates præcipuè exturba, & invisissimas habe, latronum more, quos Philistas Ægyptii vocant. In hoc nos amplectuntur, ut strangulent.

Voluptas omne malum adfert.

Ex

Ex Epiſtola 53.

Quis felix ſit.

ITaque ego illum feliciorem dixerim, qui nihil negotii ſecum habuit. Hunc quidem de ſe melius meruiſſe, qui malignitatem naturæ ſuæ vicit, & ad ſapientiam ſe non perduxit, ſed extraxit. Hoc durum ac laborioſum negotium, nobis datum ſcias, ſcilicet, imus per obſtantia. Itaque pugnemus, aliquorum invocemus auxilium.

Ex Epiſtola 56.

Quòd ſolus ſapiens nulla re ſollicitus ſit: ſibi vivere.

SEd non multum ad tranquillitatem locus confert, animus eſt, qui ſibi commendat omnia. Vidi ego in villa hilari & amœna, mœſtos, vidi in media ſolitudine, occupatis ſimiles. Quare non eſt quod exiſtimes, ideo parum bene compoſitum eſſe te, quòd in Campania non es, quare autem non es? hucuſque cogitationes tuas mitte. Converſari cum amicis abſentibus licet, & quidem quoties velis, quàm diu velis, magis hac voluptate (quæ maxima eſt) fruimur dum abſumus. Præ-

ſentia enim nos delicatos facit, & quia aliquando una loquimur, ambulamus; cum conſedimus, cum diducti ſumus, nihil de his quos modo vidimus, cogitamus: & ideo æquo animo ferre debemus abſentiam, quia nemo non multum etiam præſentibus abeſt.

Ex Epiſtola 57.

Quòd omnia vitia animi in aperto leviora ſunt.

OMnia licet foris reſonent; dum intus nihil tumultus ſit, dum inter ſe non rixentur cupiditas & timor, dum avaritia luxuriaque non diſſideant, nec altera alteram vexet. Nam quid prodeſt totius regionis ſilentium, ſi affectus fremunt?

De tranquillitate animi.

Omnia noctis erant, placida compoſta quiete.

Falſum eſt: nulla placida quies eſt, niſi quam ratio compoſuit. Nox exhibet moleſtiam, non tollit, & ſolicitudines mutat. Nam dormientium quoque inſomnia tam turbulenta ſunt, quàm dies. Illa tranquillitas vera eſt, in quam bona mens explicatur. Aſpice illum, cui ſomnus laxæ domus ſilentio quæritur: cujus aures ne quis agitet ſonus, omnis ſervorum turba conti-

conticuit, & suspensum, accedentium propius, vestigium ponitur. Huc nempe versatus atque illuc, somnum inter ægritudines levem captans: quæ non audit, audisse se queritur. Quid in causa putas esse? animus illi obstrepit, hic placandus est, hujus compescenda est seditio: quem non est quod existimes placidum, si jacet corpus. Interdum quies inquieta est. Et ideò ad rerum actus excitandi, ac tractatione bonarum artium occupandi sumus, quoties nos malè habet inertia sui impatiens. Magni imperatores, cum malè parere militem vident, aliquo labore compescunt, & expeditionibus detinent. Nunquam vacat lascivire districtis. Nihil tam certum est, quam otii vitia negotio discuti. *Animi perturbationes sedandæ.*

Ex Epistola 58.

Quòd non timor, sed horror cadit in sapientem: & quòd anima hominis, corporis angustiis teneri non potest.

Illud deinde mecum loqui cœpi, quàm ineptè quædam magis ac minus timeremus, cum omnium idem finis esset. Quid enim interest, utrum supra aliquem vigiliarium ruat, an mons, aut turris? Nil invenies. Erunt *De quantitate mortis.*

tamen, qui hanc ruinam magis timeant, quamvis utraque mortifera æque ſit. Adeò non effectus, ſed efficientia timor ſpectat. Nunc me putas de Stoicis dicere, qui exiſtimant animam hominis magno pondere extriti, permeare non poſſe, & ſtatim ſpargi, quia non fuerit illi exitus liber. Ego verò non facio: qui hoc dicunt videntur mihi errare. Quemadmodum flamma non poteſt opprimi, nam circa id diffugit, quo urgetur: quemadmodum aer verbere aut ictu non læditur, nec ſcinditur quidem, ſed circa id cui ceſſit refunditur: Sic animus, qui ex tenuiſſimo conſtat, deprehendi non poteſt, nec intra corpus affligi, ſed beneficio ſubtilitatis ſuæ, per ipſa, quibus premitur, erumpit. Quomodo fulmini, etiam cum latiſſimè percuſſit ac fulſit, per exiguum foramen eſt reditus: ſic animo, qui adhuc tenuior eſt igne, per omne corpus fuga eſt.

Ex Epiſtola 59.

De multiplici diviſione rerum, ubi exemplo Platonis oſtendit, qualiter parſimonia ad ſenectutem ducat.

Tempus præterit. CORpora noſtra rapiuntur fluminum more, quicquid vides, currit

rit cum tempore. Nihil ex his quæ videmus, manet. Ego ipſe dum loquor mutari iſta mutatus ſum. Hoc eſt, quod ait Heraclitus: In idem flumen bis haud quaquam deſcendimus. Manet idem fluminis nomen, aqua tranſmiſſa eſt. Hoc in amne manifeſtius eſt, quàm in homine. Sed nos quoque non minus velox curſus prætervehit: & ideo admiror dementiam noſtram, quod tantopere amamus rem fugaciſſimam, corpus, timemuſque, ne quando moriamur, cum omne momentum, mors prioris habitus ſit. Vis tu timere, ne ſemel fiat, quod quotidie fit? De homine dixi, fluida materia & caduca, & omnibus obnoxia caſibus. Mundus quoque ęterna res & invicta, mutatur, nec idem manet.. Quamvis enim omnia in ſe habeat, quæ habuit, aliter habet, quàm habuit, ordinem mutat. Quid, inquis, iſta ſubtilitas mihi proderit? Si me interrogas, nihil. Sed quemadmodum ille cælator, oculos diu intentos, ac fatigatos, remittit atque avocat, & (ut dici ſolet) paſcit: ſic nos animum aliquando debemus relaxare, & quibuſdam oblectamentis reficere: ſed ipſa

oblectamenta, opera ſint, ex his quoque ſi obſervaveris, invenies quod poſſit fieri ſalutare. Quid ex iſtis traham quod cupiditates meas comprimat? Vel hoc ipſum, quod omnia iſta quæ ſenſibus ſerviunt, quę nos accendunt & irritant, negat Plato ex iis eſſe quæ verè ſint. Igitur iſta imaginaria ſunt, & ad tempus aliquam faciem ferunt: nihil horum ſtabile nec ſolidum eſt: & nos tamen cupimus tanquam ſemper futura, aut ſemper habituri. Imbecilli fluidique per intervalla conſtituimus. Mittamus animum ad illą, quæ æterna ſunt: miremur in ſublimi volitantes rerum omnium formas: Deumque inter *illa* verſantem, & providentem, quemadmodum quæ immortalia facere non potuit (quia materia prohibebat) defendat à morte; ac ratione vitium corporis vincat. Manent enim cuncta, non quia æterna ſunt, ſed quia defenduntur cura regentis. Immortalia tutore non egent. Hæc conſervat artifex, fragilitatem materiæ vi ſua vincens.

Poteſt tamen aliquatenus noſtra quoque providentia longiorem prorogare huic corpuſculo moram, ſi voluptates

luptates, quibus pars major perit, poterimus regere & coercere. Plato ipse ad senectutem se diligentia pertulit. Erat quidem corpus validum ac forte sortitus, & illi nomen latitudo pectoris fecerat: sed navigationes ac pericula multum detraxerunt viribus; parsimonia tamen, & eorum, quæ aviditatem evocant, modus, & diligens sui tutela perduxit illum ad senectutem, multis prohibentibus causis. Potest frugalitas producere senectutem: quam ut non puto concupiscendam, ita ne recusandam quidem. Iucundum est, esse secum quam diutissime, cum quis se dignum quo frueretur, effecit. *Frugalitas Platonis.* *Senectus frugalitate producitur.*

Ex Epistola 60.

De vero & inani gaudio. Et quomodo sapientem oporteat in periculo hujus vitæ semper esse virtutibus communitum.

SExtium cum maximè lego, virum acrem, Græcis verbis, Romanis moribus philosophantem: movit me imago ab illo posita: ire quadrato agmine exercitum, ubi hostis ab omni parte suspectus est, pugnæ paratum. Idem, inquit, sapiens facere debet: omnes virtutes suas undique expan- *Pugna vitiorum.*

dat, ut ubicumque infesti aliquid oritur, illic parata præsidia sint, & ad nutum regentis, sine tumultu respondeant. Quod in exercitibus his, quos imperatores magni ordinant, fieri videmus, ut imperium ducis simul omnes copiæ sentiant, sic dispositę, ut signum ab uno datum, peditem simul equitemque percurrat. Hoc aliquanto magis necessarium esse nobis, Sextius ait. Illi enim sæpe hostem timuere sine causa, tutissimumque illis iter, quod suspectissimum fuit. Nil stultitia pacatum habet. Tam supernè illi metus est, quàm infra. Utrunque trepidat latus. Sequuntur pericula & occurrunt, ad omnia pavet: imparata est, & ipsis terretur auxiliis. Sapiens autem ad omnem incursum munitus & intentus, non si paupertas, non si luctus, non si ignominia, non si dolor impetum faciat, pedem referet. Interritus & contra illa ibit, & inter illa. Nos multa alligant, multa debilitant: diu in istis vitiis jacuimus, elui difficile est. Quid ita nos stultitia tam pertinaciter teneat. Primò quia non fortiter illam repellimus, nec toto ad salutem impetu nitimur, deinde, quia illa, quæ à sapien-

Stultitia nil pacatum habet.

Sapientia imperturbata permanet.

ſapientibus viris reperta ſunt, non ſatis credimus, nec apertis pectoribus haurimus, leviterque tam magnæ rei inſiſtimus. Quemadmodum autem poteſt aliquis, quantum ſatis ſit, adverſus vitia, diſcere, qui quantum à vitiis vacat, diſcit? nemo noſtrum in altum deſcendit: ſumma tantum decerpſimus: & exiguum temporis impendiſſe Philoſophiæ, ſatis abundeque occupatis fuit. Illud præcipuè impedit, quod cito nobis placemus, ſi invenimus, qui nos bonos viros dicat, qui prudentes, qui ſanctos, agnoſcimus. Non ſumus modica laudatione contenti, quicquid in nos adulatio ſine pudore congeſſit, tanquam debitum prendimus: optimos nos eſſe, ſapientiſſimos, affirmantibus aſſentimur, cum ſcimus illos ſæpe multa mentiri. Adeò quoque indulgemus nobis, ut laudari velimus in id, cui contraria cum maxime facimus. Mitiſſimum ille ſe in ipſis ſuppliciis audit, in rapinis liberaliſſimum. Sequitur itaque, ut ideo mutari nolimus, quia nos optimos eſſe credimus. Alexander cum jam in India vagaretur, & gentes ne finitimis quidem ſatis notas, bello vaſtaret,

Adulatio multos decipit.

ſtaret, in obſidione cujuſdam urbis, dum circuit muros, & dum imbecilliſſima mœnium quærit, ſagitta ictus, diu perſtitit in re, & incepta agere perſeveravit. Deinde cum, repreſſo ſanguine, ſicci vulneris dolor creſceret, & crus equo ſuſpenſum paulatim obtorpuiſſet, coactus abſiſtere, omnes, inquit, jurant me Iovis filium eſſe, ſed vulnus hoc hominem eſſe me clamat. Idem nos faciamus, cum pro ſua quemque portione adulatio infatuat, dicamus: vos quidem prudentem me eſſe dicitis, ego autem video quàm multa inutilia concupiſcam, nocitura optem: ne hoc quidem intelligo, quod animalibus ſatietas monſtrat, quis cibo debeat eſſe, quis potioni modus; quantum capiam, adhuc neſcio. Iam docebo, quemadmodum intelligas te non eſſe ſapientem. Sapiens ille eſt, qui plenus gaudio, hilaris & placidus, inconcuſſus, cum Diis ex pari vivit. Nunc ipſe te conſule: ſi nunquam mœſtus es, nulla ſpes animum tuum futuri expectatione ſolicitat, ſi per dies noctesque par & æqualis animi tenor erecti & placentis ſibi eſt, perveniſti ad humani boni ſummam. Sed ſi appetis

Exemplum egregium.

Perfectio vera quæ ſit.

tis voluptates, & undique, & omnes, ſcito tantum tibi ex ſapientia, quantum ex gaudio deeſſe: ad hoc cupis pervenire, ſed erras, qui inter divitias illuc venturum eſſe te ſperas. Inter honores gaudium, id eſt, inter ſolicitudines quæris? iſta quæ ſic petis, tanquam datura lætitiam & voluptatem, cauſæ dolorum ſunt. Omnes, inquàm, illi tendunt ad gaudium: ſed unde ſtabile magnumque conſequantur, ignorant. Ille ex conviviis & luxuria: ille ex ambitione & circumfuſa clientium turba. Ille ex amica: alius ex ſtudiorum liberalium vana oſtentatione, & nihil ſanantibus literis. Omnes iſtos oblectamenta fallacia & brevia decipiunt: ſicut ebrietas, quæ unius horæ hilarem inſaniam, longi temporis tædio penſat: ſicut plauſus & acclamationis ſecundæ favor, qui magna ſolicitudine & partus eſt, & expiandus. Hoc ergo cogita hunc eſſe ſapientiæ effectū, hanc gaudii æqualitatem. Talis eſt ſapientis animus, qualis mundi ſtatus ſuper lunam. Semper illic ſerenum eſt. Habes ergo, quare velis ſapiens eſſe: quia nunquam ſine gaudio eſt. Gaudium hoc non naſcitur, niſi

De gaudio vero & inani lætitia.

ex

Gaudium ex conscientia nascitur. ex virtutum conscientia. Non potest gaudere, nisi fortis, nisi justus, nisi temperans. Quid ergo inquis? stulti ac mali non gaudent? non magis quàm prędam nacti leones, cum fatigaverunt se vino & libidinibus, cum illos nox inter vitia defecit. Cum voluptates angusto corpori, ultrà quàm capiebat, ingestæ suppurare cœperunt, tunc exclamant miseri Virgilianum versum illū:

Alii, inter vina.

Namque ut supremam falsa inter gaudia noctem
Egerimus.

Nosti eos, totam luxuriari noctem inter falsa gaudia, & quidem tanquam supremam, agunt. Illud gaudium (quod deos deorumque æmulos sequitur) non interrumpitur, non desinit: desineret, si sumptum esset aliunde. Sed quia non est alieni muneris, nec arbitrii quidem alieni. Quod non dedit fortuna, non eripit.

Ex Epistola 61.

Quòd à parentibus, filiis superfluitas ambitiosa optatur. Et de continentia.

IAm non admiror, si omnia nos à prima pueritia mala sequuntur, inter execrationes parentum crevimus. Exaudiant Dii quoque, nostram pro nobis vocem gratuitam. Quousque

poscemus

poſcemus aliquid Deos quaſi nondum ipſi alere nos poſſimus? Quamdiu ſationibus implebimus magnarum urbium campos? quàm diu nobis populus metet? quàm diu unius menſæ frumentum, multa navigia, & quidem non ex uno mari, ſubvehent? Taurus, pauciſſimorum jugerum paſcuis impletur, una ſylva elephantis pluribus ſufficit, homo & terra paſcitur & mari. Quid ergo? tam inſatiabilem nobis natura aluum dedit, cum tam modica corpora dediſſet, ut vaſtiſſimorum edaciſſimorumque animalium aviditatem vinceremus? minimè. Quantulum eſt enim quod naturæ datur. Parvò illa dimittitur. Non fames nobis ventris noſtri magno conſtat, ſed ambitio. Hos itaque (ut ait Salluſtius) ventri obedientes, animalium loco numeremus, non hominum.

Luxuria & gula damnantur.

Ex Epiſtola 62.

Quo modo ſapiens debet habere animum paratum ad mortem.

DEſinamus quod voluimus velle. Ego certè id ago ſenex, eadem velle, quæ puer volui. In hoc unum eunt dies, in hoc noctes: hoc opus meum eſt, hæc cogitatio, imponere veteribus

Præparatio ad mortem.

veteribus malis finem. Id ago, ut mihi instar totius vitæ sit dies. Nec mehercules tanquam ultimum rapio, sed sic illum aspicio, tanquam esse vel ultimus possit. Hoc animo tibi hanc epistolam scribo, tanquam maximè scribentem mors evocatura sit. Paratus exire sum, & ideo fruor vita: quia quàm diu futurum hoc sit, non nimis pendeo: ante senectutem curavi ut bene viverem: in senectute, ut bene moriar. Bene autem mori, est libenter mori. Da operam, ne unquam quid invitus facias: quicquid necesse est, futurum est. Repugnanti, non volenti, necessitas est: in volente necessitas non est. Ita dico, qui imperia libens excipit, partem acerbissimam servitutis effugit, facere quod nolit. Non qui jussus aliquid facit, miser est, sed qui invitus facit. Itaque sic animum componamus, ut quicquid res exigit, id velimus: & in primis finem nostri sine tristitia cogitemus; ante ad mortem, quàm ad vitam præparandi sumus. Satis instructa vita est, sed nos instrumentorum ejus avidi sumus. Deesse nobis aliquid videtur & semper videbitur. Ut satis vixerimus, nec anni, nec dies faciunt, sed

Affectus sub imperio habere.

ſed animus. Vixi, Lucili chariſſime, quantum ſatis erat: mortem plenus expecto.

Ex Epiſtola 63.

De ſimulata & affectata occupatione: & quod breviſſima ad divitias per divitiarum contemptum via eſt.

VAco mi Lucili, vaco, & ubicumque ſum, meus ſum. Rebus enim non me trado, ſed commodo: nec conſector perdendi temporis cauſſa: & quocumque conſtiti loco, ibi cogitationes meas tracto, & aliquid in animo ſalutare verſo.

Contemnere omnia aliquis poteſt, omnia habere nemo poteſt. Breviſſima ad divitias, per contemptum divitiarum, via eſt. Demetrius autem noſter ſic vivit, non tanquam contempſerit omnia, ſed tanquam aliis habenda permiſerit. *Contemptus divitiarum.*

Ex Epiſtola 64.

Conſolatio de amico defuncto.

MOleſtè fers deceſſiſſe Flaccum, amicum tuum: plus tamen ęquo dolere te nolo. Illud ut non doleas, vix audebo exigere, & eſſe melius ſcio. Sed cui iſta firmitas animi continget, niſi jam multum ſupra fortunam elato?

elato? Quæris unde ſint lamentationes, unde immodici fletus? Per lachrymas argumenta deſiderii quærimus, & dolorem non ſequimur, ſed oſtendimus. Nemo triſtis ſibi eſt. O infelicem ſtultitiam. Eſt aliqua doloris ambitio, ſic tamen illud fieri neceſſe eſt, ut cum aliquo nobis morſu amiſſorum, quos amavimus, nomen occurrat. Sed hic quoque morſus habet ſuam voluptatem. Mihi amicorum defunctorum cogitatio dulcis, ac blanda eſt: habui enim illos tanquam amiſſurus, amiſi tanquam habeam. Fac ergo, mi Lucili, quod tuam æquitatem decet. Deſine beneficium naturæ male interpretari: abſtulit, ſed dedit. Ideo amicis avidè fruamur, quia quàm diu contingere hoc poſſit, incertum eſt. Cogitemus quàm ſæpe illos reliquerimus, in aliquam peregrinationem longinquam exituri, quàm ſæpe eodem morantes loco non viderimus, intelligemus plus nos temporis perdidiſſe in vivis. Feras autem hos, qui cum negligentiſſimè amicos habeant, miſerrimè lugent, nec amant quenquam, niſi cum perdiderint. Ideoque tunc effuſius mœrent. Quia veren-

Vſus amicorum qualis eſſe debeat.

verentur ne dubium ſit,an amaverint, ſera indicia affectus ſui quærunt. Itaq; aſſiduè cogitemus, tam de noſtra, quā omnium,quos diligimus,mortalitate. Imparatum me ſubitò fortuna percuſſit: nunc cogita, omnia, & mortalia eſſe, & incerta: lege mortali hodie fieri poteſt, quicquid unquam poteſt.

Ex Epiſtola 65.

De efficacia ſermonis boni viri, & de augenda doctrina piorum, & eorum veneratione.

QUorundam ſcripta clarum habent tantum nomen, cætera exſanguia ſunt. Inſtituunt, diſputant,cavillantur. Non faciunt animum, quia non habent. Cum legeris Sextium, dices: vivit, viget, liber eſt, ſupra hominem eſt, dimittit me plenum ingentis fiduciæ. In quacunque poſitione mentis ſim, cum lego hunc, (fatebor tibi) libet omnes caſus provocare, libet exclamare: quid ceſſas fortuna, congredere: paratum vides. Illius animum induo,qui quærit ubi ſe experiatur, ubi virtutem ſuam oſtendat,

Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fulvum deſcendere monte leonem.

Laus Sextii.

Libet

Libet aliquid habere quod vincam, cujus patientia exercear. Nam hoc quoque egregium Sextius habet, quod & ostendet tibi beatæ vitæ magnitudinem, & desperationem ejus non faciet. Scies illam esse in excelso, sed volenti penetrabilem: hoc quidem virtus tibi ipsa præstabit, ut illam admireris, & tamen speres: mihi certe temporis multum auferre solet contemplatio ipsa sapientiæ. Non aliter illam intueor obstupefactus, quàm ipsum interim mundum, quem sæpe tanquam spectator novus video. Veneror itaq; inventa sapientiæ, inventoresque: adire tanquam multorum hæreditatem juvat. Mihi ista acquisita, mihi laborata sunt. Sed agamus bonum patrem familiæ: faciamus ampliora quæ accepimus; major ista hæreditas à me ad posteros transeat. Multum adhuc restat operis, multumque restabit, nec ulli nato post mille sæcula præcludetur occasio aliquid adhuc adiiciendi. Sed etiam si omnia à veteribus inventa sunt, hoc semper novum erit, usus, & inuentorum ab aliis scientia & dispositio. Puta relicta nobis medicamenta, quibus sanarentur oculi. Non opus est mihi alia quærere,

Profectus in homine laudatur.

quærere: hæc tantum morbis & temporibus aptanda ſunt. Hoc aſperitas oculorum conlevatur: hoc palpebrarum craſſitudo tenuatur: hoc vis ſubita & humor auertitur: hoc acuitur viſus. Teras iſta oportet, & eligas tempus, adhibeas ſingulis modum. Animi remedia inventa ſunt ab antiquis: quomodo autem admoveantur, aut quando, noſtri operis eſt quærere. Multum egerunt qui ante nos fuerunt, ſed non peregerunt. Suſpiciendi tamen ſunt, & ritu Deorum colendi. Quidni ego magnorũ virorum & imagines habeam, incitamenta animi, & natales celebrem? Quidni illos honoris cauſa ſemper appellem? Quam venerationem præceptoribus meis debeo, eandem illis præceptoribus generis humani, à quibus tanti boni initia fluxerunt. Si Conſulem videro aut Prætorem, omnia quibus honor haberi ſolet, faciam: equo deſiliam, caput aperiam, ſemita cedam. Quid ergo? Marcum Catonem utrumque, & Lælium ſapientem, & Socratem cum Platone, & Zenonem, Cleanthemque, in animum meum ſine dignatione ſumma recipiam? Ego verò illos veneror, &

Antiqui in pretio habendi ſunt.

tantis nominibus semper assurgo. vale.

Ex Epistola 66.

Quod humanus animus non terrena, sed divina prospectare debeat.

Corpus, quod corrumpitur, aggravat animum.

EGo quidem priora illa ago ac tracto, quibus pacatur animus, & me prius scrutor. Deinde hunc mundum. Nec hoc quidem tempus (ut existimas) perdo. Ista enim omnia, si non concidantur, nec in hanc subtilitatem inutilem distrahantur, attollunt & levant animum, qui gravi sarcina pressus, explicari cupit, & reverti ad illa, quorum fuit. Nam corpus hoc, animi pœna ac pondus est: premente illo urgetur, in vinculis est, nisi accessit Philosophia, & illum respirare rerum naturæ spectaculo jussit, & à terrenis dimisit ad divina. Hæc libertas ejus est, hæc evagatio: subducit interim se custodiæ in qua tenetur, & cœlo reficitur. Quemadmodum artifices ex alicujus rei subtilioris intentione, quæ oculos defatigat, si malignum & precarium lumen habent, in publicum prodeunt, & in aliqua regione ad populi otium dedicata, oculos libera luce delectant: sic animus in hoc tristi & obscuro domicilio clusus, quoties potest,

teſt, apertum petit, & in rerum naturæ contemplatione requieſcit.

Ego non quæram, quæ ſint initia univerſorum, quis rerum formator, quis omnia in una maſſa, & materia inerti convoluta, diſcreverit? Non quęram quis ſit artifex hujus mundi? qua ratione tanta magnitudo in legem & ordinem venerit? quis ſparſa collegerit, confuſa diſtinxerit, in una deformitate latentibus, faciem diviſerit? unde lux tanta fundatur, ignis ſit, an aliquid igne lucidius? ego iſta non quæram? ego neſciam unde deſcenderim? ſemel hæc mihi videnda ſint, an ſæpe? Neſciam quo hinc iturus ſim? quæ ſedes expectet animam, ſolutam legibus ſervitutis humanæ? Vetas me cælo intereſſe, id eſt, jubes me vivere capite demiſſo? major ſum, & ad majora genitus, quàm ut mancipium ſim mei corporis: quod equidem non aliter aſpicio, quam vinculum libertati meæ circundatum. Hoc itaque oppono fortunæ, in quo reſiſtat; nec per illud ad me ullum tranſire vulnus ſino. Contemptus corporis ſui, certa libertas eſt. Serviant ergo deteriora melioribus, fortes ſimus adverſus for-

Alii, nimia.

Contemplatio noſtra quotidiana.

Contemptus corporis, ſumma libertas eſt.

tuita, non contremiſcamus injurias, non vulnera, non vincula, non egeſtatem. Mors quid eſt? aut finis eſt, aut tranſitus: nec deſinere timeo; idem eſt enim quod non cœpiſſe; nec tranſire, quia nuſquam tam anguſtè ero. Vale.

Ex Epiſtola 67.

Quòd virtus ubique naſcatur.

ERrare mihi viſus eſt, qui dixit: *Gratior eſt pulchro veniens è corpore, virtus.*

Nullo enim honeſtamento eget; ipſa & magnum ſui decus eſt, & corpus ſuum conſecrat. Certè Claranum noſtrum cœpi intueri: formoſus mihi videtur, & tam rectus corpore, quam eſt animo. Poteſt ex caſa vir magnus exire: poteſt & ex humili deformique corpuſculo formoſus animus ac magnus. Quoſdam itaque videtur mihi in hoc natura tales generare, ut approbet virtutem omni loco naſci. Claranus mihi videtur in exemplar editus, ut ſcire poſſemus, non deformitate corporis fœdari animum, ſed pulchritudine animi corpus ornari, &c. *Digna quæ ad finem uſque perlegatur Epiſtola.*

Ex Epiſtola 68.

Quomodo omne bonum optabile eſt.

QVæris an omne bonum optabile ſit. Si bonum eſt, inquis, fortiter torqueri, & magno animo uri, & patienter ægrotare, ſequitur ut iſta optabilia ſint. Nihil autem video ex iſtis voto dignum. Neminem certe adhuc ſcio eo nomine votum ſolviſſe, quod flagellis cæſus eſſet, aut podagra diſtortus, aut equuleo longior factus. Diſtingue, mi Lucili, iſta: & intelliges in his eſſe aliquid optandum. Tormenta abeſſe à me velim: ſed ſi ſuſtinenda fuerint, ut me in illis fortiter, honeſtè, animosè geram, optabo. Quid ni ego malim non incidere bellum? ſed ſi inciderit, ut vulnera, ut famem, & omnia quæ bellorum neceſſitas fert, generosè feram, optabo. Non ſum tam demens, ut ægrotare cupiam: ſed ſi ægrotandum fuerit, ut nihil intemperanter, nihil effeminatè faciam, optabo. Ita non incommoda optabilia ſunt, ſed virtus, qua perferuntur incommoda. Hoc loco mihi Demetrius noſter occurrit, qui vitam ſecuram, & ſine ullis fortunæ incurſio-

nibus, mare mortuum vocat; nihil habere ad quod exciteris, ad quod te concites, cujus denunciatione, & incursu firmitatem animi tui tentes: sed in ocio inconcusso jacere: non est tranquillitas, malacia est. Attalus Stoicus dicere solebat: Malo me fortuna in castris suis, quàm in deliciis habeat: torqueor, sed fortiter: bene est: occidor, sed fortiter; bene est.

Nihil est virtute præstantius, nihil pulchrius: & bonum est, & optabile, quicquid ex hujus geritur imperio. Vale.

Ex Epistola 69.

Quomodo sit colendum otium, & quid in eo tractandum.

VTinam quidem hoc propositum sequi olim fuisset animus tibi! utinam de vita beata non in conspectu mortis ageremus! sed nunc quoque non moremur. Multa enim quæ supervacua esse, & mimica, credituri fuimus rationi, nunc experientiæ credimus. Quod facere solent, qui serius exeunt, & volunt tempus celeritate reparare, calcar addamus: hæc ætas optimè facit ad hæc studia. Iam despumavit, jam vitia primo fervore adolescentiæ

Principiis obsta.

ſcentiæ indomita laſſavit: non multum ſupereſt, ut extinguat. Et quando, inquis, tibi proderit iſtud, quod in exitu diſcis, aut in quam rem? in hanc, ut exeam melior. Non eſt tamen, quod exiſtimes, ullam ætatem aptiorem eſſe ad bonam mentem, quàm quæ ſe multis experimentis, longa ac frequenti rerum patientia domuit: quæ ad ſalutaria, mitigatis affectibus, venit. Hoc eſt hujus boni tempus: quiſquis ſenex ad ſapientiam pervenit, annis pervenit. *Alii, prævenitur.*

Ex Epiſtola 70.

Avertendi à deſideriis hujus ſeculi oculi, & quod nullum malum ſit, ſine auctoramento.

ITa qui deponere vult deſideria rerum omnium, quarum cupiditate flagravit, & oculos & aures ab his quæ reliquit, avertat. Citò rebellat affectus: quocunque ſe verterit, precium aliquod præſens occupationis ſuæ inveniet. Nullum ſine auctoramento malum eſt. Avaritia pecuniam promittit: luxuria varias ac multas voluptates: ambitio purpuram & plauſum, & ex hoc potentiam, & quicquid potentia poteſt. Mercede te vitia ſolicitant: hîc tibi gratis vivendum eſt. Vix effici

toto ſeculo poteſt, ut vitia tam longa licentia tumida ſubigantur, & jugum accipiant. Vnam quamlibet rem vix ad perfectum adducit aſſidua vigilia & intentio. Si me quidem velis audire, hoc meditare; exerce te, ut mortem & excipias, & ſi ita res ſuadebit, acerſas. Nihil intereſt, an illa ad nos veniat, an ad illam nos, &c.

Ex Epiſtola 71.

Quo modo immaturæ mortis ſtultis querela ſit, & quando ſera mors præoccupanda ſit, & quando differenda.

De morte. POrtus eſt aliquando petendus, nunquam recuſandus. In quem ſi quis intra primos annos delatus eſt, non magis queri debet, quàm qui cito navigavit. Alium enim (ut ſcis) venti ſegnes ludunt ac detinent, & tranquillitatis lentiſſimo tædio laſſant: alium pertinax flatus celerrimè perfert. Idem evenire nobis puta: alios vita velociſſimè adduxit, quo veniendum erat etiam cunctantibus: alios maceravit & coxit: quæ (ut ſcis) non ſemper retinenda eſt. Non enim vivere bonum eſt, ſed bene vivere. Itaque ſapiens vivit, quantum debet,

non

non quantum poteſt. Nemo noſtrum cogitat, quandoque ſibi ex hoc domicilio exeundum. Sic veteres inquilinos indulgentia loci & conſuetudo etiam inter injurias, detinet. Vis adverſus hoc corpus liber eſſe? tanquam migraturus habita; propone tibi, quandoque hoc contubernio carendum; fortior eris ad neceſſitatem exeundi. Sed quemadmodum ſuus finis veniet in mentem, omnia ſine fine concupiſcentibus? Nullius rei meditatio tam neceſſaria eſt.

Vive tanquam moriturus.

Ex Epiſtola 72.

De conſilio ex ſumma vita captando: & quomodo mors honeſta res ſit, & de animi fortitudine.

ERige te, Lucili, virorum optime, & relinque ludum iſtum literarium Philoſophorum, qui rem magnificentiſſimam ad ſyllabas vocant, qui animum minuta docendo dimittunt & conterunt: fies ſimilis illis, qui invenerunt iſta, non qui docent, & id agunt, ut Philoſophia potius difficilis, quàm magna videatur. Socrates, qui totam Philoſophiam revocavit ad mores, & hanc ſummam dixit eſſe ſapientiam, bona malaque diſtinguere:

Per quæ vera ſapientia acquiritur.

Sequere illos, si quid apud te habeo authoritatis, ut sis beatus, inquit, & te alicui stultum videri sine. Quisquis volet, tibi contumeliam faciat, & injuriam, tu tamen nihil patieris, si modo tecum erit virtus. Si vis, inquit, beatus esse, si fide bona vir bonus, sine contemnat te aliquis. Hoc nemo præstabit, nisi qui omnia bona exæquaverit; quia nec bonum sine honesto est, & honestum in omnibus par est. Non putant enim fieri, quicquid facere non possunt: ex infirmitate sua, de virtute ferunt sententiam. Quid miraris, si uri, vulnerari, occidi, alligari juvat, aliquando etiam libet? Luxurioso frugalitas pœna est, pigro supplicii loco labor est. Delicatus miseretur industrii; desidioso studere torqueri est. Eodem modo hæc, ad quæ omnes imbecilli sumus, dura atque intoleranda credimus, obliti, quàm multis tormentum sit vino carere, aut prima luce excitari. Non ista difficilia sunt natura, sed nos fluidi & enerves. Magno animo de rebus magnis judicandum est, alioqui videbitur illarum vitium esse, quod nostrum est. Sic quædam rectissima, cum in aquam demissa sunt, speciem

ſpeciem curvi præfractique viſentibus reddunt. Magna pars eſt profectus, velle proficere. Hujus rei conſcius mihi ſum, volo, & tota mente volo. Te quoque inſtinctum eſſe, & magno ad pulcherrima properare impetu video. Properemus: ita demum vita beneficium erit, alioqui mora eſt, &quidem turpis, inter fœda verſantibus. Id agamus, ut noſtrum omne tempus ſit. Non erit autem, niſi prius nos noſtri eſſe ceperimus. Quando continget contemnere utramque fortunam? quando continget, omnibus oppreſſis affectibus, & ſub arbitrium adductis, hanc vocem emittere? Vici. Quem vicerim, quæris? non Perſas, nec extrema Medorum, nec ſi quid ultra Dahas bellicoſum jacet, ſed avaritiam, ſed ambitionem, ſed metum mortis, qui victores gentium vicit.

Ex Epiſtola 73.

Quòd excluſis occupationibus, continuato ſtudio Philoſophandum ſit. Et quòd ſolius ſapientis ſit perpetuum gaudium.

RESiſtendum eſt occupationibus: nec explicandæ, ſed ſubmovendæ ſunt. Tempus quidem nullum eſt parum idoneum ſtudio ſalutari; atqui

multi inter illa non ſtudent, propter quæ ſtudendum. Incidet aliquid quod impediat? non equidem eum, cujus animus in omni negotio lætus atque alacer eſt. Imperfectis adhuc interſcinditur lætitia: ſapienti verò contexitur gaudium, nulla rumpitur fortuna: ſemper & ubique tranquillum eſt. Solebat Attalus hac imagine uti: Vidiſti aliquando canem miſſa à domino fruſta panis aut carnis aperto ore captantem? quicquid excepit, protinus integrum devorat, & ſemper ad ſpem futuri hiat. Idem evenit nobis: quicquid expectantibus fortuna projecit, id ſine ulla voluptate demittimus, ſtatim ad alterius rapinam erecti & attenti. Hoc ſapienti non evenit: plenus eſt; etiam ſiquid obvenit, ſecure excipit, ac reponit: lætitia fruitur maxima, continua, ſua. Habet aliquis bonam voluntatem, habet profectum, ſed cui multum deſit à ſummo? hic deprimitur alternis & extollitur, ac modo in cœlum elevatur, modo defertur ad terram. Imperitis ac rudibus, nullus præcipitationis finis eſt.

Verum gaudium in quo.

Comparatio de cane.

Ex

Ex Epistola 74.

De excellentissima boni viri potentia.

CRedamus itaque Sextio, monstranti pulcherrimum iter, & clamanti, Hac itur ad astra: hac, secundum frugalitatem, hac secundum temperantiam, hac secundum fortitudinem. Non sunt Dii fastidiosi, non invidi: admittunt, & ascendentibus manum porrigunt. Miraris hominem ad deos ire? Deus ad homines venit. Nulla sine Deo mens bona est. Semina in corporibus humanis divina dispersa sunt: quæ si bonus cultor excipit, similia origini prodeunt, & paria his ex quibus orta sunt, surgunt: si malus non aliter quàm humus sterilis ac palustris, necat, ac deinde creat purgamenta pro frugibus.

Ex Epistola 75.

De inani metu, & ex quibus caussis oriatur, & quibus purgetur remediis: & quòd ea quæ vulgus probat, bona non sunt.

OMnium animos mala aliena ac repentina solicitant. Quemadmodum aves, etiam inanis fundæ sonus territat: ita nos non ad ictum tantum exagitamur, sed ad crepitum.

Non potest ergo quisquam beatus esse, qui huic se opinioni credidit. Non enim beatum est, nisi quod intrepidum. Inter suspecta male vivitur. Quisquis se multum fortuitis dedit, ingentem sibi materiam perturbationis & inexplicabilem fecit. Vna hæc via est ad tuta vadenti, & externa despicere, & honesto contentum esse. Nam qui aliquid virtute melius putat, aut ullum præter illam bonum; ad hæc quæ à fortuna sparguntur, sinum expandit, & solicitus missilia ejus expectat. Hanc imaginem animo tuo propone, ludos facere fortunam, & in hunc mortalium cœtum honores, divitias, gratiam excutere: quorum alia inter diripientium manus scissa sunt; alia infida societate divisa, alia magno detrimento eorum, in quos devenerant, prensa: ex quibus quædam aliud agentibus inciderunt, quædam quia nimis captabantur, amissa; & dum avidè rapiuntur, excussa sunt. Nulli verò, etiam cui rapina feliciter cessit, gaudium rapti duravit in posterum.

Rapina non ditat.

Summum bonum in animo constituamus: obsolescit, si ab optima nostri parte ad pessima transit, & transfertur

fertur ad ſenſus, qui agiliores ſunt animalibus mutis. Non eſt ſumma felicitatis noſtræ in carne ponenda. Bona illa ſunt vera, quæ ratio dat: ſolida ac ſempiterna, quæ cadere non poſſunt, nec decreſcere quidem, aut minui. Cætera opinione bona ſunt, & nomen quidem habent commune cum veris, proprietas in illis boni non eſt. Itaque commoda vocentur, &(ût& noſtra lingua utar) producta. Cæterum ſciamus, mancipia noſtra eſſe non partes; & ſint apud nos, ſed ita, ut meminerimus extra nos eſſe. Etiam ſi apud nos ſint, inter ſubjecta & humilia numerentur, propter quæ nemo ſe attollere debeat. Quid enim ſtultius, quam aliquem eo ſibi placere, quod ipſe non fecit? Omnia iſta nobis accedant, non hæreant, ut ſi abducantur, ſine ulla noſtri laceratione diſcedant. Utamur illis, non gloriemur; & utamur parcè, tanquam depoſitis apud nos, & abituris. Quiſquis illa ſine ratione poſſedit, non diu tenuit.

Optima quæque eligenda

Bona fortunæ.

Ex

Ex Epiſtola 76.

Quod verba Philoſophi nec accurata eſſe debent, nec arida. Et de vera libertate & abſoluta.

Verba cum vita concordent.

HÆc ſit propoſiti noſtri ſumma: quod ſentimus, loquamur, quod loquimur, ſentiamus. Concordet ſermo cum vita. Ille promiſſum ſuum implevit, qui & cum videas illum, & cum audias, idem eſt. Videbimus qualis ſit, quantus: unus ſit. Non delectent noſtra verba, ſed proſint.

Non quærit æger medicum eloquentem, ſed ſanantem: ſed ſi ita competit, ut idem ille, qui ſanare poteſt, comptè de his quæ facienda ſunt diſſerat, boni conſulet: non tamen erit, quare gratuletur ſibi, quòd inciderit in medicum etiam diſertum. Hoc enim tale eſt, quale ſi peritus gubernator etiam formoſus eſt. Iam dudum gaude, ſi ſufficis rebus. Quando multa diſces? quando quæ didiceris affiges tibi, ita ut excidere non poſſint? quando illa experieris? Non enim ut cætera, memoriæ tradidiſſe ſatis eſt. In opere tentanda ſunt. Non eſt beatus qui ſcit illa, ſed qui facit. Cogita quantum circa te videas malorum: aſpice,

Medicus eloquens, non ita utilis.

ſpice, quam nullum ſit nefas ſine exemplo, quantum quotidie nequitia proficiat, quantum publicè privatimque peccetur: intelliges ſatis nos conſequi, ſi inter peſſimos non ſumus. Ego verò, inquis, ſpero me poſſe & amplioris ordinis fieri. Optaverim hoc nobis magis, quàm promiſerim: præoccupati ſumus, ad virtutem contendimus, inter vitia diſtricti: pudet dicere, honeſta colimus, quantum vacat. At quàm grande premium nos expectat, ſi occupationes noſtras, & mala tenaciſſima abrumpimus? Non cupiditas nos, non timor pellet: inagitati terroribus, incorrupti voluptatibus, nec mortem horrebimus, nec Deos: ſciemus mortem malum non eſſe, Deos malos non eſſe. Tam imbecillum eſt, quod nocet, quam cui nocetur. Optima vi noxia carent. Expectant nos, ſi ex hac aliquando fæce in illud evadimus ſublime & excelſum, tranquillitas animi, & expulſis erroribus abſoluta libertas. Quæris, quæ ſit iſta? non homines timere, non Deos: nec turpia velle, nec nimia: in ſeipſum habere maximam poteſtatem. Inæſtimabile bonum eſt, ſuum fieri. Vale.

Mundus in maligno poſitus.

Libertas abſoluta quæ ſit.

Ex

Ex Epistola 77.

Quod proprium & verum hominis bonum est, ratio vel virtus.

Virtus ab omnibus laudatur.

SIquis omnia alia habeat, valetudinem, divitias, imagines multas, frequens atrium, sed malus ex confesso sit, improbabis illum. Item si quis nihil quidem illorum, quæ retuli habeat, deficiatur pecunia, clientum turba, nobilitate, & avorum, proavorumque serie, sed ex confesso bonus sit, probabis illum. Ergo est unum bonum hominis, quod qui habet, etiam si aliis destituitur, laudandus est: qui non habet, in omnium aliorum copia damnatur ac rejicitur. Quæ conditio rerum, eadem & hominum est.

Comparatio navis & gladii.

Navis bona dicitur, non quæ pretiosis coloribus picta est, nec cui argenteum rostrum est, nec cujus tutela ebore cælata est, nec quæ fiscis ac opibus regiis pressa est: sed stabilis, ac firma, & juncturis aquam excludentibus spissa, ad ferendum incursum maris solida, gubernaculo parens, velox, & consentiens vento. Gladium bonum dices, non cui deauratus est baltheus, nec cui vagina gemmis distinguitur: sed cui & ad secandũ subtilis acies, & mu-

cro

cro munimentum omne rupturus. Regula non quam formosa, sed quàm recta sit, quæritur. Eo quodque laudatur, cui comparatur, quod illi proprium est. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet, quantum aret, quantum fœneret, à quàm multis salutetur, quàm pretioso incumbat lecto, quàm pellucido poculo bibat, sed quàm bonus sit. Bonus autem est, si ratio explicata & recta est, & ad naturæ voluntatem accommodata. Hæc vocatur virtus: hoc est honestum & unicum hominis bonum. Nam cum sola ratio perficiat hominem, sola ratio perfecta beatum facit. Hoc autem unum hominis bonum est, quo uno beatus efficitur.

Virum bonum, concedas necesse est, summæ pietatis erga Deos esse. Itaque quicquid illi acciderit, æquo animo sustinebit. Sciet enim id accidisse lege divina, qua universa procedunt. Hoc ergo unum bonum est, quod non tantum perfectus animus, sed generosus quoque & indolis bonæ sentit: cætera levia sunt, mutabilia. Itaque sollicitè possidentur, etiam si favente fortuna in unum congesta sunt: dominis suis incum-

Ex Epistola 77.

Quod proprium & verum hominis bonum est, ratio vel virtus.

Virtus ab omnibus laudatur.

SIquis omnia alia habeat, valetudinem, divitias, imagines multas, frequens atrium, sed malus ex confesso sit, improbabis illum. Item si quis nihil quidem illorum, quæ retuli habeat, deficiatur pecunia, clientum turba, nobilitate, & avorum, proavorumque serie, sed ex confesso bonus sit, probabis illum. Ergo est unum bonum hominis, quod qui habet, etiam si aliis destituitur, laudandus est: qui non habet, in omnium aliorum copia damnatur ac rejicitur. Quæ conditio rerum, eadem & hominum est.

Comparatio navis & gladii.

Navis bona dicitur, non quæ pretiosis coloribus picta est, nec cui argenteum rostrum est, nec cujus tutela ebore cælata est, nec quæ fiscis ac opibus regiis pressa est: sed stabilis, ac firma, & juncturis aquam excludentibus spissa, ad ferendum incursum maris solida, gubernaculo parens, velox, & consentiens vento. Gladium bonum dices, non cui deauratus est baltheus, nec cui vagina gemmis distinguitur: sed cui & ad secandũ subtilis acies, & mu-

cro

cro munimentum omne rupturus. Regula non quam formosa, sed quàm recta sit, quæritur. Eo quodque laudatur, cui comparatur, quod illi proprium est. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet, quantum aret, quantum fœneret, à quàm multis salutetur, quàm pretioso incumbat lecto, quàm pellucido poculo bibat, sed quàm bonus sit. Bonus autem est, si ratio explicata & recta est, & ad naturæ voluntatem accommodata. Hæc vocatur virtus: hoc est honestum & unicum hominis bonum. Nam cum sola ratio perficiat hominem, sola ratio perfecta beatum facit. Hoc autem unum hominis bonum est, quo uno beatus efficitur.

Virum bonum, concedas necesse est, summæ pietatis erga Deos esse. Itaque quicquid illi acciderit, æquo animo sustinebit. Sciet enim id accidisse lege divina, qua universa procedunt. Hoc ergo unum bonum est, quod non tantum perfectus animus, sed generosus quoque & indolis bonæ sentit: cætera levia sunt, mutabilia. Itaque sollicitè possidentur, etiam si favente fortuna in unum congesta sunt: dominis suis incum-

Alii incubant. *Alii elidunt.* incumbunt gravia,& illos semper premunt,aliquando & illidunt. Nemo ex istis, quos purpuratos vides, felix est, non magis quàm ex illis, quibus sceptrum & chlamydem in scena fabulæ assignant: cum præsente populo elati incesserunt, & cothurnati, simul exierunt,excalceantur,& ad staturam suam redeunt. Nemo istorum, quos divitiæ honoresque in altiore fastigio ponunt, magnus est. Quare ergo magnus videtur? Cum basi illum sua metiris. Parvus pumilio est, licèt in monte constiterit: colossus magnitudinem suam servabit, etiam si steterit in puteo Hoc laboramus errore: sic nobis imponitur: quod neminem æstimamus eo quo est, sed adjicimus illi & ea, quibus adornatus est. Atqui cum voles veram hominis æstimationem inire,& scire qualis sit, nudum inspice:ponat patrimonium, ponat honores, & alia fortunæ mendacia: corpus ipsum exuat: animum intuere, qualis quantusque sit, alieno an suo magnus: si erectis oculis gladios micantes videt, & si scit sua nihil interesse, utrum anima per os,an per jugulum exeat,beatū voca. Si, cum illi denunciata sunt corporis

Æstimatio hominis vera.

poris tormenta, & quæ casu veniunt, & quæ potentioris injuria, si vincula & exsilia, & vanas humanarum formidines mentium, securus audit, & dicit, *Fortitudo hominis.*

— non ulla laborum,
O virgo, nova mi facies inopinave surgit:
Omnia præcepi, atque animo mecum ipse peregi.

Tu hodie ista denuncias, ego semper denunciavi mihi, & hominem paravi ad humana: præcogitati mali mollis ictus venit. At stultis & fortunæ credentibus, omnis videtur nova rerum & inopinata facies. Magna autem pars est apud imperitos mali, novitas. Hoc ut scias, ea quæ putaverunt aspera, cum assuevere, patiuntur. Ideo sapiens assuescit futuris malis: & quę alii diu patiendo levia faciunt, hic levia facit diu cogitando. Audimus aliquando voces imperitorum, dicentium: Nesciebam hoc mihi restare. Sapiens scit sibi omnia restare: quicquid factum est, dicit, Sciebam.

Ex Epistola 78.

Exemplis & rationibus docet de morte non esse curandum.

NEmo tam imperitus est, ut nesciat sibi quandoque moriendum, tamen

men cum prope acceſſerit, tergiverſatur, tremit, plorat. Nonne tibi videbitur ſtultiſſimus omnium, qui fleverit quod ante annos mille non vixerat? æque ſtultus eſt, qui flet, quod poſt annos mille non vivet. Hæc paria ſunt: non eris, nec fuiſti. Utrumque tempus alienum eſt. In hoc punctum conjectus es, quod ut extendas, quouſque extendes? quid fles? quid optas? perdis operã. *Deſine fata Deũ flecti ſperare precando:*

Fixa & rata ſunt, & magna atque æterna neceſſitate dicuntur. Eò ibis, quo omnia eunt. Quid tibi novum eſt? ad hanc legem natus es: hoc patri tuo accidit, hoc matri, hoc majoribus, hoc omnibus ante te, hoc omnibus poſt te. Series invicta, & nulla mutabilis ope, illigat ac trahit cuncta. Nullum ſine exitu iter. Infelix ſervis hominibus, ſervis rebus, ſervis vitæ. Nam vita, ſi moriendi virtus abeſt, ſervitus eſt. Et quid habes propter quod expectes? voluptates quæ te morantur ac retinent, conſumpſiſti; nulla tibi nova eſt: nulla non jam odioſa ipſa ſatietate: quis ſit vini, quis mulſi ſapor, ſcis: nihil intereſt, centum per veſicam tuam, an mille amphoræ

Mors communis omnibus.

amphoræ transeant: saccus es: quid sapiat ostreum, quid mullus, optime nosti, nihil tibi luxuria tua in futuros annos intactum reservavit. Atqui hæc sunt à quibus invitus divelleris. Quid enim unquam fecisti luce dignum? confitere, non curiæ te, non fori, non ipsius naturæ rerum desiderio tardiorem ad moriendum fieri. Invitus relinquis macellum, in quo nihil reliquisti. Quomodo fabula, sic vita, non quàm diu, sed quàm bene acta sit, refert: nihil ad rem pertinet, quo loco desinas; quocunque voles, desine: tantum bonam clausulam impone. Vale.

Ex Epistola 79.

De incommodis infirmitatis, & eorum remediis.

QUid porrò? nihil agere te credis, si temperans æger sis? Ostendes morbum posse superari, vel certe sustineri. Est, mihi crede, virtuti etiam in lectulo locus. Non tantum arma & acies dant argumenta alacris animi, indomitique terroribus, & in vestimentis vir fortis apparet. Habes quod agas, bene luctare cum morbo, si nihil te coegerit, si nihil exoraverit, insigne prodis exemplum. Sed omnia ista facilè perferemus, sorbitionem,

Etiam virtuti in lectulo locus.

tionem, aquam calidam, & quicquid aliud intolerabile videtur delicatis & luxu fluentibus, magisque animo quàm corpore morbidis: tantum mortem desinamus horrere. Desinemus autem, si fines bonorum ac malorum cognoverimus. Ita demum nec vita tædio erit, nec mors timori. His te cogitationibus recrea, & interim epistolis nostris vacando: veniet aliquod tempus, quod nos iterum jungat ac misceat: quantum libet sit illud, longum faciet scientia utendi. Nam, ut Posidonius ait: unus dies hominum eruditorum plus patet, quàm imperiti longissima ætas. Interim hoc tene mordicus: adversis non succumbere, lætis non credere, omnem fortunæ licentiam in oculis habere: tanquam quicquid potest facere, factura sit. Quicquid expectatum est diu, levius accedit. Vale.

Non timere mortem.

Ex Epistola 80.

Gloria umbra virtutis est.

GLoria, umbra virtutis est: etiam invitos comitabitur. Sed quemadmodum aliquando umbra antecedit, aliquando sequitur: ita gloria aliquando

quando ante nos est, visendamque se præbet, aliquando in averso est, majorque quo serior, ubi invidia secessit. Quàm diu videbatur furere Democritus? vix recepit Socratem fama. Quandiu Catonem civitas ignoravit? respuit: nec intellexit, nisi cum perdidit. Rutilii innocentia ac virtus lateret, nisi accepisset injuriam. Dum violatur, effulsit. Nunquid non sorti suæ gratias egit, & exsilium suum complexus est? De his loquor, quos illustravit fortuna, dum vexat: quàm multorum profectus in notitiam evasere, post ipsos? quam multos fama non excepit, sed eruit?

Fuge, tace, quiesce.

Nulla virtus latet, & latuisse, non ipsius est damnum. Veniet qui conditam, & sæculi sui malignitate compressam, dies publicet. Paucis natus est, qui populum ætatis suæ cogitat. Multa annorum millia, multa populorum supervenient: ad illa respice: etiam si omnibus tecum viventibus silentium livor indixerit, venient qui sine offensa, sine gratia judicent. Nihil simulatio proficit: paucis imponit leviter extrinsecus inducta facies: veritas in omnem partem sui semper ea-

De mendacio.

dem est. Quæ decipiunt, nihil habent solidi. Tenue est mendacium; perlucet, si diligenter inspexeris.

Ex Epistola 81.

De exercendo in Philosophia ingenio.

COgito mecum, quàm multi corpora exerceant, quàm ingenia pauci; quantus ad spectaculum non fidele & lusorium fiat concursus, quanta sit circa artes bonas solitudo: quàm imbecilli animo sint, quorum lacertos humerosque miramur. Illud maximè revolvo mecum: si corpus perduci exercitatione ad hanc patientiam potest, qua & pugnos pariter & calces non unius hominis ferat, qua solem ardentissimum in ferventissimo pulvere sustinens aliquis, & sanguine suo madens, diem ducat: quanto faciliùs animus corroborari possit, ut fortunæ ictus invictus excipiat, ut projectus, ut conculcatus exurgat? Corpus enim multis eget rebus, ut valeat: animus ex se crescit, se ipse alit, se exercet. Illi multo cibo, multa potione opus est, multo oleo, longa denique opera: tibi continget virtus sine apparatu, sine impensa. Quicquid facere te potest bonum, tecum est. Quid tibi opus est ut sis

Bonum hominis est in voluntate.

ut ſis bonus? velle. Quid autem melius potes velle, quàm eripere te huic ſervituti, quæ omnes premit, quàm mancipia quoque conditionis extremæ, & in his ſordibus nata, omnimodo exuere conantur? Peculium ſuum, quod comparaverunt ventre fraudato, pro capite numerant.

Felicitas potentum perſonata eſt.

Omnium iſtorum perſonata felicitas eſt, quos ſupra capita hominum, ſupraque turbam delicatos lectica ſuſpendit. Contemnes illos, ſi deſpoliaveris. Equum empturus, ſolvi jubes ſtratum, detrahis veſtimenta venalibus, nec qua vitia corporis lateant, hominem involutum æſtimas? Mangones, quicquid eſt quod diſpliceat, aliquo lenocinio abſcondunt. Itaque ementibus ornamenta ipſa ſuſpecta ſunt: ſive crus alligatum, ſive brachium aſpiceres, nudari juberes, & ipſum tibi corpus oſtendi. Vides illum Scythiæ Sarmatiæve regem, inſigni capitis decorum? ſi vis illum æſtimare, totumque ſcire qualis ſit, faſciam ſolve; multum mali ſub illa latet. Quid de aliis loquor? ſi perpendere te voles, ſepone pecuniam, domum, dignitatem: intus teipſe

considera. Nunc qualis sis, aliis credis. Vale.

Ex Epistola. 82.

Bona caduca & pretio suo vilia.

ABstrahunt à recto divitiæ, honores, potentia, & cætera, quæ opinione nostra chara sunt: pretio suo vilia. Nescimus æstimare res, de quibus non cum fama, sed cum rerum natura deliberandum est. Nihil habent ista magnificum, quo mentes in se nostras trahant, præter hoc, quod mirari illa consuevimus. Non enim quia concupiscenda sunt, laudantur, sed concupiscuntur, quia laudata sunt.

Ex Epistola. 83.

De morte, quòd licet speciem habeat mali, non tamen est malum, neque bonum.

OMnis res, quod non habuit decus, virtute addita sumit. Cubiculum lucidum dicimus: hoc idem obscurissimum est nocte: dies illi lucem infundit, nox eripit. Sic istis quæ à nobis indifferentia ac media dicuntur, divitiis, viribus, formæ, honoribus, regno: & contra, morti, exsilio, malæ valetudini, doloribus, quæque alia aut minus, aut magis pertimuimus: aut malitia,

Mors neque bonum neque malum est.

malitia, aut virtus dat boni, vel mali nomen. Massa per se nec calida, nec frigida est: in fornacem conjecta concaluit: in aquam remissa refrixit. Mors honesta est, per illud quod honestum est: id est virtus, & animus externa contemnens.

Alii, extrema.

Ex Epistola 84.

De frugali conversatione sua. Et de ebrietate, primùm aliorum, deinde suam ponens sententiam.

NOn est animus in sua potestate, ebrietate devictus. Quemadmodum musto dolia ipsa rumpuntur, & omne quod in imo jacet, in summam partem vis caloris ejectat: sic vino exæstuante, quicquid in imo jacet abditum, effertur, & prodit in medium. Onerati mero, quemadmodum non continent cibum, vino redundante, ita ne secretum quidem: quod suum alienumque est, pariter effundunt. Interim si hoc colligere vis, virum bonum non debere ebrium fieri, cur syllogismis agis? dic quàm turpe sit, plus sibi ingerere quàm capiat, & stomachi sui non nosse mensuram: quàm multa ebrii faciant, quibus sobrii erubescant: nihil aliud esse ebrietatem, quàm vo-

Ebrietas voluntaria insania est.

luntariam insaniam. Extende in plures dies illum ebrii habitum: nunquid de furore dubitabis? Refer Alexandri Macedonis exemplum, qui Clitum carissimum sibi ac fidelissimum inter epulas transfodit: & intellecto facinore, mori voluit. Omne vitium ebrietas & incendit, & detegit: obstantem malis conatibus verecundiam removet. Plures enim pudore peccandi, quàm bona voluntate, prohibitis abstinent. Ubi possedit animum nimia vis vini, quicquid malè latebat, emergit. Non facit ebrietas vitia, sed protrahit: tunc libidinosus ne cubiculum quidem expectat, sed cupiditatibus suis quantum petierint, sine dilatione permittit; tunc impudicus morbum profitetur ac publicat: tunc petulans non linguam, non manum continet. Crescit insolenti superbia, crudelitas sævo, malignitas livido: omne vitium detegitur & prodit. Adjice illam ignorationem sui, dubia & parum explanata verba, incertos oculos, gradum errantem, vertiginem capitis, tecta ipsa mobilia, velut aliquo turbine circumagente totam domum: stomachi tormenta, cum effervescit merum, ac viscera ipsa distendit.

Quid non designat ebrietas.

diſtendit. Tunc tamen utcunque tolerabile eſt, dum illi vis ſua eſt: quid cum ſomno vitiatur, & quæ ebrietas fuit, cruditas facta eſt? Cogita quas clades ediderit publica ebrietas. Hæc acerrimas gentes, bellicoſaſque, hoſtibus tradidit: hæc multorum annorum pertinaci bello defenſa mœnia patefecit: hæc contumaciſſimos, & jugum recuſantes, in alienum egit arbitrium: hæc invictas acies mero domuit. Alexandrum, cujus modò feci mentionem, tot itinera, tot prælia, tot hiemes, per quas, victa temporum locorumque difficultate, tranſierat, tot flumina ex ignoto cadentia, tot maria tutum dimiſerunt: intemperantia bibendi, & ille Herculaneus ac fatalis ſcyphus condidit. Quæ gloria eſt capere multum? cum penes te palma fuerit, & propinationes tuas ſtrati ſomno ac vomitantes recuſaverint, cum ſuperſtes toti convivio fueris, cum omnes viceris virtute magnifica, & nemo tam vini capax fuerit: vinceris à dolio. Marcum Antonium, magnum virum & ingenii nobilis, quæ alia res perdidit, & in externos mores ac vitia non Romana trajecit, quàm ebrietas?

Omne malum ex ebrietate.

Proba iſtas, quæ voluptates vocantur, ubi tranſcenderint modum, pœnas eſſe.

Ex Epiſtola 85.

De alternitate lectionis & ſtili.

ALit lectio ingenium: & ſtudio fatigatum, non ſine ſtudio tamen, reficit. Nec ſcribere tantum, nec tantum legere debemus: altera res contriſtabit, & vires exhauriet: de ſtilo dico: altera ſolvet ac diluet. Invicem hoc illo commutandum eſt, & alterum altero temperandum, ut quicquid lectione collectum eſt, ſtilus redigat in corpus. Apes (ut ajunt) debemus imitari, quæ vagantur, & flores ad mel faciendum idoneos carpunt: deinde quicquid attulere, diſponunt, ac per favos digerunt: &, ut Virgil. noſter ait,

——liquentia mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas.

Apum diligentia & virtutes. De illis non ſatis conſtat, utrum ſuccum ex floribus ducant, qui protinus mel ſit: an quæ collegerunt, in hunc ſaporem mixtura quadam, & proprietate ſpiritus ſui mutent. Quibuſdam enim placet, non faciendi mellis

mellis scientiam esse illis, sed colligendi. Ajunt inveniri apud Indos mel in arundinum foliis, quod aut ros illius cæli, aut ipsius arundinis humor dulcis & pinguior gignat. In nostris quoque herbis vim eandem, sed minus manifestam & notabilem poni: quam persequatur & contrahat animal huic rei genitum. Quidam existimant, conditurâ & dispositione in hanc qualitatem verti, quæ ex tenerrimis virentium florentiumque decerpserint: non sine quodam (ut ita dicam) fermento: quo in unum diversa coalescunt. Sed ne ad aliud, quàm de quo agitur, abducar, nos quoque apes debemus imitari, & quæcunque ex diversa lectione congessimus, separare: melius enim distincta servantur. Assentiamur illis fideliter, & nostra faciamus, ut unum quiddam fiat ex multis: sicut unus numerus fit ex singulis, cum minores summas & dissidentes computatio una comprehendit. Hoc faciat animus noster.

Apes imitari debemus.

Ex Epiſtola 86.

De affectibus animi, quos dicit ſapientem temperare poſſe, non vitare.

Sapiens via regia incedit.

ITa nulla fortuna, nulla res, actus ſapientis excludit. Id enim ipſum agit, quo alia agere prohibetur. Ad utroſque caſus aptus eſt: bonorum rector, & malorum victor. Sic ſapiens virtutem, ſi licebit, in divitiis explicabit; ſi minus, in paupertate: ſi poterit, in patria; ſi minus in exilio: ſi poterit, imperator; ſi minus, miles: ſi poterit, integer, ſi minus, debilis: quamcumque fortunam acceperit, aliquid ex illa memorabile efficiet. Certi ſunt domitores ferarum, qui ſæviſſima animalia, & ad occurſum exterrentia hominem, docent pati jugum: nec aſperitatem excuſſiſſe contenti, uſque in contubernium mitigant. Leonibus magiſter manum inſertat, oſculatur Tigrim ſuus cuſtos, elephantem minimus Æthiops jubet ſubſidere in genua, & ambulare per funem. Sic ſapiens eſt artifex domandi mala. Dolor egeſtas, ignominia, carcer, exſilium, & ubicunque horrenda, cum ad hunc pervenere, manſueta ſunt.

Vincere vitia.

Ex

Ex Epistola 87.

Exemplo Scipionis utens, notat balnearum luxuriam.

MAgna ergo me voluptas subit, contemplantes mores Scipionis ac nostros. In hoc angulo ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quod tantum semel capta est, abluebat corpus laboribus rusticis fessum: exercebat enim opere se, terramque (ut mos fuit priscis) ipse subigebat. Sub hoc ille tecto tam sordido stetit, hoc illum pavimentum tam vile sustinuit. At nunc quis est, qui sic lavari sustineat? pauper sibi videtur ac sordidus, nisi parietes magnis & pretiosis orbibus refulserunt; nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sint, nisi illis undique operosa & in picturæ modum variata circumlitio prætexitur; nisi vitro conditur camera; nisi Thasius lapis, quondam rarum in aliquo spectaculum templo, piscinas nostras circumdedit; in quas multa sudatione corpora exinanita demittimus; nisi aquam argentea epitomia fuderunt. Et adhuc plebejas fistulas loquor: quid cum ad balnea libertinorum

De frugalitate Scipionis.

Nimius sumptus damnatur.

Ex Epiſtola 86.

De affectibus animi, quos dicit ſapientem temperare poſſe, non vitare.

Sapiens via regia incedit.

ITa nulla fortuna, nulla res, actus ſapientis excludit. Id enim ipſum agit, quo alia agere prohibetur. Ad utroſque caſus aptus eſt: bonorum rector, & malorum victor. Sic ſapiens virtutem, ſi licebit, in divitiis explicabit; ſi minus, in paupertate: ſi poterit, in patria; ſi minus in exilio: ſi poterit, imperator; ſi minus, miles: ſi poterit, integer, ſi minus, debilis: quamcumque fortunam acceperit, aliquid ex illa memorabile efficiet. Certi ſunt domitores ferarum, qui ſæviſſima animalia, & ad occurſum exterrentia hominem, docent pati jugum: nec aſperitatem excuſſiſſe contenti, uſque in contubernium mitigant. Leonibus magiſter manum inſertat, oſculatur Tigrim ſuus cuſtos, elephantem minimus Æthiops jubet ſubſidere in genua, & ambulare per funem. Sic ſapiens eſt artifex domandi mala. Dolor egeſtas, ignominia, carcer, exſilium, & ubicunque horrenda, cum ad hunc pervenere, manſueta ſunt.

Vincere vitia.

Ex

Ex Epistola 87.

Exemplo Scipionis utens, notat balnearum luxuriam.

MAgna ergo me voluptas subit, contemplantes mores Scipionis ac nostros. In hoc angulo ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quod tantum semel capta est, abluebat corpus laboribus rusticis fessum: exercebat enim opere se, terramque (ut mos fuit priscis) ipse subigebat. Sub hoc ille tecto tam sordido stetit, hoc illum pavimentum tam vile sustinuit. At nunc quis est, qui sic lavari sustineat? pauper sibi videtur ac sordidus, nisi parietes magnis & pretiosis orbibus refulserunt; nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sint, nisi illis undique operosa & in picturæ modum variata circumlitio prætexitur; nisi vitro conditur camera; nisi Thasius lapis, quondam rarum in aliquo spectaculum templo, piscinas nostras circumdedit; in quas multa sudatione corpora exinanita demittimus; nisi aquam argentea epitomia fuderunt. Et adhuc plebejas fistulas loquor: quid cum ad balnea libertinorum

De frugalitate Scipionis.

Nimius sumptus damnatur.

pervenero? quantum ſtatuarum, quantum columnarum eſt nihil ſuſtinentium, ſed in ornamentum poſitarum, impenſæ cauſa? quantum aquarum, per gradus cum fragore labentium? Eò deliciarum pervenimus, ut niſi gemmas calcare nolimus.

Ex Epiſtola 88.

Ad frugalitatem hortatur, annectens diſputationem de fortuitis.

DVrat adhuc perverſa recti verecundia: quoties in aliquem comitatum lautiorem incidimus, invitus erubeſco: quod argumentum eſt, iſta, quæ probo, quæ laudo, nondum habere certam ſedem & immobilem. Qui ſordido vehiculo erubeſcit, precioſo gloriabitur. Parum adhuc profeci, nondum audeo frugalitatem palàm ferre, etiam nùnc curo opiniones viatorum. Contra totius generis humani opiniones mittenda vox erat: inſanitis, erratis, ſtupetis ad ſupervacua, neminem æſtimatis ſuo. Nam hæc quoque jam expenſa fertis. Latè poſſidet, ſed multum debet: habet domum formoſam, ſed alienis nummis paratam: familiam nemo cito ſpecioſiorem producit, ſed nominibus non reſpondet.

Quemque debemus æſtimare ſuo.

det. Si creditoribus ſolverit, nihil illi ſupererit. Idem in reliquis quoque facere debebatis, excuteré quantum proprii quiſque habeat. Divitem illum putas, quia aurea ſupellex etiam in via eum ſequitur, quia in omnibus provinciis arat, quia magnus Kalendarii liber volvitur, quia tantum ſuburbani agri poſſidet, quantum invidioſè in deſertis Apuliæ poſſideret: & cum omnia dixeris, pauper eſt; quare? quia debet; quantum? inquis: omnia, niſi fortè judices intereſſe, utrum aliquis ab homine, an à fortuna mutuum ſumpſerit. Quid ad rem pertinent mulæ ſaginatæ, unius omnes coloris? Quid iſta vehicula cælata? *Avarus verè pauper eſt.*

Inſtrati oſtro alipedes, pictiſque tapetis;
Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent.

O quantum erat ſæculi decus, imperatorem triumphalem, Cenſorium (& quod ſuper omnia hæc eſt) Catonem, uno caballo eſſe contentum, & ne toto quidem! Partem enim ſarcinæ, ab utroque latere dependentes, occupabant. Video non futurum finem in iſta materia ullum, niſi quem

Vnaquaque regio sua dona habet.

si quem mihi ipse fecero. Bonum non in omnes cadit, nec quemlibet possessorem patitur. Vide,

Et quid quaque ferat regio, & quid quaque recuset.
Hîc segetes, illic veniunt felicius uvæ:
Arborei fœtus alibi, atque injussa virescunt
Gramina; nonne vides, croceos, ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles sua tura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum.

Ista in regiones descripta sunt, ut necessarium mortalibus esset inter ipsos commercium, si invicem alius ab alio aliquid peteret.

Ex Epistola 89.

De liberalibus artibus, ubi docet de singulis, quòd animum ad virtutem non perducunt, sed tantum præparant.

QUidam illud de liberalibus studiis quærendum judicaverunt, an virum bonum facerent. Ne promittunt quidem, nec hujus rei scientiam affectant. Grammaticus circa curam sermonis versatur, & si latius evagari vult, circa historias. Iam ut longissime fines suos proferat, circa carmina.

Grammatica.

Quid

Quid horum ad virtutem viam sternit? Syllabarum enarratio, & verborum diligentia, & fabularum memoria, & versuum lex ac modificatio? Quid ex his metum demit, cupiditatem eximit, libidinem frænat? Ad Geometriam transeamus, & ad Musicam: nihil apud illas invenies, quod vetet timere, vetet cupere: quæ quisquis ignorat, alia frustra scit. Quæris, Vlysses ubi erraverit, potius, quàm efficias, ne nos semper erremus? Non vacat audire, utrum inter Italiam & Siciliam jactatus sit, an extra notum nobis orbem: neque enim potuit in tam angusto error esse tam longus. Tempestates animi nos quotidie jactant, & nequitia in omnia Ulyssis mala impellit; non deest forma quæ solicitet oculos, non hostis; hinc monstra effera, & humano cruore gaudentia: hinc insidiosa blandimenta aurium: hinc naufragia & tot varietates malorum. Hoc me doce, quomodo patriam amem, quomodo uxorem, quomodo patrem, quomodo ad hæc tam honesta, vel naufragus navigem. Quid inquiris, an Penelope impudica fuerit, an verba sæculo suo dederit, an

Geometria.

Vlyssem

Vlyſſem illum eſſe quem videbat, antequam ſciret, ſuſpicata ſit? Doce me, quid ſit pudicitia, & quantum in ea bonum; in corpore, an in animo poſita ſit. Ad Muſicum tranſeo: doces me, *Muſica.* quomodo inter ſe acutæ ac graves voces conſonent, quomodo nervorum, diſparem reddentium ſonum, fiat concordia. Fac potius, quomodo animus ſecum meus conſonet, nec conſilia mea diſcrepent. Monſtras mihi, qui ſint modi flebiles; monſtra potius, quomodo inter adverſa non emittam flebilem vocem. Metiri me Geometres docet latifundia: potius doceat, quomodo metiar quantum homini *Arithmetica.* ſit ſatis. Numerare me docet Arithmetica, & avaritiæ commodare digitos: potius doceat, nihil ad rem pertinere iſtas computationes: non eſſe feliciorem; cujus patrimonium tabularios laſſat: imò quàm ſupervacua poſſideat, qui infeliciſſimus futurus eſt, ſi quantum habeat, per ſe computare cogatur. Quid mihi prodeſt, ſcire agellum in partes dividere, ſi neſcio cum fratre dividere? Quid prodeſt colligere ſubtiliter pedes jugeri, & comprehendere etiam ſi quid decempedam

pedam effugit, si tristem me facit vicinus potens, & aliquid ex meo abradens? Doces me, quomodo nihil perdam ex finibus meis? at ego discere volo, quomodo totos hilaris amittam. Paterno agro, inquit, & avito expellor. Quid? ante avum tuum quis istum agrum tenuit? Cujus (non dico hominis) sed populi fuerit, expedire potes? Non dominus istò, sed colonus intrasti. Cujus colonus es? Si bene tecum agitur, hæredis. Negant Iurisconsulti quicquam usucapi, quod publicum est: publicum est hoc quod tenes, & quidem generis humani. O egregiam artem! scis rotunda metiri; in quadratum redigis quamcunque acceperis formam: intervalla siderum dicis: nihil est quod in mensuram tuam non cadat. Si artifex es, metire hominis animum: dic quàm magnus sit, dic quàm pusillus sit. Scis quæ recta sit linea; quid tibi prodest, si, quid in vita rectum sit, ignoras? Venio nunc ad illum qui cælestium notitia gloriatur, *Astronomia.*

Frigida Saturni quo sese stella receptet,
Quos ignis cæli Cyllenius erret in orbes.

Hoc

Hoc ſcire quid proderit? ut ſolicitus ſim, cum Saturnus & Mars ex contrario ſtabunt, aut cum Mercurius veſpertinum faciet occaſum, vidente Saturno? Potius hoc diſcam, ubicunque ſunt iſta, propitia eſſe, non poſſe mutari. Agit illa continuus ordo fatorum, & inevitabilis curſus. Per ſtatas vices remeant. Effectus rerum omnium aut movent, aut notant. Sed ſive quicquid evenit faciunt, quid immutabilis rei notitia proficiet? ſive ſignificant, quid refert providere, quod effugere non poſſis? Scias iſta, neſcias, fient.

Si verò ſolem ad rapidum ſtellaſque ſequentes
Ordine reſpicias, nunquam te craſtina fallet
Hora, nec inſidiis noctis capiere ſerena.

Satis abundeque proviſum eſt, ut ab inſidiis tutus eſſem. Nunquid me craſtina non fallit hora? fallit enim, quod neſcienti evenit. Ego, quid futurum ſit, neſcio: quid fieri poſſit, ſcio. Solæ autem liberales ſunt, imò (ut dicam verius) liberæ, quibus curæ virtus eſt. Cum dicatis, inquit, ſine liberalibus ſtudiis ad virtutem non perveniri,

quem-

quemadmodum negatis illa nihil conferre virtuti? quia nec ſine cibo ad virtutem pervenitur, cibus tamen ad virtutem non pertinet. Ligna nihil navi conferunt, quamvis non fiat navis ſine lignis. Quid eſt autem, quare exiſtimem, non futurum ſapientem eum qui literas neſcit: cum ſapientia non ſit in literis? Res tradit, non verba, & neſcio an certior memoria ſit, quæ nullum extra ſe ſubſidium habet. Tantum itaque ex illis retineamus, quantum eſt neceſſarium. An tu exiſtimas reprehendendum, qui ſupervacua uſu ſibi comparat, & pretioſarum rerum pompam in domo explicat? non putas eum, qui occupatus eſt in ſupervacua literarum ſupellectile? plus ſcire velle, quam ſit ſatis, intemperantiæ genus eſt. Quid, quod iſta liberalium artium confectatio moleſtos, verboſos, intempeſtivos, ſibi placentes facit, & ideò non diſcentes neceſſaria, quia ſupervacua didicerunt. Quid ergo nos ſumus? quid iſta quæ nos circunſtant, alunt, ſuſtinent? Tota rerum natura umbra eſt, aut inanis aut fallax.

Sapientia non eſt in literis.

Ex

Ex Epiſtola 90.

De gula & intemperantia.

AD vos deinde tranſeo, quorum profunda & inſatiabilis gula, hinc maria ſcrutatur, hinc terras. Alia hamis, alia laqueis, alia retium variis generibus cum magno labore perſequitur: nullis animalibus, niſi ex faſtidio, pax eſt. Quantulum enim ex iſtis epulis, quæ per tot comparatis manus, feſſo voluptatibus ore libatis? quantulum ex iſta fera, periculosè capta, dominus crudus, ac nauſeans guſtat? quantulum ex tot conchyliis, tam longè advectis, per iſtum ſtomachum inexplebilem labitur? infelices etiam, quòd non intelligitis, vos majorem famem habere, quam ventrem. Hæc aliis dic: ut dum dicis, audias ipſe. Scribe: ut dum ſcripſeris, legas; omnia ad mores, & ad ſedandam rabiem affectuum referens. Stude, non ut plus aliis ſcias, ſed ut melius.

Ex Epiſtola 91.

De aureo primo ſeculo, & hoc luxurioſo. Contra Poſidonium diſputat, artes mechanicas à Philoſophia minimè inventas; & quòd illius rudis ſeculi homines non ſapientes, ſed ſapientibus ſimiles erant.

ILlo ergo ſæculo, quod aureum perhibetur, penes ſapientes fuiſſe regnum Poſidonius judicat. Hi continebant manus, & infirmiores à validioribus tuebantur: Suadebant, diſſuadebantque, & utilia atque inutilia monſtrabant. Horum prudentia, nequid deeſſet ſuis, providebat; fortitudo arcebat pericula; beneficentia augebat ornabatque ſubjectos. Officium erat imperare, non regnum. Nemo quantum poſſet adverſus eos experiebatur, per quos cœperat poſſe. Nec erat cuiquam aut animus in injuriam, aut cauſa: cum bene imperanti bene pareretur, nihilque rex majus minari male parentibus poſſet, quàm ut abiret è regno. Sed poſtquam ſurrepentibus vitiis, in tyrannidem regna verſa ſunt: opus eſſe cœpit legibus, quos & ipſas inter initia tulere ſapientes. Quid ais? Philoſophia docuit homines habere clavem & ſeram? & quid aliud erat, avaritiæ

Officium boni principis.

ritiæ ſignum dare? Philoſophia hæc, cum tanto habitantium periculo, imminentia tecta ſuſpendit? Parum enim erat fortuitis tegi, & ſine arte & difficultate naturale ſibi invenire aliquod receptaculum. Mihi crede, felix illud ſæculum ante Architectonas fuit. Iſta nata ſunt, jam naſcente luxuria; in quadratum tigna decidere, & ferro per deſignata currente, certa manu trabem ſcindere.

Nā primi cuneis ſcindebant fiſſile lignū.

Non enim tecta cœnationi, epulum recepturæ parabantur: in hunc uſum pinus aut abies deferebatur longo vehiculorum ordine, vicis intrementibus, ut ex illa lacunaria auro gravia penderent. Furcæ utrimque ſuſpenſæ fulciebant caſam: ſpiſſatis ramalibus, ac fronde congeſta, & in proclive diſpoſita, decurſus imbribus quamvis magnis erat. Sub his tectis habitavere ſecuri. Culmus liberos texit: ſub auro atque marmore ſervitus habitat.

Tunc laqueis captare feras, & fallere viſco
Inventum, & magnos canibus circundare ſaltus.

Omnia enim iſta ſagacitas hominum

num, non ſapientia invenit. Quomodo, oro te, convenit, ut Diogenem mireris, & Dædalum? Uter ex his ſapiens tibi videtur? qui ſerram commentus eſt? an ille, qui cum vidiſſet puerum cava manu bibentem aquam, fregit protinus exemptum è perula calicem, hac objurgatione ſui: Quàm diu homo ſtultus ſupervacuas ſarcinulas habui? qui ſe complicuit in dolio, & in eo cubitavit? Hodie utrum tandem ſapientiorem putas, qui invenit quemadmodum in immenſam altitudinem crocum latentibus fiſtulis exprimat; an eum, qui & aliis & ſibi hoc monſtrat, quàm nihil nobis natura durum ac difficile imperaverit? Poſſe nos habitare ſine marmorario fabro, poſſe nos veſtitos eſſe ſine commercio Serum, poſſe nos habere uſibus noſtris neceſſaria, ſi contenti fuerimus his, quę terra poſuit in ſummo? Quem ſi audire humanum genus voluerit, tam ſupęrvacuum ſciet ſibi coquum eſſe, quam militem. Illi ſapientes fuerunt, aut certè ſapientibus ſimiles, quibus expedita erat tutela corporis. Simplici cura conſtant neceſſaria: in deliciis laboratur.

Diogenes & Dædalus quis ſapientior.

Neceſſaria facile con-

Non

Non desiderabis artifices, si sequere naturam: illa noluit esse districtos: ad quæcunque nos cogebat, instruxit. Frigus intolerabile est corpori nudo, Quid ergo? num quid non pelles ferarum, & aliorum animalium, à frigore satis abundeque defendere queunt? non corticibus arborum pleræque gentes tegunt corpora? non avium plumæ in usum vestis conferuntur? non fuit tam inimica natura, ut cum omnibus aliis animalibus facilem actum vitæ daret: homo solus non posset sine tot artibus vivere. Nihil horum ab illa nobis imperatum est, nihil ægre quærendum, ut possit vita produci. Ad parata nati sumus: nos omnia nobis difficilia facilium fastidio fecimus. Tecta tegumentaque & fomenta corporum, & cibi, & quæ nunc ingens negotium facta sunt, obvia erant, & gratuita, & opera levi parabilia: modus enim omnium, prout postulabat necessitas, erat: nos ista pretiosa, nos mira, nos magnis multisque conquirenda artibus fecimus. Sufficit ad id natura, quod poscit. A natura luxuria descivit: quæ quotidie se ipsam incitat, & tot sæculis crescit, & ingenio adju-

Frugalitas antiquorum patrum.

adjuvat vitia. Primò supervacua cœpit concupiscere, inde contraria, novissime corpori animum addixit, & illius deservire libidini jussit. Omnes istæ artes, quibus aut excitatur civitas, aut strepit, corporis negotium gerunt: cui omnia olim tanquam servo præstabantur, nunc tanquam domino parantur. Itaque hinc textorum, hinc fabrorum officinæ sunt, hinc odores coquentium, hinc molles corporis motus docentium, mollesque cantus & infractos. Recessit enim ille naturalis modus, desideria ope necessaria finiens: jam rusticitatis & miseriæ est, velle quantum sat est.

Luxuria studia.

Quid hominum illo genere felicius? In commune rerum natura fruebantur: sufficiebat illa, ut parens, in tutelam omnium: hæc erat publicarum opum secura possessio. Quid ni ego illud locupletissimum mortalium genus dixerim, in quo pauperem invenire non posses? Irrupit in res optime positas avaritia: & dum seducere aliquid cupit, atque in suum vertere, omnia fecit aliena, & in augustum ex immenso redacta, paupertatem intulit, & multa concupiscendo, omnia amisit.

Luxuria in supervacuis laborat. Illi, quos aliquod nemus densum à sole protexerat, qui adversus sævitiam hiemis, aut imbris, vili receptaculo tuti sub fronde vivebant, placidas transigebant sine suspirio noctes. Sollicitudo nos in nostra purpura versat, & acerrimis excitat stimulis: mollem somnum illis dura tellus dabat. Non impendebant cælata laquearia; sed in aperto jacentes sydera superlabebantur, & insigne spectaculum noctium, mundus in præceps agebatur, silentio tantum opus ducens: tam interdiu illis, quàm noctu, patebat prospectus hujus pulcherrimæ domus: libebat intueri signa, ex media cæli parte vergentia, rursus ex occulto alia surgentia. Quid ni juvaret vagari inter tam latè sparsa miracula? At vos ad omnem tectorum pavetis sonum, & inter picturas vestras si quid increpuit, fugitis attoniti. *Natura minimis contenta.* Non habebant domos, instar urbium. Spiritus ac liber inter aperta flatus, & levis umbra rupis aut arboris, & perlucidi fontes, rivique non opere, nec fistula, nec ullo coacto itinere obsolefacti, sed sponte currentes, & prata sine arte formosa, inter hæc agreste domicilium, rustica positum manu. Sed

Sed quamvis egregia illis vita fuerit, & carens fraude, non fuere ſapientes, quando hoc jam in opere maximo nomen eſt. Non tamen negaverim fuiſſe alti ſpiritus viros: neque enim dubium eſt, quin meliora mundus nondum effœtus ediderit. Quemadmodum autem omnibus indoles fortior fuit, & ad labores paratior: ita non erant ingenia omnibus conſummata. Non enim dat natura virtutem.

Ignorantia rerum, innocentes erant: multum autem intereſt, utrum peccare aliquis nolit, an neſciat. Deerat illis juſtitia, deerat prudentia, deerat temperantia ac fortitudo. Omnibus his virtutibus habebat ſimilia quædam rudis vita: Virtus non contingit animo, niſi inſtituto & edocto, & ad ſummum aſſidua exercitatione perducto. Ad hoc quidem, ſed ſine hoc naſcimur: & in optimis quoque, antequam erudias, virtutis materia, non virtus eſt.

Ex Epistola 92.

Quomodo ad omne quod evenire potest, firmandus est animus: & quòd omnia mortalium mortalitate damnata sunt. Vbi non indignatione, sed æquanimitate opus est contra fatum.

IN omnia præmittendus est animus: cogitandumque, non quicquid solet, sed quicquid potest fieri. Quid enim est, quod non fortuna cùm voluit, & florentissimo detrahat? quod non eò magis aggrediatur & quatiat, quò speciosius fulget? quid illi arduum, quidve difficile est? non una via semper, ne tota quidem incurrit. Modo nostras in nos manus advocat, modo suis contenta viribus, invenit pericula sine auctore. Nullum tempus exceptum est: in ipsis voluptatibus causæ doloris oriuntur. Bellum in media pace consurgit, & auxilia securitatis in metum transeunt: ex amico inimicus, hostis ex socio. In subitas tempestates, hybernisque majores, agitur æstiva tranquillitas. Sine hoste patimur hostilia: & cladis causas, si alia deficiunt, nimia sibi felicitas invenit. Inuadit temperatissimos morbus, validissimos phtisis, innocentissimos pœna,

Fortuna quomodo hominem exerceat.

pœna, ſecretiſſimos tumultus. Eligit aliquid novi caſus, per quod velut oblitis vires ſuas ingerat. Quicquid longa ſeries, multis laboribus, multa Deûm indulgentia ſtruxit, id una dies ſpargit ac diſſipat. Eſſet aliquod imbecillitatis noſtræ ſolatium, rerumque noſtrarum, ſi tanta celeritate repararentur cuncta, quanta finiuntur: nunc incrementa lente exeunt, feſtinatur in damnum. Nihil publice, nihil privatim ſtabile eſt: tam hominum, quàm urbium fata voluuntur. Inter placidiſſima terror exiſtit, nihilque, extra tumultuantibus cauſſis, mala, unde minime expectabantur, erumpunt.

Longo tempore orta citò finiuntur.

Cogitanda ergo ſunt omnia, & animus adverſus ea quæ poſſunt evenire, firmandus. Enumerare omnes fatorum vias, longum eſt: hoc unum ſcio: omnia mortalium opera, mortalitate damnata ſunt: inter peritura vivimus.

Inter peritura vivimus.

Sæpe majori fortunæ locum fecit injuria: multa ceciderunt, ut altius ſurgerent, & in majus. Timagenes felicitati urbis inimicus ajebat, Romæ ſibi incendia ob hoc unum dolori eſ-

se, quod sciret meliora resurrectura, quam arsissent. In hac quoque urbe verisimile est certaturos omnes esse, ut majora certioraque quàm amisere, restituantur.

Alexandri regis cupiditas. Ad omnia patienda pares sumus: nemo altero fragilior est, nemo in crastinum sui certior. Alexander Macedonum rex discere Geometriam infelix cœperat, sciturus quàm pusilla terra esset, ex qua minimum occupaverat. Ita dico infelix ob hoc, quod intelligere debebat falsum se gerere cognomen: quis enim esse magnus in pusillo potest?

Ex Epistola 94.

De breviori vita non curandum, & quòd amplissimum vitæ spatium est, usque ad sapientiam vivere.

De mortis præoccupatione. OBjurgamus quotidie fatum: Quare ille in medio cursu raptus est? Quare ille non rapitur? Quare senectutem & sibi & aliis gravem extendit? Vtrum obsecro te, æquius judicas, te naturæ, an tibi parêre naturam? quid autem interest quàm cito exeas unde utique exeundum est? Non ut diu vivamus, curandum est, sed ut satis: nam ut diu vivas, fato opus est: ut satis, animo.

mo. Longa eſt vita, ſi plena eſt: impletur autem, cum animus ſibi bonum ſuum reddidit, & ad ſe poteſtatem ſui tranſtulit. Quid illum octoginta anni juvant, per inertiam exacti? Non vixit iſte, ſed in vita moratus eſt; nec ſerò mortuus, ſed diu. Octoginta annis vixit. Intereſt, mortem ejus ex quo die numeres! At ille obiit viridis: ſed officia boni civis, boni amici, boni filii executus eſt: in nulla parte ceſſavit. Licet ejus ætas imperfecta ſit, vita perfecta eſt.

Obſecro te, mi Lucili, hoc agamus; ut quemadmodum precioſa rerum, ſic vita noſtra non pateat multum, ſed multum pendat. Actu illam metiamur, non tempore. Laudemus itaque, & in numero felicium reponamus eum, cui quantulumcunque temporis contingit, bene collocatum eſt. Aetas inter externa eſt. Quamdiu ſim, alienum eſt: quam diu verò vir bonus ſim, meum eſt. Hoc à me exige, ne velut per tenebras ævum ignobile emetiar: ut agam vitam, ut non prætervehar. Quæris quod ſit ampliſſimum vitæ ſpatium? uſque ad ſapientiam vivere. Qui ad illam pervenit, attigit *Bonitas bonum noſtrum eſt.*

non longiſſimum finem, ſed maximum.

Mors per omnes it: qui occidit, conſequitur occiſum. Minimum eſt, de quo ſollicitiſſime agitur. Quid autem ad rem pertinet quamdiu vites, quod evitare non poſſis?

Ex Epiſtola 95.

Quod admonitio authoritate probata multum prodeſt.

Quid autem Philoſophia; niſi vitæ lex eſt? Sed putemus non proficere leges: non ideò ſequitur, ut ne monitiones quidem proficiant. Aut ſic & conſolationes nega proficere, diſſuaſioneſque, & adhortationes, objurgationes, & laudationes. Omnia iſta monitionum genera ſunt: per iſta ad perfectum animi ſtatum pervenitur. Nulla res magis animis honeſta induit, dubioſque & in pravum inclinabiles revocat ad rectum, quàm bonorum virorum converſatio. Paullatim enim deſcendit in pectora, & vim præceptorum obtinet, frequenter audiri, aſpici frequenter. Occurſus mehercule, ipſe ſapientium juvat: & eſt aliquid, quod ex magno viro vel tacente proficias. Nec tibi facilè dixerim, quem-

admo-

admodum prosit, sicut illud intelligam, profuisse. Minuta quædam, ut ait Phædon, animalia, cum mordent, non sentiuntur: adeò tenuis illis & fallens in periculum vis est: tumor indicat morsum, & in ipso tumore nullum vulnus apparet. Idem tibi in conversatione virorum sapientium eveniet: non deprehendes quemadmodum, aut quando, tibi prosit: profuisse deprehendes. Quorsum, inquit, hoc pertinet? Æquè præcepta bona, si sæpe tecum sint, profutura, quàm bona exempla. Pythagoras ait, alium animum fieri intrantibus templum, deorumque simulachra ex vicino cernentibus, & alicujus oraculi opperientibus vocem. Quis autem negaverit, feriri quibusdam præceptis efficaciter etiam imperitissimos? velut his brevissimis vocibus, sed multum habentibus ponderis:

Præcepta & exempla prosunt.

——Nihil nimis.
Avarus animus nullo satiatur lucro.
Ab alio expectes, alteri quod feceris.

Hæc cum ictu quodam audimus, nec ulli licet dubitare, aut interrogare, Quare? adeo etiam sine ratione

ipsa veritas ducit. Si reverentia frænat animos, aut vitia compescit: cur non admonitio idem possit? Si imponit pudorem castigatio: cur admonitio non faciat; etiamsi nudis præceptis utitur? Illa verò efficacior est, & altius penetrat, quæ adjuvat ratione, quod pręcipit, quæ adjicit, quare quidque faciendum sit, & quis facientem obedientemque præceptis fructus expectet. Si imperio, & admonitione proficitur: atqui proficitur imperio: ergo & admonitione. Marcus Agrippa, vir ingentis animi, qui solus ex his quos civilia bella claros potentesque fecerunt, felix in publicum fuit, dicere solebat; multum se huic debere sententiæ: Nam concordia parvæ res crescunt, discordia maximæ dilabuntur. Hac se ajebat, & fratrem, & amicum optimum factum. Pars virtutis disciplina constat, pars exercitatione: & discas oportet, & quod didicisti, agendo confirmes. Philosophia, inquit, dividitur in hæc, scientiam, & habitum animi. Nam illam qui didicit, & facienda ac vitanda percepit: nondum sapiens est, nisi in ea quæ didicit, animus ejus transfiguratus est. Tertia pars,

Admonitio utilissima est.

Duplex est Philosophia.

ista

ista præcipiendi, ex utroque est, & ex decretis, & ex habitu. Nulli nos vitio natura conciliat: illa nos liberos ac integros genuit. Nihil quidem quod avaritiam nostram irritaret, posuit in aperto: pedibus aurum & argentum subjecit: calcandumque ac premendum dedit, quicquid est, propter quod calcamur ac premimur. Illa vultus nostros erexit in cælum, & quicquid magnificum mirumque fecerat, videri à suspicientibus voluit. Hæc supra nos natura disponit: aurum quidem & argentum, & propter ista nunquam pacem agens ferrum, quasi male nobis committerentur, abscondit. Nos in lucem, propter quæ pugnaremus, extulimus: nos & causas periculorum nostrorum, & instrumenta, disjecto terrarum pondere, eruimus: nos fortunæ mala nostra tradidimus, nec erubescimus summa apud nos haberi, quæ fuerant ima terrarum. Vis scire, quàm falsus oculos tuos decipit fulgor? nihil est istis, quàmdiu mersa & involuta cæno suo jacent, fœdius, nihil obscurius. Quid ni? quando per longissimorum cuniculorum tenebras extrahuntur: nihil est illis dum fiunt, & à

Natura ea quæ nocent abscondit.

fæce ſua ſeparantur, informius. Denique ipſos opifices intuere, per quorum manus ſterile terræ genus & informe perpurgatur; videbis quanta fuligine oblinantur. Atqui iſta magis inquinant animos, quàm corpora: & in poſſeſſore eorum, quàm in artifice, plus eſt ſordium. Si vis exercere tibi utile, nulli autem grave imperium, ſubmove vitia. Multi inveniuntur, qui ignem inferant urbibus, qui inexpugnabilia ſæculis, & per aliquot ætates tuta proſternant, qui æquum arcibus aggerem attollant, & muros in miram altitudinem adductos arietibus ac machinis quaſſent: multi ſunt, qui ante ſe agant agmina, & tergis hoſtium graves inſtent, & ad mare magnum perfuſi cæde gentium veniant: ſed hi quoque, ut vincerent hoſtem, cupiditate victi ſunt. Nemo illis venientibus reſtitit, ſed nec ipſi ambitioni, crudelitatique reſtiterant: tunc cum alios agere viſi ſunt, agebantur. Agebat infelicem Alexandrum furor aliena devaſtandi, & ad ignota mittebat. Nec Cn. quidem Pompeio externa bella aut domeſtica virtus aut ratio ſuadebat: ſed inſanus amor magnitudinis falſæ,

Imperium noſtrum utile.

Gloria & ambitio ad omnia cogunt.

modo

modo in Hispaniam & Sertoriana arma, modo ad colligendos piratas, ac maria pacanda vadebat. Hæ prætexebantur causæ, ad continuandam potentiam. Quid C. Cæsarem in sua fata, pariter ac publica immisit? gloria & ambitio, & nullus supra ceteros eminendi modus. Quid, tu C. Marium semel consulem (unum enim consulatum accepit, ceteros rapuit) cum Theutonicos Cimbrosque conciderет, cum Iugurtham per Africæ deserta sequeretur, tot pericula putas appetisse, virtutis instinctu? Marius exercitum, Marium ducebat ambitio. Ideoque cum multis fuerunt mali, pestiferam illam vim, qua plerisque nocuerunt, ipsi quoque sentiunt. Non est quod credas, quemquam fieri aliena infelicitate felicem. Omnia ista exempla, quæ oculis atque auribus nostris ingeruntur, retexenda sunt, & plenum malis sermonibus pectus exhauriendum. Hæc est enim sapientia, in naturam converti, & eò restitui, unde publicus error expulerit. Magna pars sanitatis est, hortatores insaniæ reliquisse, & ex isto cœtu invicem noxio procul abiisse. Hoc ut esse verum scias,

Nemo lautus sibi neque luxuriosus.

aspice, quanto aliter unusquisque populo vivat, aliter sibi. Non est per se magistra solitudo innocentię, nec frugalitatem docent rura: sed ubi testis ac spectator abscessit, vitia subsidunt, quorum monstrari & conspici fructus est. Quis eam, quam nulli ostenderet, induit purpuram? quis posuit secretam in auro dapem?quis sub alicujus rusticæ arboris projectus umbra, luxuriæ suæ pompam solus explicuit? Nemo oculis suis lautus est, ne paucorum quidem & familiarium, sed apparatum vitiorum suorum pro modo turbæ spectantis expandit. Itaque irritamentum est omnium, in quæ insanimus, admirator & conscius. Ne concupiscamus efficies, si ne ostendamus effeceris. Ambitio,& luxuria,& impotentia; scenam desiderant: sanabis ista, si absconderis. Itaque si in medio urbium fremitu collocati sumus, stet ad latus monitor,& contra laudatores ingentium patrimoniorum laudet parvo divitem, & usu opes metientem. Contra illos, qui gratiam ac potentiam attollunt, otium ipse suspiciat traditum literis, & animum ab externis ad sua reversum.

Ex

Ex Epistola 96.

De differentiis inter decreta & præcepta: De morum item corruptela & perversitate.

Antiqua, inquit, sapientia nihil aliud, quàm facienda & vitanda præcepit: & tunc longè meliores erant viri: postquam docti prodierunt, boni desunt. Simplex enim illa & aperta virtus in obscuram & solertem scientiam versa est, docemurque disputare, non vivere. Fuit sine dubio, ut dicitis, vetus illa sapientia, cum maxime nascens, rudis: non minus quam ceteræ artes, quarum in processu subtilitas crevit. Sed ne opus quidem adhuc erat remediis diligentibus. Nondum in tantum nequitia surrexerat, nec tam late se sparserat: poterāt vitiis simplicibus obstare remedia simplicia. Nunc necesse est tanto operosiora esse munimenta, quanto valentiora sunt, quibus petimur. Medicina quondam paucarum fuit scientia herbarum, quibus sisteretur fluens sanguis, vulnera coirent paullatim: deinde in hanc pervenit tam multiplicem varietatem. Nec est mirum, tunc illam minus negocii habuisse, firmis adhuc, solidisque

Varia est doctrina, quia varia peccata.

Morbi ex superfluitatibus descendunt.

que corporibus, & facili cibo, nec per artem voluptatemque corrupto. Qui postquam cœpit, non ad tollendam, sed ad irritandam famem quæri, & inventæ sunt mille conditurae, quibus aviditas excitaretur: quæ desiderantibus alimenta erant, onera sunt plenis. Inde pallor, & nervorum vino madentium tremor, & miserabilior ex cruditatibus, quàm ex fame macies: inde incerti labantium pedes, & semper qualis in ipsa ebrietate titubatio: inde in totam cutem humor admissus, distentusque venter, dum malè assuescit plus capere, quàm poterat: inde suffusio luridæ bilis, & decolor vultus, tabesque in se putrescentium, & retorti digiti articulis obrigescentibus, nervorum sine sensu jacentium torpor, aut palpitatio sine intermissione vibrantium. Quid capitis vertigines dicam? quid oculorum auriumque tormenta, & cerebri æstuantis verminationes, & omnia per quæ exoneramur, internis ulceribus affecta? Innumerabilia præterea febrium genera, aliarum impetu sævientium, aliarum tenui peste repentium, aliarum cum horrore & multa membrorum quassatione

ſatione venientium? Quid alios referam innumerabiles morbos, ſupplicia luxuriæ? Immunes erant ab iſtis malis qui nondum ſe deliciis ſolverant, qui ſibi imperabant, ſibi miniſtrabant. Corpora opere ac vero labore durabant, aut curſu defatigati, aut venatu, aut tellure verſata: excipiebat illos cibus, qui niſi eſurientibus placere non poterat. Itaque nihil opus erat tam magna medicorum ſupellectile, nec tot ferramentis, atque pyxidibus. Simplex erat ex ſimplici cauſa valetudo: multos morbos multa fercula fecerunt. Vide quantum rerum per unam gulam tranſiturarum permiſceat luxuria, terrarum mariſque vaſtatrix! Innumerabiles eſſe morbos miraris? Coquos numera. Ceſſat omne ſtudium: & liberalia profeſſi, ſine ulla frequentia, deſertis angulis præſident. In Rhetorum ac Philoſophorum ſcholis ſolitudo eſt: at quàm celebres culinæ ſunt, quanta circa nepotum focos juventus premit? Tranſeo puerorum infelicium greges: quos poſt tranſacta convivia, aliæ cubiculi contumeliæ expectant. Tranſeo agmina exoletorum, per nationes coloreſque deſcripta,

Morbi ſupplicia luxuriæ ſunt.

Morbi innumerabiles unde deſcendant.

pta,

pta, ut eadem omnibus levitas sit, eadem primæ mensura lanuginis, eadem species capillorum, ne quis, cui rectior est coma, crispulis misceatur. Transeo pistorum turbam, transeo ministratorum, per quos signo dato ad inferendam cœnam discurritur. Dii bòni, quantum hominum unus venter exercet? Quàm fœdi atque pestilentes ructus sunt? quantum fastidium sui exhalantibus crapulam veterem. Scias putrescere sumpta, non concoqui. Sic ex istis non singulares morbi nascuntur, sed inexplicabiles, diversi, multiformes: adversus quos & medicina armare se cœpit multis generibus, multis observationibus. Idem de Philosophia dico. Fuit aliquando simplicior inter minora peccantes, & levi quoque cura medicabiles: adversus tantam morum eversionem, omnia conanda. Et utinam sic denique lues ista vinceretur! non privatim solùm, sed publicè furimus. Homicidia compescimus, & singulas cædes: quid bella, & occisarum gentium gloriosum scelus? non avaritia, non crudelitas modum novit: & ista quamdiu furtim, & à singulis fiunt, minus noxia, minus-

Vitia occulta minus noxia.

minusque monstruosa sunt: ex Senatusconsultis, plebisque scitis scelera exercentur, & publicè jubentur, vetita privatim. Quæ clam commissa capite luerent, eadem quia paludati fecêre laudamus. Non pudet homines mitissimum genus, gaudere sanguine alterno, bella gerere, gerendaque liberis tradere: cum inter se etiam mutis ac feris pax sit? Adversus tam potentem explicitumque latè furorem operosior Philosophia facta est, & tantum sibi virium sumpsit, quantum his, adversus quæ parabatur, accesserat. Non erat animus ad frugalitatem magna vi reducendus, à quo paululum discesserat:

Nunc manibus rapidis opus est, nunc arte magistra.

Voluptas ex omni quæritur. Nullum intra se manet vitium. In avariciam præceps luxuria est: honestatis oblivio invasit: nihil turpe est, cujus placet pretium. Homo, sacra res; homo iam per lusum & jocum occiditur. In hac ergo morum perversitate, desideratur solito vehementius aliquid, quod mala inveterata discutiat. Discant quid malum, quid bonum sit. Sciant omnia præter virtutem mutare nomen.

Nullum vitium solum manet.

Ex

Ex Epiſto'a 97.

Aſſentiendum eſſe fatorum decretis.

SIquid mihi credis, intimos affectus meos tibi cum maximè detego: in omnibus quæ adverſa videntur & dura, ſic formatus ſum. Nihil unquam mihi incidet, quod triſtis incipiam, quod malo vultu: nullum tributum invitus conferam. Omnia autem ad quæ gemimus, quæ expaveſcimus, tributa vitæ ſunt. Horum, mi Lucili, nec ſperaveris immunitatem, nec petieris. Veſicæ te dolor inquietavit: epulæ fuerunt parum dulces: detrimenta continua: propius accedam; de capite timuiſti. Quid tu, neſciebas hæc te optare, cum optares ſenectutem? Omnia iſta in longa vita ſunt, quomodo in longa via & pulvis, & lutum, & pluvia. Sed volebam, inquis, vivere, carere tamen incommodis omnibus. Tam effeminata vox virum dedecet. Neque Dii, neque Deæ faciant, ut te fortuna in deliciis habeat. Ipſe te interroga, ſi quis poteſtatem tibi Deus faciat, utrum velis vivere in macello, an in caſtris. Atqui vivere, mi Lucili, militare eſt. Itaque hi, qui iactantur, & per operoſa atque ardua ſurſum atque deorſum

Parati ad omnia eſſe debemus.

ſum

ſum eunt, & expeditiones periculoſiſſimas obeunt, fortes viri ſunt, primoresque caſtrorum: iſti quos publica quies, aliis laborantibus, molliter habet, Turtillæ ſunt, tuti contumeliæ cauſſa. *Alii, turtu-rillæ.*

Ex Epiſtola 89.

Vitia hominum eſſe, non temporum.

ERras, mi Lucili, ſi exiſtimas noſtri ſæculi eſſe vitium, luxuriam & negligentiam boni moris, & alia quę objicit ſuis quiſque temporibus. Hominum ſunt iſta, non temporum: nulla ætas vacavit à culpa. Et ſi æſtimare licentiam cujuſque ſæculi incipias: pudet dicere nunquam apertius, quàm coram Catone, peccatum eſt. &c. Ad deteriora faciles ſumus: quia nec dux poteſt, nec comes deeſſe: & res etiam ipſa ſine duce, ſine comite procedit: non pronum iter eſt tantum ad vitia, ſed præceps. Et, quod pleroſque inemendabiles facit, omnium aliarum artium peccata artificibus pudori ſunt, offenduntque deerrantem: vitæ peccata delectant. Non gaudet navigio gubernator everſo, non gaudet ægro medicus elato, non gaudet orator, ſi patroni culpa reus cecidit: at contra: omnibus

omnibus crimen suũ voluptati est. Lætatur ille adulterio, in quod irritatus est ipsa difficultate: lætatur ille circumscriptione furtoque. Alioqui ut scias, subesse animis, etiam in pessima abductis, boni sensum, nec ignorari turpe, sed negligi; omnes peccata dissimulant, & quanvis feliciter cesserint, fructu illorũ utuntur, ipsa subducunt. At bona conscientia prodire vult, & conspici: ipsas nequitia tenebras timet. Eleganter itaque ab Epicuro dictũ puto, Potest nocenti contingere ut lateat, latendi fides non potest. Ita est: tuta scelera esse possũt: secura non possunt. Nec ullum scelus, licèt illud fortuna exornet muneribus suis, licèt tueatur ac vindicet, impunitum est: quoniam sceleris, in scelere, supplicium est. Sed nihilominus & hæc, & illa, secũdæ pœnæ premũt, ac sequuntur: timere semper & expavescere, & securitati diffidere. Hic consentiamus, mala facinora conscientia flagellari, & plurimum illi tormentorũ esse, eò quod perpetua illam solicitudo urget ac verberat. Multos fortuna liberat pœna, metu neminem. Quare? quia infixa nobis ejus rei aversatio est, quam natura damnavit.

Exultant in rebus pessimis.

Vermis eorum non morietur.

Conscientia mille testes.

Ex

Ex Epistola 99.

Quomodo adversus fortunæ duritiam componendus est animus.

ERrant, mi Lucili, qui aut boni aliquid nobis, aut mali judicant tribuere fortunam: materiam dat bonorum ac malorum & initia rerum apud nos in malum, bonumve exiturarum. Valentior enim omni fortuna animus est: in utramque partem ipse res suas ducit, beatæque ac miseræ vitæ sibi causa est. Malus omnia in malum vertit, etiam quæ cum specie optimi venerant: rectus atque integer, corrigit prava fortunæ; & dura atque aspera, ferendi scientia mollit: idemque & secunda gratè excipit, modesteque, & adversa constanter atque fortiter. Qui licet prudens sit, licet exacto faciat cuncta judicio, licet nihil supra vires suas tentet: non contingit illi bonum integrum illud, & extra minas fortunæ positum, nisi certus adversus incerta est.

In animo divitiæ & paupertas.

Calamitosus est animus futuri anxius, & ante miserias miser, qui solicitus est, ut ea quibus delectatur, ad extremum usque permaneant. Potest fortunam cavere, qui potest ferre: certè

Voluptas nulla diuturna est.

certè in tranquillo non tumultuatur. Nil est nec miserius nec stultius, quam prætimere. Intemperantia fingit sibi perpetuam felicitatem, fingit sibi crescere debere quæcunque contigerunt, non tantum durare: & oblitus hujus petauri, quo humana jactantur, sibi uni fortuitorum constantiam spondet. Egregie itaque videtur mihi Metrodorus dixisse in ea epistola, qua sororem, amisso optimæ indolis filio, alloquitur: Mortale est omnium mortalium bonum: de his loquitur bonis ad quæ concurritur. Nam illud verum bonum non moritur: certum est sempiternumque, sapientia & virtus: hoc unum contingit immortale mortalibus. Nihil firmum infirmo, nihil fragili æternum & invictum est. Tam necesse est perire quàm perdere: & hoc ipsum, si intelligimus, solatium est, æquo animo perdere, quod periturum est. Rem nobis eripit casus, usum fructumq; apud nos relinquit. Dic tibi, Ex istis quæ terribilia videntur, nihil est invictum. Singula vicere jam multi: ignem Mucius, crucem Regulus, venenum Socrates, exsilium Rutilius, mortem ferro adactam Cato: & nos

Æquo animo omnia toleranda.

vincamus

vincamus aliquid. Rursus ista, quæ ut speciosa & felicia trahunt vulgum, à multis & sæpe contempta sunt. Nos quoque aliquid ipsi faciamus animosè: simus inter exempla. Quare deficimus? quare desperamus? quicquid fieri potuit, potest. Nos modò purgemus animum, sequamurque naturam, à qua aberranti cupiendum timendumque est, & fortuitis serviendum. Licet reverti in viam, licet in integrum restitui. Restituamur, ut possimus dolores, & quocunque modo corpus invaserint perferre, & fortunæ dicere: Cum viro tibi negotium est.

Tormenta omnia vincere possumus.

Ex Epistola 100.

Consolatio amici de filii morte, & quòd luctus non voluptate, sed ratione sanandus est.

Respice celeritatem rapidissimi temporis: cogita brevitatem hujus spatii, per quod citatissimi currimus: observa hunc comitatum generis humani, eodem tendentis, minimis intervallis distinctum, etiam ubi maxima videntur: quem putas periisse, præmissus est. Quid autem dementius, quàm cum idem tibi iter emetiendum sit, flere eum, qui antecessit? Quisquis aliquem queritur mortuum esse, que-

In morte proximi ne nimis doleamus.

ritur hominem fuisse. Omnes eadem conditio devinxit: cui nasci contigit, mori restat. Intervallis distinguimur, exitu æquamur. Iactantur cuncta, & in contrarium transeunt, jubente fortuna: & in tanta volutatione rerum humanarum, nil cuiquam, nisi mors, certum. Tamen de eo queruntur omnes, in quo uno nemo decipitur. Sed puer decessit. Nondum dico melius agi cum eo qui vita defungitur: ad eum transeamus qui consenuit: quantulo vincit infantem? Propone profundi temporis vastitatem, & universum complectere: deinde hoc quod ætatem vocamus humanam, compara immenso: videbis quàm exiguum sit, quod optamus, quod extendimus. Ex hoc quantum lachrymæ, quantum solicitudines occupant, quantum mors, antequam veniat, optata: quantum valetudo, quantum timor, quantum teneri aut rudes aut inutiles anni? Dimidium ex hoc edormitur. Adjice labores, luctus, pericula: & intelliges, etiam in longissima vita minimum esse quod vivitur.

Breve est tempus nostrum.

Vita, nec bonum nec malum est: boni ac mali locus est. Ita nihil perdi-

dit ille, nisi aleam in damnum certiorem. Potuit evadere modestus ac prudens, potuit sub cura tua in meliora formari: sed (quod justius timetur) potuit fieri pluribus similis. Aspice illos juvenes, quos ex nobilissimis domibus in arenam luxuria projecit: aspice illos, qui suã alienamque libidinem exercent, mutuò impudici; quorum nullus sine ebrietate, nullus sine aliquo insigni flagitio dies exit: plus timeri quàm sperari potuisse, manifestum erit. Non debes itaque causas doloris accersere, nec levia incommoda indignando cumulare. Quid? nunc ego duritiam suadeo, & in funere ipso erigere vultum volo, & animum ne contrahi quidem patior? Minime: inhumanitas est ista, non virtus. Plus ostentatio doloris exigit, quàm dolor. Quotusquisque sibi tristis est? Clarius, cum audiuntur, gemunt: & taciti quietique dum secretum est; cum aliquos viderint, in fletus novos excitantur. Tum capiti suo manus ingerunt, quod potuerant facere nullo prohibente, liberius: tunc mortem comprecantur sibi, tunc lectulo devolvuntur. Sine spectatore cessat dolor.

Plures mali & impii quàm boni reperiuntur.

Dolor in aliquibus fictus est.

Omnia itaque ad rationem revocanda sunt. Stultius verò nihil est, quàm famam captare tristitiæ,& lacrimas approbare: quas judico sapienti viro alias permissas cadere, alias vi sua latas. Imprudentium ut gaudia,sic dolores exundavere. Æquo animo excipe necessaria. Illud quoque dicamus ei, qui deflet, ac desiderat in ætate prima raptum: Omnes quantum ad brevitatem ævi, si universo compares, & juvenes & senes in æquo sumus. Minus enim ad nos ex omni ætate venit, quàm quòd minimum esse quis dixerit: quoniam quidem minimum aliqua pars est.

Ex Epistola 101.

Oratio Philosophi magis debet esse simplex & plana, quàm composita, vel solicita.

ORatio solicita Philosophum non decet. Ubi tandem erit fortis & constans, ubi periculum sui faciet, qui timet verba? Fabianus non erat negligens in oratione, sed securus: itaque nihil invenies sordidum. Electa verba sunt, non captata: nec hujus seculi more contra naturam suam posita & inversa; splendida tamen, quamvis sumantur è medio: sensus honestos & magni-

magnificos habent, non coactos in ſententiam, ſed altius ductos.

Ex Epiſtola 102.

De inopinato fati termino; ubi notat eos qui longiorem vitam ſupplicio vel turpitudine paciſcuntur.

OMnis dies, omnis hora, quàm nihil ſimus oſtendit, & aliquo argumento recenti admonet fragilitatis oblitos, cum æterna meditantes reſpicere cogit ad mortem.

Inſere nunc Melibœe piros, pone ordine vites.

Quàm ſtultum eſt ætatem diſponere? ne craſtino quidem dominamur. O quanta dementia eſt, ſpes longas inchoantium? Emam, ædificabo, credam, exigam, honores geram, tum demum laſſam & plenam ſenectutem in otium referam. Omnia, mihi crede, etiam felicibus dubia ſunt. Nihil ſibi quiſquam de futuro debet promittere: id quoque quod tenetur, per manus exit, & ipſam quam premimus horam, caſus incidit. Volvitur tempus, rata quidem lege, ſed per obſcurum: quid autem ad me, an naturæ certum ſit, quod mihi incertum eſt? Navigationes longas, & pererratis littoribus *Spes vitæ fallax.*

 alienis,

alienis, feros in patriam reditus proponimus; militiam, & castrensium laborum tarda manupretia; procurationes, officiorumque per officia processus: cum interim ad latus mors est: quæ quoniam nunquam cogitatur, nisi aliena; nobis subinde ingeruntur mortalitatis exempla, non diutius, quàm dum miramur, hæsura. Quid autem est stultius, quàm mirari id ullo die factum, quod omni potest fieri? Stat quidem terminus nobis, ubi illum inexorabilis fatorum necessitas fixit: sed nemo scit nostrûm, quàm prope versetur. Sic itaque formemus animum, tanquam ad extrema ventum sit: nihil differamus: qui quotidie vitæ suæ summam manum imposuit, non indiget tempore. Ideo, mi Lucili, propera vivere: & singulos dies, singulas vitas puta. In spe viventibus, proximum quodque tempus elabitur: subitque aviditas, & miserrimum atque miserrima omnia efficiens, metus mortis.

Quotidie mori debemus.

Debilem facito manu,
Debilem pede, coxa:
Tuber adstrue gibberum,
Lubricos quate dentes.

Vita

Vita dum superest, bene est.
Vsque adeone mori miserum est?

Optat ultima malorum: & quæ pati gravissimum est, extendi ac sustineri cupit: qua mercede? scilicet longioris vitæ. Quid autem hujus vivere est? diu mori. Invenitur aliquis qui malit inter supplicia tabescere, & perire membratim, & toties per stillicidia amittere animam, quàm semel exhalare? Nega nunc magnum beneficium esse naturæ, quòd necesse est mori. Multi pejora pacisci adhuc parati sunt. etiam amicum prodere, ut diutius vivant; & liberos ad stuprum manu sua tradere, ut contingat lucem videre, tot consciam scelerum. Excutienda vitæ cupido est: dicendumque nihil interesse quando patiaris, quod quandoque patiendum est: quàm bene vivas referre, non quàm diu: sæpè autem in hoc esse bene, diu. *Vivere est diu mori.*

Ex Epistola 103.
De morte contemnenda.

ALia origo nos expectat, alius rerum status. Proinde intrepidus horam illam decretoriam prospice: Quicquid circa te jacet rerum, tanquam hospitalis loci sarcinas specta:

transeundum est : Excutit redeuntem natura sicut intrantem. Non licet plus efferre, quàm intuleris : Detrahetur tibi hæc circumjecta, novissimum velamentum tui, cutis : detrahetur caro & suffusus sanguis, discurrensque per totum : detrahentur ossa nervique, firmamenta fluidorum ac labentium. Dies iste, quem tanquam extremum reformidas, æterni natalis est. Gemis, ploras : & hoc ipsum flere, nascentis est. Quid contristaris ? ita solet fieri. Pereunt semper velamenta nascentium. Quid ista sic diligis, quasi tua ? istis opertus es. Veniet qui te revelet dies, & ex contubernio fœdi atque olidi ventris educat. Alienus jam hinc, altius aliquid sublimiusque meditare. Aliquando naturæ tibi arcana retegentur, discutietur ista caligo, & lux undique clara percutiet. Imaginare tecum, quantus ille fulgor, tot sideribus inter se lumen miscentibus. Nulla serenum umbra turbabit, æqualiter splendebit omne cæli latus. Dies & nox aëris infimi vices sunt. Tunc in tenebris vixisse te dices, cum totam lucem, & totus aspexeris, quàm nunc per angustissimas oculorum vias obscure intueris,

De gloria post mortem.

intueris,& tamen admiraris illam procul. Quid tibi videbitur divina lux, cum illam ſuo loco videris? Hæc cogitatio nihil ſordidum animo ſubſidere ſinit, nihil humile, nihil crudele. Deos omnium rerum eſſe teſtes ait. Illis nos approbari, illis in futurum parari jubet, & æternitatem proponere: quàm qui mente concipit, nullos horret exercitus, non terretur tuba, nullis ad timorem minis agitur. Quid ni non timeat,qui mori ſperat. Cogita quantum nobis exempla bona proſint. Scies magnorum virorum non minus memoriam eſſe utilem, quàm præſentiam.

Ex Epiſtola 104.

De pernicie inſidiarum, quæ ſunt ex homine, & de hominis officio; & quomodo philoſophia utendum.

AB homine homini quotidianum periculum. Adverſus hoc te expedi, hoc intentis oculis intuere. Nullum enim malum frequentius, nullum pertinacius, nullum blandius. Tempeſtas minatur, antequam ſurgat: crepant ædificia, antequam corruant: prænunciat fumus incendium: ſubita eſt ex homine pernicies, & eò diligentius

Homo homini deus; homo homini lupus.

rius tegitur, quo propius accedit. Erras, si istorum tibi qui occurrunt vultibus credis, hominum effigies habent, animos ferarum. Homini perdere hominem libet. Tu tamen ita cogita, quod ex homine periculum fit: ut cogites, quod sit hominis officium. Alterum intuere, ne lædaris; alterum, ne lædas. Commodis omnium læteris, movearis incommodis: & memineris quæ præstare debeas, quæ cavere. Quantum autem potes, in philosophiam secede: illa te sinu suo proteget: in hujus sacrario eris, aut tutus, aut tutior.

Dilectio proximi.

Ex Epistola 105.

Qualiter secessio in otium, vel peregrinatio non prosit, sed noceat, sine curatione animi.

NAm Socratem querenti cuidam, quòd nihil sibi peregrinationes profuissent, respondisse ferunt: Non immeritò hoc tibi evenit: Tecum enim peregrinabaris. O quàm bene cum quibusdam ageretur, si à se aberrarent! Nunc primi seipsos solicitant, corrumpunt, territant. Quid prodest mare trajicere, & urbes mutare? Si vis ista, quibus urgeris, effugere, non alibi sis oportet, sed alius. Puta venisse te Athenas,

Nemo ex peregrinatione virtuosior.

Athenas, puta Rhodon: elige arbitrio tuo civitatem: quid ad rem pertinet, quos illa mores habeat? tuos adferes. Quid per se prodesse peregrinatio cuiquam potuit? Non voluptates illa temperavit, non cupiditates refrenavit, non iras repressit, non indomitos amoris impetus fregit, nulla denique animo mala eduxit, non judicium dedit, non excussit errorem: sed ut puerum ignota mirantem, ad breve tempus rerum aliqua novitate detinuit. Cæterùm inconstantiam mentis, quæ cum maximè ægra est, lacessit: mobiliorem levioremque reddidit ipsa jactatio. Itaque quæ petierant cupidissimè loca, cupidius deserunt, & avium modo transvolant, citiusque quàm venerant abeunt. Peregrinatio notitiam dabit gentium, novas tibi montium formas ostendet, inusitata spatia camporum, & irriguas perennibus aquis valles, & alicujus fluminis sub observatione naturam: &c. Ceterum neque meliorem faciet, neque saniorem. Inter studia versandum est, & inter authores sapientiæ, ut quæsita discamus, nondum inventa quæramus. Sic eximendus animus ex miserrima servi-

Locorum mutatio inutilis.

tute, in libertatem asseritur. Medicina ægro, non regio quærenda est. Fregit aliquis crus, aut extorsit articulum, non vehiculum navemque conscendit, sed advocat medicum, ut fracta pars jungatur, ut luxata in locum reponatur. Quid ergo? animum, tot locis fractum & extortum, credis locorum mutatione posse sanari? Majus est istud malum, quàm ut gestatione curetur. Peregrinatio non facit medicum, non oratorem: nulla ars loco discitur. Quid ergo? Sapientia rerum omnium maxima, in itinere colligetur? Nullum, mihi crede, iter est, quod te extra cupiditates, extra iras, extra metus sistat: aut si quod esset, agmine facto, gens illuc humana pergeret. Tam diu ista urgebunt mala, macerabuntque per terras ac maria vagum, quam diu malorum gestaris caussas. Fugam tibi non prodesse miraris? tecum sunt quæ fugis. Te igitur emenda, onera tibi detrahe, & desideria. Omnem ex animo erade nequitiam. Unus est hujus vitæ fluctuantis & turbidæ portus, eventura contemnere, stare fidenter, tela fortunæ adverso pectore excipere, non latitantem, nec tergi-

Nulla ars loco discitur.

tergiversantem. Aurum & argentum, & quicquid aliud felices domos onerat, relinquatur: non potest gratis constare libertas. Hanc si magno æstimas, omnia parvo æstimanda sunt.

Ex Epistola 106.

Magna pars securitatis, secum habitare, & nihil iniquè facere.

NIhil tamen æque proderit, quàm quiescere, & minimum cum aliis loqui, plurimum secum. Est quædam dulcedo sermonis, qui irrepit, & blanditur, & non aliter quàm ebrietas aut amor secreta producit.

Ex Epistola 107.

Philosophandum, sed paucis.

QUoniam, ut voluisti, morem gessi tibi, nunc ipse dicam mihi quod dicturum esse te video. Latrunculis ludimus: in supervacuis subtilitas teritur: non faciunt bonos ista, sed doctos. Apertior res est, sapere: imo simplicior: paucis opus est ad mentem bonam literis. Sed nos ut cetera in supervacuum diffundimus, ita Philosophiam ipsam. Quemadmodum omnium rerum, sic literarum

quoque intemperantia laboramus. Non vitæ, ſed ſcholæ diſcimus. Vale.

Ex Epiſtola 108.

Quæ patienda ſunt ambulanti per hujus vitæ viam, & quòd præmeditatio leviſſima facit eſſe graviora; & qualiter varietas mortalitatis & fatum æquanimiter ferenda ſunt.

NOn eſt delicata res, vivere. Longam viam ingreſſus es: & labaris oportet, & arietes, & cadas, & laſſeris, & exclames, O mors; id eſt, mentiaris. Alio loco comitem relinques, alio efferes, alio timebis. Per hujuſmodi offenſas emetiendum eſt confragoſum hoc iter. Mori me vult? præparetur animus contra omnia. Sciat ſe veniſſe ubi patiatur fulmen, ſciat ſe veniſſe, ubi

Luctus & ultrices poſuere cubilia curæ,
Pallenteſque habitant morbi, triſtisque ſenectus.

In hoc contubernio vita degenda eſt. Effugere iſta non potes, contemnere potes: contemnes autem, ſi ſæpe cogitaveris, & futura præſumpſeris. Nemo non fortius ad id, cui ſe diu compoſuerat, acceſſit, & duris quoque, ſi præmeditata erant, obſtitit. At contra impa-

Militia eſt vita hominis ſuper terram.

imparatus, etiam leviſſima expavit. Et quia omnia novitate graviora ſunt, hæc cogitatio aſſidua præſtabit, ut nulli ſis malo tiro. Nihil miremur eorum, ad quæ nati ſumus: quæ ideo nulli quærenda, quia paria ſunt omnibus. Ita dico paria ſunt: nam etiam quod effugit aliquis, pati potuit. Æquum autem jus eſt, non quo omnes uſi ſunt, ſed quod omnibus latum eſt. Imperetur æquitas animo, & ſine querela mortalitatis tributa pendamus. Hiems frigora adducit, algendum eſt: æſtas calores refert: æſtuandum eſt. Intemperies cæli valetudinem tentat: ægrotandum eſt. Et fera nobis loco occurret, & homo perniciofior feris omnibus. Aliud aqua, aliud ignis eripiet. Hanc rerum conditionem mutare non poſſumus. Optimum eſt pati, quod emendare non poſſis: & Deum, quo auctore cuncta proveniunt, ſine murmuratione comitari. Malus miles eſt, qui imperatorem gemens ſequitur.

Omnia hic communia & paria ſunt.

Ducunt volentem fàta, nolentem trahunt.

Sic vivamus, ſic loquamur: paratos nos inveniat atque impigros fatum.

Hic

Hic est magnus animus, qui se Deo tradidit: at contra ille pusillus ac degener, qui obluctatur, & de ordine mundi male existimat, & emendare mavult deos, quàm se.

Ex Epistola 109.

De moderanda cupiditate discendi, & quanti profectus sit, sapientem sapius audire, & quod majori impetu juvenes ad Philosophiam, quàm senes accedimus.

HAec retuli, ut probarem tibi, quàm vehementes haberent tyrunculi impetus primos, ad optima quæque, si quis exhortaretur illos, si quis impenderet. Sed aliquid præcipientium vitio peccatur, qui nos docent disputare, non vivere: aliquid discentium, qui propositum afferunt ad præceptores suos, non animum excolendi, sed ingenium. Itaque quæ Philosophia fuit, facta Philologia est. Multum autem ad rem pertinet, quo proposito ad quam rem accedas. Qui Grammaticus futurus Virgilium scrutatur, non hoc animo legit illud egregium:

Philosophia philologia facta est.

Fugit irreparabile tempus.

Vigilandum est: nisi properamus, relinquimur. Agit nos, agiturque velox

lox dies: inſcii rapimur. Omnia in futurum diſponimus, & inter præcipitia lenti ſumus. Sed ut obſervet, quoties Virgilius de celeritate temporum dicit, hoc uti verbo illum, FUGIT.

Assuescere virtuti juvenis.

Optima quaque dies miſeris mortalibus ævi
Prima fugit: ſubeunt morbi, triſtiſque ſenectus,
Et labor & duræ rapit inclementia mortis.

Ille qui ad philoſophiam ſpectat, hæc eadem quo debet, abducit. Nunquam Virgilius, inquit, dies dicit ire, ſed fugere; quod currendi genus concitatiſſimum eſt; & optimos quoſque primos rapi. Quid ergo ceſſamus nos ipſi concitare, ut velocitatem rapidiſſimæ rei poſſimus æquare? Meliora prætervolant, deteriora ſuccedunt. Quemadmodum ex amphora primum quod eſt ſinceriſſimum effluit, graviſſimum quodque turbidumque ſubſidit: ſic in ætate noſtra, quod optimum, in primo eſt. Id exhauriri in aliis potius patimur, ut nobis fæcem reſervemus. Inhæreat iſtud animo, & tanquam miſſum oraculo placeat:

Optima

Optima quæque dies miseris mortalibus ævi
Prima fugit.

Quare optima? quia restat quod incertum est. Quare optima? quia juvenes possumus discere, possumus facilem animum, & adhuc tractabilem, ad meliora convertere: quia hoc tempus idoneum est laboribus, idoneum agitandis per studia ingeniis, & exercendis per opera corporibus. Primus quisque tanquam optimus dies placeat, & redigatur in nostrum: quod fugit, occupandum est. Hoc non cogitat ille, qui grammatici oculis carmen istud legit, ideo optimum quemque primum esse diem, quia subeunt morbi, quia senectus premit, & adhuc adolescentiam cogitantibus supra caput est: sed ait, Virgilium semper unà ponere morbos & senectutem; non mehercule immerito. Senectus enim insanabilis morbus est. Præterea, inquit, hoc senectuti cognomen imposuit, tristem illam vocat:

Tempus istud laboribus aptum est.

Senectus tristis.

Subeunt morbi, tristisque senectus.

Non est quod mireris, ex eadem materia suis quemq; studiis apta colligere. In eodem prato bos herbam quærit,

quærit, canis leporem, ciconia lacertum. Illud admoneo, auditionem Philosophorum, lectionemque ad propositum beatæ vitæ trahendam, non ut verba prisca aut ficta captemus, & translationes improbas, figurasque dicendi, sed ut profutura præcepta, & magnificas voces, & animosas, quæ mox in rem transferantur. Sic ista discamus, ut quæ fuerunt verba, sint opera. Nullos autem pejus mereri de omnibus mortalibus judico, quàm qui philosophiam, velut aliquod artificium venale didicerunt: qui aliter vivunt, quàm vivendum esse præcipiunt. Exempla enim seipsos inutilis disciplinæ circumferunt, nulli non vitio quod insequuntur, obnoxii. Non magis mihi potest quisquam talis prodesse præceptor, quàm gubernator in tempestate nauseabundus. Tenendum est, rapiente fluctu, gubernaculum, luctandum cum ipso mari, eripienda sunt vento vela: quid me potest adjuvare rector navigii attonitus & vomitans? Quanto majore putas vitam tempestate jactari, quàm ullam ratem? non est loquendum, sed gubernandum.

Finis studii.

Præceptor commodum suum quærens inutilis.

Ex

Ex Epiſtola 110.

Multis argumentis oſtendit ſapientem ſapienti prodeſſe.

PRoſunt inter ſe boni: exercent enim virtutes, & ſapientiam in ſuo ſtatu continent: deſiderat uterque aliquem, cum quo conferat, cum quo quærat. Peritos luctandi, uſus exercet: muſicum, qui paria didicit, monet. Opus eſt & ſapienti, agitatione virtutum. Malus malo nocet; facit pejorem iram, metum incitando, triſtitiæ aſſentiendo, voluptates laudando: & tunc maxime laborant mali, ubi plurium vitia miſcuere, & in unum collata nequitia eſt. Ergo ex contrario, bonus bono proderit. Quomodo? inquis. Gaudium illi afferet, fiduciam confirmabit, ex conſpectu mutuæ tranquillitatis creſcet utriuſque lætitia. Præterea ſecundum naturam eſt & amicos complecti, & amicorum actu, ut ſuo proprioque lætari. Nam niſi hoc fecerimus, ne virtus quidem nobis permanebit, quæ in exercendo ſe uſu valet. Virtus autem ſuadet præſentia bene collocare, in futurum conſulere, deliberare, & intendere animum: facilius intendet explicabitque,

Bonus bono prodeſt. Malus malo nocet.

que, qui aliquem sibi assumpserit. Quærit itaque aut perfectum virum, aut proficientem, vicinumque perfecto. Proderit autem ille perfectus, si consilium communi prudentia juverit. Ajunt homines plus in alieno negotio videre: hoc illis evenit, quos amor sui excæcat, quibusque dispectum utilitatis, timor in periculis excutit. Incipiet sapere securior, & extra metum positus. Sed nihilominus quædam sunt, quæ etiam sapientes in alio, quàm in se, diligentius vident. Præterea illud quod dulcissimum honestissimumque est, idem velle, atque idem nolle, sapiens sapienti præstabit. Egregium opus pari jugo ducet.

Familiaritas bonorum utilis.

Ex Epistola 111.

Quomodo notitia boni & mali, necessarii & supervacui possit haberi.

ADdiximus animum voluptati; cui indulgere, initium omnium malorum est. Tradidimus ambitioni & famæ, cæteris æque vanis & inanibus. Quid ergo nunc te hortor ut facias? Nihil novi: nec enim novis malis remedia quæruntur: sed hoc primum, ut tecum ipse dispicias, quid sit necessarium, quid supervacuum. Necessaria tibi

Non est virtus supervacua contemnere.

tibi ubique occurrent: supervacua & semper, & toto animo quærenda sunt. Non est autem quod te nimis laudes, si contempseris aureos lectos, & gemmeam supellectilem: quæ est enim virtus, supervacua contemnere? tunc te admirare, cum contempseris necessaria. Non magnam rem facis, quòd vivere sine regio apparatu potes: quod non desideras milliarios apros, nec linguas Phœnicopterorum, & alia portenta luxuriæ, jam tota animalia fastidientis, & certa membra ex singulis eligentis. Tunc te admirabor, si non contempseris etiam sordidum panem: si tibi persuaseris, herbas non pecori tantum, sed homini nasci. Quid enim ad rem pertinet, quid accipiat, perditurus quicquid acceperit? Delectant te deposita, quæ terra marique capiuntur? Alia eo gratiora, si recentia perferuntur ad mensam: alia, si diu pasta & coacta pinguescere, fluunt, ac vix saginam continent suam. Delectat te nitor horum, arte quæsitus. At mehercule, ista solicite scrutata, varieque condita, cum subierint ventrem, una atque eadem fœditas occupabit. Vis ciborum voluptatem contemnere? exitum

Alii recto.

Sumptus ciborum reprobatur.

exitum specta. Hoc itaque ipsi mihi dico, quoties tale aliquid præstrinxerit oculos meos, quoties occurrit domus splendida, cohors culta servorum, lectica formosis imposita calonibus. Quid miraris? quid stupes? Pompa est. Ostenduntur istæ res, non possidentur: & dum placent, transeunt. Ad veras potius te converte divitias, disce parvo esse contentus: & illam vocem magnus atque animosus exclama: Habeamus aquam, habeamus polentam, Iovi ipsi de felicitate controversiam faciamus. Faciamus, oro te, etiam si ista defuerint. Turpe est, beatam vitam in auro & argento reponere: æque turpe est in aqua & polenta. Quid ergo faciam, si ista non fuerint? Quæris, quod sit remedium inopiæ? famem fames finit. Alioqui quid interest, magna sint, an exigua, quæ servire te cogunt.

Aqua & polenta cibus communis fuit.

Ex Epistola 112.

De vera philosophi magnitudine, quam sophismata, id est, cavillationes præstare non possunt.

QUid vocentur Latinè sophismata, quæsisti à me. Multi tentaverunt illis nomen imponere, aptissimum

mum tamen mihi videtur, quo Cicero usus est. Cavillationes vocat: quibus quisque se tradidit, quæstiunculas quidem vafras nectit: cæterum ad vitam nihil proficit, neque fortior fit, neque temperantior, neque elatior. At ille qui philosophiam in remedium suum exercuit, ingens fit animo, plenus fiduciæ, inexuperabilis, & major adeunti. Quod in magnis evenit montibus, quorum proceritas minus apparet longe intuentibus; cum accesseris, tunc manifestum fit, quàm in arduo summa sint: talis est, mi Lucili, verus, & rebus, non artificiis, philosophus. In edito stat admirabilis, celsus, magnitudinis veræ. Non exsurgit in plantas, nec in summis ambulat digitis, eorum more qui mendacio staturam adjuvant, longioresque quàm sunt, videri volunt: contentus est magnitudine sua. Par sibi in omni statu rerum, sive secundo cursu vitæ procedit, sive fluctuatur per adversa ac difficilia. Hanc constantiam cavillationes istæ, de quibus paulò ante loquebar, præstare non possunt. Ludit istis animus, non proficit: & philosophiam à fastigio deducit in planum. Nec te prohibuerim aliquando

Cavillationibus ludit animus, non proficit.

Philosophia vera & simplex est.

liquando ista agere, sed tunc cum voles nihil agere.

Ex Epistola 114.

Dialecticè disputat per multa inconvenientia, virtutes non esse animalia. De morali fortitudine, justitia, doctrinam inferens.

DEsideras tibi scribi à me, quid sentiam de hac quæstione jactata apud nostros: An justitia, an fortitudo, prudentia, cæteræque virtutes, animalia sint. Hac subtilitate efficimus, Lucili carissime, ut exercere ingenium inter irrita videamur, & disputationibus nihil profuturis otium terere. Hęc disputamus, attractis superciliis, fronte rugosa. Non possum hoc loco non dicere illud Cæcilianum: O tristes ineptias! ridiculæ sunt. Quin itaque potius nobis aliquid utile ac salutare tractamus, & quærimus quomodo ad virtutes pervenire possimus, quæ nos ad illas via adducat. Doce me, non an fortitudo animal sit: sed nullum animal felix esse sine fortitudine, nisi contra fortuita convaluit, & omnes casus, antequam exciperet, meditando prædomuit. Quid est fortitudo? munimentum humanæ imbecillitatis inexpugnabile: quod qui circumdedit sibi, se-

Quomodo disputandum sit.

curus in hac vitæ obsidione perdurat. Utitur enim suis viribus, suis telis. Hoc loco tibi Posidonii nostri sententiam referre volo: Non est quòd unquam fortunæ armis putes esse te tutum: tuis pugna contra ipsam. Fortuita non armant. Itaque contra hostes instructi, contra ipsam inermes sunt. Alexander quidem Persas, & Hircanos, & Indos, & quicquid gentium usque in Oceanum extendit Oriens, vastabat, fugabatque: sed ipse modo occiso amico, modo amisso, jacebat in tenebris, alias scelus, alias desiderium suum mœrens; victor tot regum atque populorum, iræ tristitiæque succubuit. Id enim egerat, ut omnia potius haberet in potestate, quàm affectus. O quàm magnis homines erroribus tenentur, qui jus dominandi trans maria cupiunt mittere, felicissimosque se judicant, si multas per milites provincias obtinent, & novas veteribus adjungunt, ignari quod sit illud ingens paratumque regnum! Imperare sibi, maximum imperium est. Doceat me, quàm sacra res sit justitia, alienum bonum spectans, nihil ex se petens, nisi usum sui.

Posidonii sententia.

Insatiabilis cupiditas hominis.

Nihil

Nihil sit illi cum ambitione famaque: sibi placeat. Illud adhuc tibi affige, quod paullo ante dicebam: nihil ad rem pertinet, quàm multi æquitatem tuam noverint. Qui virtutem suam publicari vult, non virtuti laborat, sed gloriæ. Non vis esse justus, sine gloria? at me hercules sæpe justus esse debebis cum infamia. Et tunc, si sapis, mala opinio bene parta delectat. *Vera virtus latere vult.*

Ex Epistola 115.

De multiplici varietate vitiosæ orationis, & pro qualitate animi dicentis ejus informatur oratio, ubi contra luxuriam succincte declinat.

UBi luxuriam late felicitas fudit, cultus primum corporum esse diligentior incipit; deinde supellectili laboratur: deinde in ipsas domos impenditur cura, ut in laxitatem ruris excurrant, ut parietes advectis trans maria marmoribus fulgeant, ut tecta varientur auro, ut lacunaribus pavimentorum respondeat nitor; deinde ad cœnas lautitia transfertur, & illic commendatio ex novitate & soliti ordinis commutatione captatur; ut ea quæ claudere cœnam solent, prima ponantur; ut quæ advenientibus dabantur, exeuntibus dentur. Cum assuevit ani- *Luxuria stadia.* *Nova delectāt.*

mus fastidire quæ ex more sunt, & illi & pro sordidis solita sunt; etiam in oratione quod novum est, quærit: & modò antiqua verba atque exoleta revocat & profert: modò fingit, & ignota deflectit, modo id quod nuper increbuit, pro cultu habetur, audax trãslatio, ac frequens. Sunt qui sensus præcidant, & hinc gratiam sperent, si sententia pependerit, & audienti suspicionem sui fecerit. Quomodo conviviorum luxuria, quomodo vestium, ægræ civitatis indicia sunt: sic orationis licentia (si modo frequens est) ostendit animos quoque, à quibus verba exeunt, procidisse. Adjice nunc, quod oratio certam regulam non habet. Consuetudo illam civitatis, quæ nunquam in eodem diu stetit, versat. Multi ex alieno sæculo petunt verba.

Iracundi hominis iracunda oratio est: commoti nimis incitata, delicati tenera & fluxa. Quod vides istos sequi, qui aut vellunt barbam, aut intervellunt: qui labra pressius tondent & abradunt, servata & submissa cætera parte: qui lacernas coloris improbi sumunt, qui perlucentem togam: qui nolunt facere quicquam quod homi-

num

num oculis transilire liceat. Irritant illos, & in se advertunt. Hoc à magno animi malo oritur. Quomodo in vino non ante lingua titubat, quàm mens cessit oneri, & inclinata vel perdita est: ita ista oratio (quid aliud quàm ebrietas;) nulli molesta est, nisi animus labat. Ideo ille curetur: ab illo sensus, ab illo verba exeunt, ab illo nobis est habitus, vultus, incessus. Illo sano ac valente, oratio quoque robusta, fortis, virilis est: si ille procubuit, & cetera sequuntur ruinam. *Oratio insolentis hominis qualis sit.*

Rege incolumi, mens omnibus una est:
Amisso, rupere fidem.

Rex noster est animus: hoc incolumi, cetera manent in officio, parent & obtemperant: cum ille paullum vacillavit, simul nutant. Animus noster modo rex est, modò tyrannus. Rex, cum honesta intuetur, salutem sibi commissi corporis curat, & nihil imperat turpe, nihil sordidum: ubi verò impotens, cupidus, delicatus est, transit in nomen detestabile ac dirum, & fit tyrannus. Tunc illum excipiunt affectus impotentes, instantque: qui initio quidem gaudent, ut solet populus largitione nocitura frustra plenus, & *Animus vel tyrannus, vel rex est.*

quæ non poteſt haurire, contrectat. Cum verò magis ac magis vires morbus exedit, & in medullas nervoſque deſcendere delitiæ: conſpectu eorum, quibus ſe nimia aviditate inutilem reddidit, lætus, pro ſuis voluptatibus habet ſpectaculum, alienarum ſubminiſtrator libidinum, teſtiſque, quarum ſibi uſum ingerendo abſtulit: nec illi tam gratum eſt abundare jucundis, quàm acerbum, quod non omnem illum apparatum per gulam ventremque tranſmittit: non cum omni exoletorum fæminarumque turba convolutatur: mœretque, quod magna pars ſuæ felicitatis excluſa corporis anguſtiis, ceſſat. Nunquid enim, mi Lucili, hic furor eſt, quod nemo noſtrûm mortalem ſe cogitat? quod nemo imbecillum? imo quod nemo noſtrûm unum eſſe ſe cogitat? Aſpice culinas noſtras, & concurſantes inter tot ignes coquos noſtros: unum videri putas ventrem, cui tanto tumultu comparatur cibus? Aſpice veteraria noſtra, & plena multorum ſæculorum vindemiis horrea: unum putas videri ventrem, cui tot conſulum regionumque vina conduntur? Aſpice quot locis vertatur

Furor hominum luxurioſorum.

vertatur terra, quot millia colonorum arent, fodiant: unum putas videri ventrem, cui & in Sicilia, & in Africa seritur? Sani erimus, & modica concupiscemus, si unusquisque se numeret: metiatur simul corpus, sciatque, nec multum capere, nec diu posse. Nihil tamen æque tibi profuerit ad temperantiam omnium rerum, quàm frequens cogitatio brevis ævi, & hujus incerti. Quicquid facies, respice ad mortem.

Mortis meditatio utile remedium.

Ex Epistola 116.

Quod omnium hic non solida, sed bracteata & ficta felicitas est.

O*Mnes quærimus:*
Non quare, & unde: quid habeas tantum rogant.
Vbique tanti quisque, quantum habuit, fuit.
Quid habere nobis turpe sit, quæris? nihil.
Aut dives opto vivere, aut pauper mori.
Bene moritur, qui dum moritur, lucrum facit.
Pecunia ingens generis humani bonum.

Avaritia hominibus pœna est.

Cui non voluptas matris, aut blanda potest
Par esse prolis.

Nulla avaritia sine pœna est, quamvis satis sit ipsa pœnarum. O quantum lachrymarum, ô quantum laborum exigit? quàm misera desideratis, quam misera partis est! Adjice quotidianas solicitudines, quæ pro modo habendi quemque discruciant. Majore tormento pecunia possidetur, quàm quæritur. Quantum damnis ingemiscunt, quæ & magna incidunt, & majora videntur! denique ut nihil illis fortuna detrahat, quicquid non acquiritur, damnum est. At felicem illum homines & divitem vocant, & consequi optant, quantum ille possidet. Fateor, Quid ergo? Tu ullos esse conditionis pejoris existimas, quàm qui habent & miseriam, & invidiam? Utinam qui divitias appetituri essent, cum divitibus deliberarent! utinam honores petituri, cum ambitiosis, & summum adeptis dignitatis statum! profecto vota mutassent: cum interim illi nova suspiciunt, cum priora damnaverant. Nemo enim est cui felicitas sua, etiàm si cursu venit, satisfaciat. Queruntur & de

De honoribus.

de consiliis, & de processibus suis: maluntque semper, quæ reliquerunt. Itaque hoc tibi philosophia præstabit, quo equidem nihil majus existimo: nunquam te pœnitebit tui. Ad hanc tam solidam felicitatem, quam tempestas nulla concutiat, non perducent te aptè verba contexta, & oratio fluens leniter. Eant ut volent, dum animo compositio sua constet, dum sit magnus, & opinionum securus, & ob ipsa quæ aliis displicent, sibi placens: qui profectum suum vita æstimet, & tantum scire se judicet, quantum non cupit, quantum non timet.

Ex Epistola 117.

Satius esse nullos quàm modicos habere affectus; contra Peripateticos disputat.

IMbecillis est primo omnis affectus. Non obtinebis ut desinat, si incipere permiseris. Deinde ipse se concitat, & vires dum procedit, parat: excluditur facilius, quam expellitur. *De pravis affectibus.* Quis negat omnes affectus à quodam, quasi naturali fluere principio? curam nobis nostri natura mandavit: Sed huic ubi nimium indulseris, vitium est; Voluptatem natura necessariis rebus admiscuit, non ut illam peteremus,

mus, sed ut ea sine quibus non possumus vivere, gratiora nobis illius faceret accessio: si suo veniat jure, luxuria est. Ergo intrantibus resistamus: quia facilius, ut dixi, non recipiuntur, quàm exeunt. Aliquatenus, inquis, dolere, aliquatenus timere permitte: sed illud aliquatenus longe producitur, nec ubivis, accipit finem. Itaque conscii nobis imbecillitatis nostræ, quiescamus. Nec vino infirmum animum committamus, nec formæ, nec adulationi, nec ullis rebus blande trahentibus. Quantum possumus nos, à lubrico recedamus. In sicco quoque parum fortiter stamus.

Principiis obsta, sero medicina paratur.

Occurres hoc loco mihi illa publica contra Stoicos voce: Nimis magna promittitis, nimis dura præcipitis: nos homunciones sumus, omnia nobis negare non possumus. Dolebimus, sed parum: concupiscemus, sed temperate: irascemur, sed placabimur. Scis quare non possumus ista? quia nos posse non credimus. Imo mehercules, aliud est in re. Vitia nostra, quia amamus, defendimus, & malumus excusare illa, quàm excutere. Satis natura homini dedit roboris, si illo utamur,

Omnia possumus in eo qui nos confortat.

mur, si vires nostras colligamus, ac totas pro nobis, certe non contra nos concitemus. Nolle in caussa est: non posse prætenditur.

Ex Epistola 118.

Argumentatur contra professores suos. Sapere bonum esse.

MUltum mihi tibique negotium concinnabis, &, dum nescis, in magnam me litem ac molestiam impinges, qui mihi tales quæstiunculas ponis, in quibus nec ego dissentire à nostris salva gratia, nec consentire salva conscientia possum. Quæris, an verum sit, quod Stoicis placet, Sapientiam bonum esse, sapere bonum non esse? Obsecro vos, cur tam necessariam curam majoribus melioribusque debitam, in re nescio an falsa, certe inutili, terimus? Quid mihi profuturum est scire, an aliud sit sapientia, aliud sapere? Potius id age, ut mihi viam monstres, qua ad ista perveniam. Dic mihi quid vitare debeam, quid appetere: quibus animum labentem studiis firmem: quemadmodum quæ me ex transverso ferunt aguntque, procul à me repellam. Quomodo par esse tot malis possim: quomodo

Quale erit studium nostrũ.

istas calamitates removeam, quæ ad me irruperunt: quomodo illas ad quas ego irrupi. Doce, quomodo feram ærumnam sine gemitu meo, felicitatem sine alieno: quomodo ultimum & necessarium vitæ terminum non expectem, sed ipsemet, cum visum erit, profugiam. Deos vitam roga, & salutem: si mori placuit, hic mortis est fructus, optare desinere. Hæc, mi Lucili, tractemus, his formemus animum. Hæc est sapientia, hoc est sapere, non disputatiunculis inanibus subtilitatem vanissimam agitare. Tot quæstiones tibi fortuna posuit: nondum illas solvisti: jam cavillaris. Quàm stultum est, cum signum pugnæ acceperis, ventilare. Remove ista lusoria arma, decretoriis opus est. Transcurramus solertissimas nugas, & ad illa quæ nobis aliquam opem sunt latura, properemus. Nemo qui obstetricem parturienti filiæ solicitus accersit, edictum & ludorum ordinem perlegit: nemo qui ad incendium domus suæ currit, tabulam latruncularium perspicit, ut sciat quomodo alligatus exeat calculus. At mehercules omnia tibi undique nuntiantur, & incendium domus, & periculum liberorum,

Fructus mortis.

liberorum, & obſidium patriæ, & bonorum direptio: adjice iſtis naufragium, motuſque terrarum, & quicquid aliud timeri poteſt. Inter iſta diſtrictus, rebus, nihil aliud quàm animum oblectantibus, vacas? Quid inter ſapientiam, & ſapere interſit, inquiris? nodos nectis ac ſolvis, tanta mole impendente capiti tuo? Non tam benignum ac liberale tempus natura nobis dedit, ut aliquid ex illo vacet perdere; & vide quàm multa etiam diligentiſſimis pereant. Aliud valetudo ſua cuiq; abſtulit, aliud ſuorum: aliud neceſſaria negotia, aliud publica occupaverunt. Vitam nobiſcum dividit ſomnus. Ex hoc tempore tam anguſto, & rapido, & nos auferente, quid juvat majorem partem mittere in vanum? Adjice nunc, quod aſſueſcit animus delectare ſe potius, quàm ſanare: & Philoſophiam oblectamentum facere, cum remedium ſit. Inter ſapientiam, & ſapere quid interſit, neſcio. Scio mea non intereſſe, ſciam iſta, an neſciam. Dic mihi, cum, quid inter ſapientiam, & ſapere interſit, didicero, ſapiam? cur ergo potius inter vocabula me ſapientiæ detines, quàm inter opera?

Incommoda vitæ noſtræ.

Tempus noſtrum pretioſum.

Fac me fortiorem, fac me securiorem, fac fortunæ parem, fac superiorem. Possum autem superior esse, si fecero omne quod disco.

Ex Epistola 119.

De mundanorum solicitudine, & sapientis securitate.

Mala nostra judicanda. SUa satius est mala, quàm aliena tractare: se excutere, & videre, quàm multarum rerum candidatus sit, & non suffragari. Hoc est, mi Lucili, egregium, hoc securum ac liberum, nihil petere, & tota fortunæ comitia transire. Libet ergo hæc invicem scribere, & hanc integram semper egerere materiam, circumspicientibus tot millia hominum inquieta: qui ut aliquid pestiferi consequantur, per mala nituntur in malum, petuntque mox fugienda, aut etiam fastidienda. Cui enim assecuto satis fuit, quod optanti nimium videbatur? Non est, ut existimant homines, avida felicitas, sed pusilla: itaque neminem satiat. Tu ista credis excelsa, quia longe ab illis jaces: ei verò qui ad illa pervenit, humilia sunt. Mentior, nisi adhuc quærit ascendere. Istud quod tu summum putas, gradus est. Omnes autem male

habet

habet ignorantia veri; tanquam ad bona feruntur, decepti rumoribus. Deinde mala esse, aut inania, aut minora quàm speraverint, adepti ac multa passi vident: majorque pars miratur ex intervallo fallentia.

Ex Epistola 120.

De parsimonia victus & tormento infelicis luxuriæ, & quod nunquam parum est quod sat est.

DOcebo quomodo dives fieri celerrime possis, quod valde cupis audire. Nec immerito: ad maximas te divitias compendiario ducam. Nihil enim interest, mi Lucili, utrum non desideres, an habeas. Summa rei in utroque est eadem: non torqueberis. Nec illud præcipio, ut aliquid naturæ neges: contumax est, non potest vinci, suum poscit: sed ut quicquid naturam excedit, scias precarium esse, non necessarium. Esurio: edendum est. Utrũ hic panis sit plebejus, an siligineus, ad naturam nihil pertinet. Illa ventrem non delectari vult, sed impleri. Sitio: utrum hæc aqua sit ex lacu proximo excepta, an ea quam multa nive clusero, ut rigore refrigeretur alieno, ad naturam nihil pertinet,

De contemptu divitiarum.

Frugalitas hominis frugi.

net. Illa hoc unum jubet, sitim exstingui. Utrum sit aureum poculum, an crystallinum, an murrhinum, an Tyburtinus calix, an manus concava, nihil refert. Finem omnium rerum specta, & supervacua dimittes. Fames me appellat: ad proxima quæque tendatur manus: nihil contemnit esuriens. Quid sit ergo, quod me delectaverit, quæris? jam ego paraveram fiscos: circumspiciebam in quod me mare negotiaturus immitterem, quod publicum agitarem, quas accersere merces? Decipere est istud, docere paupertatem, cum divitias promiseris. Ita tu pauperem judicas, cui nihil deest? Suo, inquis, & patientiæ suæ beneficio, non fortunæ. Ideo ergo illum non judicas divitem, quia divitiæ ejus desinere non possunt? Utrum malis habere multum, an satis? qui multum habet, plus cupit; quod est argumentum, nondum illum satis habere: qui satis habet, consecutus est, quod nunquam diviti contingit, finem. An has ideo non putas esse divitias, quia propter illas nemo proscriptus est? quia propter illas nulli venenum filius, nulli uxor impegit? quia

Minimis contentus etiam dives est.

quia in bello tutæ sunt? quia in pace otiosæ? quia nec habere illas periculosum est, nec operosum disponere? An parum habet, qui tantum non alget, non esurit, non sitit? plus Jupiter non habet. Nunquam parum est, quod satis est: Nunquam multum est, quod satis non est. Post Darium & Indos pauper est Alexander Macedo: quærit quod suum faciat, scrutatur maria ignota, in Oceanum classes mittit novas, &(ut ita dicam) mundi claustra perrumpit. Quod naturæ satis est, homini non est. Neminem pecunia divitem fecit: imo contra, nulli non majorem sui cupiditatem incussit. Quæris, quæ sit hujus rei caussa; plus incipit habere posse, qui plus habet. Nihil ergo monuisse te malim, quam hoc, quod nemo monetur satis: ut omnia naturalibus desideriis metiaris, quibus aut gratis satisfiat, aut parvo. Tantum miscere vitia desideriis noli. Quæris, quali mensa, quali argento, quàm paribus ministeriis, & levibus, afferatur cibus? nihil præter cibum natura desiderat.

Si sat est, multum est.

Natura minimo parvoque contenta.

Num tibi, cum fauces urit sitis, aurea quæris
Pocula?

Pocula? num esuriens fastidis omnia præter
Pavonem, rhombumque?

Ambitiosa non est fames: contenta desinere est: quo desinat, non nimis curat. Infelicis luxuriæ ista tormenta sunt: quærit quemadmodum post saturitatem quoque esuriat; quemadmodum non impleat ventrem, sed faciat; quemadmodum sitim prima potione sedatam revocet.

Esuries & sitis apparatum non quærũt. Egregie itaque Horatius negat ad sitim pertinere, quo poculo aqua, aut quàm eleganti manu ministretur. Nam si pertinere ad te judicas, quam crinitus puer, & quàm perlucidum tibi poculum porrigat, non sitis. Inter reliqua, hoc nobis natura præstitit præcipuum, quod necessitati fastidium excussit. Recipiunt supervacua delectum. Hoc parum decens, illud parum lautum, oculos hoc meos lædit. Id actum est ab illo mundi conditore, qui nobis vivendi jura præscripsit, ut salvi essemus, non delicati. Ad salutem omnia parata sunt, & in promptu: deliciis omnia miserè ac solicitè com-*Alii operantur.*parantur. Utamur ergo hoc naturæ beneficio inter magna numerando: & cogi-

cogitemus, nullo nomine melius illam meruisse de nobis, quàm quia quicquid ex necessitate desideratur, sine fastidio sumitur.

Ex Epistola 121.

Quomodo ad nos boni honestique notitia pervenerit, ubi notat eos, qui assidue suum statum variant.

NEcessario itaque magnus apparuit, qui nunquam malis ingemuit, nunquam de fato suo questus est, fecit multis intellectum sui, & non aliter quàm in tenebris lumen effulsit: advertitque in se omnium animos, cum esset placidus & lenis, & humanis divinisque rebus pariter æquus. Habebat perfectum animum, ad summam sui adductus, supra quàm nihil est nisi mens Dei, ex qua pars & in hoc pectus mortale defluxit: quod nunquam magis divinum est, quàm ubi mortalitatem suam cogitat, & scit in hoc natum hominem, ut vita defungeretur: nec domum esse hoc corpus, sed hospitium, & quidem breve hospitium: quod relinquendum est, ubi te gravem esse hospiti videas. Maximum, inquam, mi Lucili, argumentum est animi ab altiori venientis sede, si hæc in

Quis magnus est.

Non habemus hic manentem civitatem.

quibus

quibus versatur, humilia judicat & angusta, si exire non metuit. Scit enim quo exiturus sit, qui unde venerit, meminit. Non videmus, quàm multa nos incommoda exagitant, quàm male nobis conveniat hoc corpus? Nunc de ventre, nunc de capite, nunc de pectore ac faucibus querimur: aliâs nervi nos, aliâs pedes vexant: nunc dejectio, nunc destillatio: aliquando deest sanguis: aliquando superest: hinc atque illinc tentamur, & expellimur. Hoc evenire solet in alieno habitantibus. At nos corpus tam putre sortiti, nihilominus æterna proponimus, & in quantum potest ætas humana protendi, tantum spe occupamus, nulla contenti pecunia, nulla potentia. Quid hac re fieri impudentius, quid stultius potest? nihil satis est morituris, imo morientibus: quotidie enim propius ab ultimo stamus, & illò, unde nobis cadendum est, hora nos omnis impellit. Vide in quanta cæcitate mens nostra sit!

Fragilitas carnis nostra.

Ideo magnus animus, conscius sibi melioris naturæ, dat quidem operam, ut in hac statione, qua positus est, honestè se atque industriè gerat: cæterum nihil

Peregrinatio est vita nostra.

nihil horum quæ circa ipſum ſunt, ſuum judicat, ſed ut commodatis utitur, peregrinus & properans. Cum aliquem hujus viderimus conſtantiæ, quid ni ſubiret nos ſpecies non uſitatæ indolis? Utique ſi hanc, ut dixi, magnitudinem veram eſſe oſtendebat. Qualitatis veræ tenor permanet, falſa non durant. Maximum indicium eſt malæ mentis, fluctuatio, & inter ſimulationem virtutum, amoremque vitiorum aſſidua jactatio.

———— habebat ſæpe ducentos,
Sæpe decem ſervos: modo reges atque tetrarchas,
Omnia magna loquens: modo ſit mihi menſa tripes, &
Concha ſalis puri, & toga qua defendere frigus,
Quamvis craſſa, queat: decies centena dediſſes
Huic parco paucis contento: quinque diebus
Nil erat in loculis.

Omnes iſti tales ſunt, qualem hunc deſcribit Horatius: nunquam eundem, nec ſimilem quidem ſibi: adeò in diverſum aberrat. Multos dixi: prope eſt ut omnes ſint. Nemo non quotidie *Inconſtantia hominum.*

tidie & consilium mutat. & votum: modo uxorē vult habere, modo amicam: modo regnare vult, modo id agit: ne quis sit officiosior servus: modo dilatat se usque ad invidiam, modo subsidit, & contrahitur infra humilitatem verè jacentium: modo pecuniā spargit, nunc rapit. Sic maxime coarguitur animus imprudens: alius prodit atque alius, & (quo turpius nihil judico) impar sibi est. Magnam rem puta, unum hominem agere. Præter sapientem autem nemo unum agit: cæteri multiformes sumus. Modo frugi tibi videbimur & graves, modo prodigi & vani. Mutamus subinde personam, & contrariam ei sumimus, quàm exuimus. Hoc ergo à te exige, ut qualem institueris præstare te, talem usque ad exitum serves. Effice ut possis laudari: si minus, ut agnosci. De aliquo, quem vidisti heri, merito dici potest: Hic quis est? tanta mutatio est.

Constantia hominis laudatur.

Ex Epistola 122.

Quomodo omnibus animalibus sit constitutionis suæ tempus, & quod ex omnibus constitutionibus suis sensus est.

HÆc animalibus inest cunctis: nec inseritur, sed innascitur. Producit

cit fœtus ſuos natura, non abjicit: & quia tutela certiſſima ex proximo eſt, ſibi quiſque commiſſus eſt. Itaque ut in prioribus dixi, tenera quoque animalia è materno utero vel quoquo modo effuſa, quid ſit infeſtum ipſis, protinus norunt, & mortifera devitant: umbram quoque tranſvolantium reformidant, obnoxia avibus rapto viventibus. Nullum animal ad vitam prodit ſine metu mortis. Quemadmodum, inquit, editum animal intellectum habere, aut ſalutaris aut mortiferæ rei, poteſt? Primum quæritur, an intelligat, non quemadmodum intelligat. Eſſe autem illis intellectum, ex eo apparet, quod nihil amplius, ſi intellexerint, faciant. Quid eſt quare pavonem, quare anſerem gallina non refugiat, cum tanto minorem, & ne notum quidem ſibi, accipitrem fugiat? Quare pulli felem timent, canem non timent? Apparet illis ineſſe ſcientiam nocituri, non experimento collectam: nam antequam poſſint experiri, cavent. Deinde, ne hoc caſu exiſtimes fieri, nec metuunt alia, quam debent, nec unquam obliviſcuntur hujus tutelæ & diligentiæ: æqualis

De natura & intellectu animalium.

Omnia animalia salutem propriam quarũt. æqualis eſt illis à pernicioſo fuga. Præterea, non fiunt timidiora vivendo. Ex quo quidem apparet, non uſu illa ad hoc pervenire, ſed naturali amore ſalutis ſuæ. Et tardum eſt & varium, quod uſus docet: quicquid natura tradit, & æquale eſt omnibus, & ſtatim. Si tamen exigis, dicam quomodo omne animal pernitioſa intelligere conetur. Sentit ſe carne conſtare; itaque ſentit, quid ſit, quo ſecari caro, quo uri, quo obteri poſſit. Quæ ſunt animalia armata ad nocendum, horum ſpeciem trahit inimicam & hoſtilem. Inter ſe iſta conjuncta ſunt. Simul enim conciliatur ſaluti ſuæ quidque & quæ juvant, illa petit; læſura formidat. *Præceptum naturæ ſine conſilio eſt.* Naturales à contrariis aſpernationes ſunt; ſine ulla cogitatione, ſine conſilio fit, quicquid natura præcipit. Non vides, quanta ſubtilitas ſit apibus ad fingenda domicilia? Quanta dividui laboris obeundi concordia? Non vides quàm nulli mortalium imitabilis ſit illa araneæ textura? Quanti operis ſit, fila diſponere? alia in rectum immiſſa firmamenti loco, alia in orbem currentia ex denſo rara, quæ minora animalia, in quorum perniciem illa tenduntur,

tur, velut retibus implicata teneant. Nascitur ars ista, non discitur. Itaque nullum est animal altero doctius: Videbis aranearum pares telas, par in favis angulorum omnium foramen. Incertum est & inæquale, quicquid ars tradit: ex æquo venit, quod natura distribuit.

Ex Epistola 123.

De his qui officia lucis noctisque pervertunt: & quòd naturam sequentibus omnia facilia sunt & expedita.

Turpis, qui alto sole semisomnis jacet, cujus vigilia, medio die incipit, & adhuc multis hoc antelucanum est. Sunt qui officia lucis noctisque pervertunt: nec ante diducunt oculos hesterna graves crapula, quàm appetere nox cœpit. Qualis illorum conditio dicitur, quos natura (ut ait Virgilius) pedibus nostris subditos è contrario posuit, *De somnolentia.*

Nosque ubi primus equis oriens afflavit anhelis,
Illis sera rubens accendit lumina vesper:

Talis horum contraria omnibus non regio, sed vita est. Tam infausti ominis, quam nocturnæ aves sunt. Licet in

vino unguentoque tenebras suas exigant, licet epulis, & in multa quidem fercula distinctis, totum perversum vigiliæ tempus diducant; non convivantur, sed justa sibi faciunt. Mortuis certe interdiu parentatur. At mehercules nullus agenti dies longus est. Extendamus vitam: hujus & officium, & argumentum, actus est. Circumscribatur nox, & aliquid ex illa in diem transferatur. Aves, quæ conviviis comparantur, ut immotæ facile pinguescant, in obscuro continentur: ita sine ulla exercitatione jacentibus, tumor pigrum corpus invadit, & super membra iners sagina succrescit. Ita istorum corpora, qui se tenebris dicaverunt, fœda visuntur. Quippe non speciosior illis, quàm morbo pallentibus, color est: languidi, & marcidi albent, & in vivis caro morticina est. Hoc tamen minimum in illis malorum dixerim: quanto plus tenebrarum in animo est? Ille in se stupet, ille caligat, invidet cæcis. Quis unquam oculos tenebrarum causa habuit? Interrogas, quomodo hæc animo pravitas fiat, aversandi diem, totam vitam in noctem transferendi? Omnia vitia contra naturam

Aves in obscuro impinguescunt.

turam pugnant: omnia debitum ordinem deserunt: hoc est luxuriæ propositum, gaudere perversis; nec tantum discedere à recto, sed quàm longissime abire, deinde etiam è contrario stare. Isti non videntur tibi contra naturam vivere, qui jejuni bibunt, qui vinum recipiunt inanibus venis, & ad cibum ebrii transeunt? Atqui frequens hoc adolescentium vitium est, qui vires excolunt: in ipso pene balnei limine, inter nudos bibunt: imo potant: ut sudorem quem moverunt potionibus crebris ac ferventibus, subinde distringant. Post prandium aut cœnam bibere, vulgare est: hoc patresfamiliæ rustici faciunt, & veræ voluptatis ignari. Merum illud delectat, non quod innatat cibo, quod liberè penetrat ad nervos: illa ebrietas juvat, quæ in vacuum venit. Non videntur tibi contra naturam vivere, qui commutant cum fæminis vestem? Non vivunt contra naturam, qui exspectant, ut pueritia splendeat tempore alieno? Quid fieri crudelius, vel miserius potest? nunquam vir erit, ut diu virum pati possit? & cum illum contumeliæ sexus eripuisse debuerat, ne ætas quidem

De potationibus.

Contra naturam vivere.

eripiet? Non vivunt contra naturam, qui hieme concupiſunt roſam; fomentoque aquarum calentium, &, calorum apta mutatione, bruma lilium, florem vernum exprimunt? Non vivunt contra naturam, qui pomaria in ſummis turribus ſerunt? quorum ſiluæ in tectis domorum ac faſtigiis nutant, inde ortis radicibus, quo improbe cacumina egiſſent? Cum inſtituerunt omnia contra naturæ conſuetudinem velle, noviſſimè in totum ab illa deſciſcunt. Lucet: ſomni tempus: quies eſt: nunc excerceamur, nunc geſtemur, nunc prandeamus. Iam lux propius accedit: tempus eſt cœnæ. Non oportet id facere, quod populus: res ſordida eſt, trita ac vulgari via vivere. Dies publicus relinquatur: proprium nobis, ac peculiare mane fiat. Iſti verò mihi defunctorum loco ſunt: quantulum enim à funere abſunt, & quidem acerbo, qui ad faces & cereos vivunt? Cauſa autem ita vivendi eſt quibuſdam, non quia aliquid exiſtiment noctem ipſam habere jucundius, ſed quia nihil juvat obvium, & gravis malæ conſcientiæ lux eſt: & omnia concupiſcenti aut contemnenti, prout

Omne tempus, ſuum tempus habeat.

magno

magno aut parvo empta sunt, fastidium est lumen gratuitum. Præterea, luxuriosi, vitam suam esse in sermonibus, dum vivunt, volunt: nam si taceatur, perdere se putant operam. Itaque male habent, quoties non faciunt, quod excitet famam.

Non debes admirari, si tantas invenis vitiorum proprietates: varia sunt, & innumerabiles habent facies: comprehendi eorum genera non possunt. Simplex recti cura est; multiplex pravi, & quantumvis novas declinationes capit. Idem moribus evenit: naturam sequentium, faciles sunt, soluti sunt, exiguas differentias habent: ab his distorti plurimum, & omnibus & inter se dissident. Caussa tamen præcipua mihi videtur hujus morbi, vitæ communis fastidium. Ideo, Lucili, tenenda nobis via est, quam natura præscripsit, nec ab illa declinandum: illam sequentibus, omnia facilia & expedita sunt: contra illam nitentibus, non alia vita est, quàm contra aquam remigantibus.

Vitia & peccata varia sunt.

Ex Epistola 124.

De abstinentia & temperantia esus, & de adulatione vitanda, & duobus rerum generibus, quæ nos invitant aut fugant.

ITinere confectus incommodo magis, quàm longo, in Albanum meum nocte multa perveni. Nihil habeo paratum, nisi me. Itaque in lecto lassitudinem pono: hanc coqui, hanc pistoris moram boni consulo. Mecum enim de hoc ipso loquor, quàm nihil sit grave, quod leviter excipias: quàm indignandum nihil, nisi ipse indignando astruas. Non habet panem meus pistor: sed habet villicus, sed habet atriensis, sed habet colonus. Malum panem, inquis. Expecta, bonus fiet: etiam illum tenerum tibi & siligineum fames reddet. Ideo non est ante edendum quàm illa imperet. Expectabo ergo: nec ante edam, quàm aut bonum panem habere cœpero, aut malum fastidire desiero. Necessarium est, parvo assuescere. Multæ difficultates locorum, multæ temporum, etiam locupletibus & instructis: à diis optantem prohibent, & occurrunt. Quicquid vult, habere nemo potest; illud potest, nolle quod non habet: rebus oblatis

Non esse grave, quod leviter accipias.

Disce pati.

oblatis hilaris uti. Magna pars libertatis est, bene moratus venter, & contumeliæ patiens. Æstimari non potest, quantam voluptatem capiam ex eo, quod lassitudo mea sibi ipsi acquiescit. Non unctiones, non balneum, non ullum aliud remedium quàm temporis quæro. Multa quàm supervacua essent, non intelleximus, nisi cum deesse cœperunt. Utebamur enim illis, non quia debebamus, sed quia habebamus. Quàm multa autem paramus, quia alii paraverunt, quia apud plerosque sunt? Inter causas malorum nostrorum est, quod vivimus ad exempla: nec ratione componimur, sed consuetudine abducimur. Quod, si pauci facerent, nollemus imitari: cum plures facere cœperunt, quasi honestius sit, quia frequentius, sequimur: & recti apud nos locum tenet error, ubi publicus factus est.

Venter bene moratus, pars libertatis est.

Pessimum genus hominum videbatur, qui verba gestarent: sunt quidam qui vitia gestant. Horum sermo multum nocet: nam etiamsi non statim officit, semina in animo relinquit, sequiturque nos etiam, cum ab illis discesserimus, resurrecturum postea malum.

De inani cantu & adulatione.

malum. Quemadmodum qui audierunt symphoniam, ferunt secum in auribus modulationem illam ad dulcedinem cantus, quæ cogitationes impedit, nec ad seria patitur intendi: sic adulatorum, & prava laudantium sermo, diutius hæret quàm auditur: nec facile est, animo dulcem sonum excutere: prosequitur & durat, & ex intervallo recurrit. Ideo claudendæ sunt aures malis vocibus, & quidem primis. Nam cum initium fecerunt, admissæque sunt, plus audent. Inde ad hæc pervenitur verba: Virtus & philosophia, & Iustitia, verborum inanium crepitus est. Una felicitas est, bona vita, facere omnia libere, frui patrimonio: hoc est vivere, hoc est se mortalem esse meminisse. Fluunt dies, & irreparabilis vita decurrit. Dubitamus quod juvat facere, & ætati non semper voluptates decerpturæ, interim dum potest, dum poscit, ingerere? quid juvat frugalitate ultro mortem præcurrere, & quicquid illa ablatura est, jam sibi interdicere? Non est istud vivere, sed alienæ vitæ interesse. Quanta dementia est, hæredi suo procurare, & sibi negare omnia, ut tibi ex amico inimicum

Unde contemptus virtutis & philosophiæ.

eum magna faciat hæreditas? Plus enim gaudebit tua morte, quo plus acceperit. Istos tristes & superciliosos alienæ vitæ censores, suæ hostes, publicos pædagogos, assis ne feceris. Nec dubitaveris, bonam vitam, quàm opinionem bonam, malle. Hæ voces non aliter fugiendæ sunt, quàm illæ, quas Vlysses nisi alligatus, prætervehi noluit. Idem possunt: abducunt à patria, à parentibus, ab amicis, à virtutibus, & in turpem vitam miseros turpius illidunt. Quanto satius est, rectum sequi limitem, & eo se perducere, ut ea demum sint tibi jucunda, quæ honesta? Quod assequi poterimus, si fecerimus duo esse genera rerum, quæ nos aut invitent, aut fugent. Invitent: ut divitiæ, voluptates, forma, ambitio, cetera blanda & arridentia. Fugent; labor, mors, dolor, ignominia, victus astrictior. Debemus itaque exerceri, ne hæc timeamus, ne illa cupiamus. In contrarium pugnemus, & ab invitantibus recedamus, adversus petentia concitemur. Non vides, quàm diversus sit ascendentium habitus, & descendentium? qui per pronum eunt, resupinant corpora: qui in arduum, incumbunt.

Bona vita magis quam opinio desideranda.

Duo rerum genera.

Voluptas. Nemo est casu bonus: discenda virtus est. Voluptas humilis res & pusilla est, & in nullo habenda pretio, communis cum brutis animalibus, ad quàm minima & contemptissima advolant. *Gloria.* Gloria vanum & volatile quiddam est, auraque mobilius. Paupertas nulli malum est, nisi repugnanti. Mors malum non est: quid quereris? sola jus æquum est generis humani. *Superstitio.* Superstitio error insanus est, amandos timet: quos colit, violat. Quid enim interest, utrum deos neges, an infames? Hæc discenda, imo ediscenda sunt: non debet excusationes vitio Philosophia suggerere. Nullam habet spem salutis æger, quem ad intemperantiam medicus hortatur.

Ex Epistola 125.

Quòd bonum non sensu, sed intellectu comprehenditur: & quòd bonum in nullo est, nisi in quo ratio.

Intellectu bonum comprehenditur. QUæritur, utrum sensu an intellectu comprehendatur bonum. Huic adjunctum est, in mutis animalibus & infantibus non esse. Quicunque voluptatem in summo ponunt, sensibile judicant bonum: nos contra intelligibile, qui illud animo damus. Si de

de bono ſenſus judicarent, nullam voluptatem rejiceremus: nulla enim non invitat, nulla non delectat. Et econtrario nullum dolorem volentes ſubiremus: nullus enim non offendit ſenſum. Præterea, non eſſent digni reprehenſione, quibus nimium voluptas placet, quibuſque ſummus eſt doloris timor. Atqui improbamus gulæ ac libidini addictos; & contemnimus illos qui nihil viriliter auſuri ſunt doloris metu. Quid autem peccant, ſi ſenſibus, id eſt, judicibus boni ac mali, parent? His enim tradidiſtis appetitionis & fugæ arbitrium. Sed videlicet ratio iſti rei præpoſita eſt, quemadmodum debeat de vita, quemadmodum de virtute, de honeſto, ſic & de bono maloque conſtitui. Nam apud iſtos viliſſimæ parti datur de meliore ſententia, ut de bono pronunciet ſenſus, obtuſa res & hebes, & in homine quàm in aliis animalibus tardior. Quid ſi quis velit non oculis, ſed tactu minuta diſcernere? ſubtilior ad hoc nulla acies, quàm oculorum, & intentior daretur, bonum malumque dignoſcere. Vides in quanta ignorantia veritatis verſetur, & quàm humi divina ac ſublimia *Ignorantia veritatis.*

projecit, apud quem de summo bono maloque judicat tactus. Quemadmodum, inquit, omnis scientia atque ars aliquid debet habere manifestum, sensu comprehensum, ex quo oriatur & crescat: sic beata vita fundamentum & initium à manifestis ducit, & eo, quod sub sensum cadit. Nempe vos à manifestis beatam vitam sui initium capere dicitis. Dicimus beata esse, quæ secundum naturam sunt: quid autem secundum naturam sit, palàm & protinus apparet, sicut quid sit integrum. Quid est secundum naturam? quod contingit & protinus nato, non dico bonum, sed initium boni. Tu summum bonum voluptatem infantiæ donas, ut inde incipiat nascens, quo consummatus homo pervenit. Cacumen radicis loco ponis. Si quis diceret illum in materno utero jacentem vixque inceptum, tenerum, & imperfectum, & informem, jam in aliquo bono esse, aperte videretur errare: & non magis infans adhuc boni capax est, quàm arbor, aut mutum aliquod animal. Quare autem bonum in arbore animalique muto non est? quia nec ratio: ob hoc in infante quoque non

Alii, latentem.

est;

eſt: nam & huic deeſt. Tunc ad bonum perveniet, cùm ad rationem pervenerit. In quo non poteſt beata vita eſſe, nec id poteſt quo beata vita efficitur: beata autem vita bonis efficitur: in muto animali non eſt quo beata vita efficitur: ergo in muto animali bonum non eſt. Mutum animal ſenſu comprehendit præſentia: præteritorum reminiſcitur, cum id incidit, quo ſenſus admonetur: tanquam equus reminiſcitur viæ, cum ad initium ejus admotus eſt. In ſtabulo quidem nulla viæ, quamvis ſæpe calcatæ, memoria eſt. Tertium verò tempus, id eſt futurum, ad muta non pertinet. Quomodo ergo poteſt eorum videri perfecta natura, quibus uſus perfecti temporis non eſt? Tempus enim tribus partibus conſtat: præterito, præſente, & futuro. Animalibus tantum quod breviſſimum eſt, in tranſcurſu datum, præſens: præteriti rara memoria eſt, nec unquam revocatur, niſi præſentium occurſu. Non poteſt ergo perfectæ naturæ bonum in imperfecta eſſe natura. Nec illud nego, ad ea quæ videntur ſecundum naturam, magnos eſſe mutis animalibus impetus & concitatos,

Triplex tempus hujus vitæ.

Virtus & vitium in his non sunt. citatos, sed inordinatos ac turbidos. Quid ergo, inquis, muta animalia perturbatè & indispositè moventur? Dicerem illa perturbate & indisposite moveri, si natura illorum ordinem caperet: nunc moventur secundum naturam suam. Perturbatum enim id est quod esse aliquando & non perturbatum potest. Sollicitum est, quod potest esse securum. Nulli vitium est, nisi cui virtus potest esse. Ita bonum in nullo est, nisi in quo ratio. Quo nunc pertineat ista disputatiõ, quæris, & quid animo tuo profutura sit? Dico: & exercet illum, & acuit, & utique aliquid acturum occupatione honesta tenet. Prodest autem & quod moratur ad prava properantem. Sed illud dico, nullo modo prodesse tibi possum magis, quàm si tibi bonum tuum ostendo, si te à mutis animalibus separo, si cum Deo pono. Quid, inquam, vires corporis alis & exerces? Pecudibus istas majores ferisque natura concessit. Quid excolis formam? cum omnia feceris, à multis animalibus decore vinceris. Quid capillum ingenti diligentia comis? Cum illum vel effuderis more Parthorum, vel Germanorum nodo vinxeris,

Nobiliores sumus mutis animalibus.

vinxeris, vel ut Scythæ solent, sparseris: in quolibet equo densior jactabitur juba, horrebit in leonum cervice formosior. Cùm te ad velocitatem paraveris, par lepusculo non eris. Vis tu, relictis in quibus vinci te necesse est, dum in aliena niteris, ad bonum reverti tuum? Quid hoc est? animus scilicet emendatus ac purus, æmulator Dei, super humana se extollens, nihil extra se sui ponens. Rationale animal es. Quod ergo in te bonum est? Perfecta ratio. Hanc tu ad summum finem evoca, in quantum potest plurimum crescere. Tunc beatum esse te judica, cum tibi ex te gaudium omne nascetur. Cum in his quæ homines eripiunt, optant, custodiunt, nihil inveneris, non dico quod malis, sed quod velis. Brevem tibi formulam dabo, qua te metiaris, qua perfectum esse jam sentias: bonum tunc habebis tuum, cum intelliges infelicissimos esse felices.

Perfecta ratio vita bonum est.

Ex

EX LIBRO DE GUBERNATIONE MUNDI,

Divinaque providentia.

Qualiter multa mala bonis accidunt.

Amicitia in Deum & homines virtute acquiritur.

QUæsisti à me, Lucili, quid ita, si divina providentia mundus ageretur, multa bonis viris acciderent mala. Hoc commodius in contextu operis redderetur, cum præesse universis providentiam probaremus, & interesse nobis Deum. Inter bonos viros ac Deum amicitia est, conciliante virtute. Amicitia dico, imo etiam necessitudo & similitudo, quoniam quidem bonus tempore tantum à Deo differt, discipulus ejus æmulatorque & vera progenies, quem parens ille magnificus, virtutum non lenis exactor, sicut severi patres, durius educat. Itaque cum videris bonos viros acceptosque diis laborare, sudare, per arduum conscendere: malos autem lascivire, & voluptatibus fluere, cogita filiorum nos modestia delectari, vernularum licentia. Illos disciplina tristiori contineri,

tineri, horum ali audaciam. Idem tibi de Deo liqueat: bonum virum in deliciis non habet: experitur, indurat, ſibi illum præparat.

De ſuſtinendo impetu adverſitatis.

QUare multa bonis viris mala eveniunt? Nihil accidere bono viro mali poteſt. Non miſcentur contraria. Omnia adverſa exercitationes putat: quis autem vir, modò erectus ad honeſta, non eſt laboris appetens juſti, & ad officia cum periculo promptus? Marcet ſine adverſario virtus. Tunc apparet quanta ſit, quantum valeat polleatque, cum quid poſſit, patientia oſtendit.

Virtus in tentatione creſcit.

Quicquid accidit, boni conſulant, in bonum vertant. Non quid, ſed quēadmodum feras, intereſt. Non vides quanto aliter patres, aliter matres indulgeant? Illi exercitari jubent liberos ad ſtudia obeunda maturè, feriatis quoque diebus non patiuntur eſſe ocioſos, & ſudorem illis, & interdum lachrymas excutiunt. At matres fovere in ſinu, continere in umbra volunt. Nunquam flere, nunquam contriſtari, nunquam laborare. Paternum Deus habet adverſus bonos viros animum, & illos

Deus quos diligit, caſtigat.

& illos fortius amat, & operibus, doloribus ac damnis exagitat, ut verum colligant robur. Languent per inertiam saginata, nec labore tantum, sed mole, & ipso sui onere deficiunt. Non fert ullum ictum illæsa felicitas.

Demetrii sententia. Inter multa magnifica Demetrii nostri & hæc vox est: à qua recens sum, sonat adhuc & vibrat in auribus meis. Nihil, inquit, mihi videtur infelicius eo, cui nihil unquam aliquid evenit adversi. Quanto plus tormenti, tanto plus erit gloriæ.

De prosperitate.

PRospera in plebem ac vilia ingenia deveniunt. At calamitates terroresque mortalium sub jugum mittere, proprium magni viri est. Miserum te judico, quod non fuisti miser: transegisti sine adversario vitam. Nemo sciet quid potueris, nec tu quidem ipse. Opus est enim ad notitiam sui experimento, quod quidem quisque posset, nisi tentando non didicit. Avida est periculi virtus, & quo tendat, non quid passura sit, cogitat, quoniam & quod passura est, gloriæ pars est. Gubernatorem in tempestate, in acie militem intelligas. Unde possum scire quantum

Virtus periculum affectat.

tum adversus paupertatem tibi animi sit, si divitiis diffluis? Unde possum scire quantum adversus ignominiam & infamiam, odiumque populare cōstātiæ habeas, si inter plausus senescis; si te inexpugnabilis, & inclinatione quadam mentium pronus favor sequitur? Calamitas virtutis occasio est. Hos itaque Deus, quos probat, quos amat, indurat, recognoscit, exercet. Eos autem, quibus indulgere videtur, quibus parcere, molles venturis malis servat. Quare Deus optimū quemq; aut mala valetudine, aut luctu, aut incommodis afficit? Quare in castris quoque periculosa fortissimis imperantur? Dux lectissimos mittit, qui nocturnis hostes aggrediantur insidiis, aut explorent iter, aut præsidiū loco dejiciant. Nemo eorum qui exeunt dicit: male de me Imperator meruit, sed bene judicavit. Idem dicant quicunque jubentur pati, timidis ignavisque flebilia: Digni visi sumus Deo, in quibus experiretur, quātum humana natura posset pati. Fugite delitias, fugite enervatam felicitatem, qua animi marcescūt, &, nisi aliquid intervenit, quod humanę sortis admoneat, velut perpetua ebrietate sopiuntur.

Exercitium bonorum hominum.

Quidni

Quidni id satius sit, perpetuam infelicitatem, quæ advocat ad virtutem, sustinere, quàm infinitis atque immodicis bonis rumpi? Hanc itaque rationem dii sequuntur in bonis viris, quam in discipulis suis præceptores, qui plus laboris ab his exigunt, in quibus certior spes est. Nunquid tu invisos esse Lacedæmoniis liberos suos credis, quorum experiuntur indolem, publice verberibus admotis? Ipsi illos patres adhortantur, ut ictus flagellorum fortiter perferant, & laceros ac semianimes rogant, perseverent vulnera præbere vulneribus. Quid mirum, si durè generosos spiritus Deus tentat? Contemptum periculorum assiduitas periclitandi dabit. Sic sunt nautica corpora ferendo mari dura. Agricolis manus tritæ. Ad excutienda tela militares lacerti valent. Agilia sunt membra cursoribus. Id in quoque solidissimum est, quod exercuit. Non est arbor solida, nec fortis, nisi in quam frequens ventus incursat; Ipsa enim vexatione constringitur, & radices certius figit. Hanc quoque animosam Demetrii fortissimi viri vocem audisse me, memini: hoc unum, inquit, Dii immortales, de vobis

Viri boni magis probantur.

Rusticus duros habet lacertos.

Demetrii memoranda sententia.

vobis queri possum, quod non ante mihi voluntatem vestram notam fecistis. Prior enim ad ista venissem, ad quæ nunc vocatus adsum. Vultis liberos sumere? illos vobis offero. Vultis aliquam partem corporis? sumite. Non magnam rem promitto, cito totum relinquam. Vultis spiritum? Quidni? nullam moram faciam, quo minus recipiatis quod dedistis. A volente feretis, quicquid petieritis. Quid ergo est? maluissem offerre, quàm tradere. Quid opus fuit auferre? accipere potuistis, sed ne nunc quidem auferetis: quia nihil eripitur, nisi retinenti. Nihil cogor, nihil patior invitus, nec servio Deo, sed assentio. Ipse ignis aurum probat, miseria fortes viros. Quare tamen bonis viris patitur aliquid mali Deus fieri? Ille verò non patitur: omnia mala ab illis removit, scelera & flagitia, & cogitationes improbas, & avida consilia, & libidinem cæcam & alieno imminentem avaritiam. Ipsos tuetur & vindicat. Nunquid hæc quoque à Deo aliquis exigit, ut bonorum virorum etiam sarcinas servet? Remittunt ipsi hanc Deo curam, externa contemnunt. Democritus divitias projecit,

Servitus & amor.

projecit, onus illas bonæ mentis existimans.

Bona peritura & mala. Puta itaque Deum dicere: Quid habetis, quod de me queri possitis vos, quibus recta placuerunt? Aliis bona falsa circundedi, & animos inanes, velut longo fallacique somnio lusi. Auro illos & argento & ebore adornavi, intus boni nihil est. Isti, quos pro felicibus aspicitis, si non qua occurrunt, sed qua latent videritis, miseri sunt, sordidi, turpes, ad similitudinem parietum suorum extrinsecus culti. Non est illa solida & sincera felicitas, crusta est, & quidem tenuis. Itaque dum illis licet stare, & ad arbitrium suum ostendi, nitent & imponunt: cum aliquid inciderit, quod disturbet ac detegat, tunc apparet, quantum altæ ac veræ fœditatis alienus splendor absconderit. Vobis dedi bona certa mensura, quanto magis versaveritis, & undique inspexeritis, meliora majoraque permisi vobis, metuenda contemnere, cupienda fastidire. Non fulgetis extrinsecus: bona vestra introrsus obversa sunt. Sic mundus exteriora contempsit, spectaculo sui lætus. Intus omne posuit bonũ. Non egere felicitate, felicitas vestra est.

Ex

EX LIBRO
DE
PAUPERTATE.

Quòd læta paupertas honesta res sit.

HOnesta, inquit Epicurus, res est, læta paupertas. Illa verò non jam paupertas est, si læta est. Cui cum paupertate bene convenit, dives est. Non qui parum habet, sed qui plura cupit, pauper est. Quid enim refert, quantum illi in arca, quantum in horreis lateat, quantum pascat aut fœneretur, si alieno imminet, si non acquisita, sed acquirenda concupiscit? Quis sit modus divitiarum, quæris. Primò habere quod necesse est: secundò quod satis est. Nulli potest secura vita contingere, qui de re producenda nimis cogitat. Miser est, qui se beatissimum non judicat, licet toti mundo imperet. Multis divitias parasse, non finis miseriarum est, sed mutatio. Non in rebus vitium, sed in animo ipso est. Istud, quod paupertatem gravem nobis fecerat, & divitias graves fecit. Quare possessiones tibi non interdico, sed efficere volo, ut illas intrepide possideas.

Vitium non in rebus sed in animo.

deas. Res inquieta felicitas eſt, ipſa ſe exagitat, movet cerebrum, non in uno grave. Alios in alium irritat, alios in potentiam: illos inflat, alios emollit. Si vis ſcire quòd nihil mali ſit in paupertate, compara inter ſe multum pauperes & divites. Sæpius pauper & fidelius ridet, nulla ſolicitudine concutitur, in alto eſt. Cura velut nubes levis tranſit. Horum, qui felices vocantur, hilaritas ficta eſt: hic enim gravis & ſub purpura lucet, non palàm triſtitia eſt, eò quidem gravior, quod interdum non licet palàm eſſe miſeros, ſed inter ærumnas, cor ipſum exedentes, neceſſe eſt latere felicem. Abſtrahunt à recto divitiæ, honores, potentiæ, & cetera, quæ opinione hominum cara ſunt, pretio ſuo vilia. Quæ bona ſunt, fiduciam faciunt, divitiæ audaciam. Quæ bona ſunt, magnitudinem animi dant, divitiæ inſolentiam.

Dignitates à Deo retrahunt.

Ex

EX LIBRO PRIMO
De Ira ad Novatum.

EXegisti à me Novate, ut scriberem, quemadmodum posset ira leniri, nec immerito mihi videris hunc præcipue affectum pertimuisse, maxime ex omnibus tetrum ac rabidum. Rationi consiliisque præclusa, vanis agitata causis, ad dispectum æqui verique inhabilis, ruinis simillima, quæ super id quod oppressere, franguntur. Ut autem scias non esse sanos, quos ira possedit, ipsum illorum habitum intuere. *Habitus irati hominis.* Nam ut furentium certa indicia sunt, audax & minax vultus, tristis frons, torva facies, citatus gradus, inquietæ manus, color versus, crebra, & vehementius acta suspiria: ita irascentium eadem signa sunt. Flagrant & micant oculi, multus ore toto rubor, exæstuante ab imis præcordiis sanguine; labia quatiuntur, dentes comprimuntur, horrent ac subriguntur capilli, spiritus coactus ac stridens, articulorum seipsos torquentium sonus, gemitus, mugitusque, & parum explanatis vocibus sermo præruptus, & com- *Admonitio cum ratione fiat.*

plosæ sæpius manus, & pulsata humus pedibus, & totum concitum corpus, magnasque minas agens, fœda visu & horrenda facies depravantium se, atque intumescentium. Nullum est animal tam horrendum tam perniciosum natura, ut non appareat in illo, ubi ira invasit, nova feritatis accessio. Aspice nobilissimarum civitatum fundamenta vix notabilia: has ira dejecit. Aspice solitudines per multa millia sine habitatione desertas, has ira exhausit. Aspice tot memoriæ proditos duces, mali exempla fati: alium ira in cubili suo confodit; alium inter sacra mensæ ira percussit; alium in cruces membra dividere. Adhuc singulorum supplicia narro. Quin si tibi libuerit, relictis in quos ira viritim exarsit, nunc quæramus, an ira secundum naturam sit, & an utilis, atque ex aliqua parte retinenda? An secundum naturam sit; manifestum erit, si hominem inspexerimus: quoquid est mitius, dum in recto animi habitu est? Quid autem ira crudelius est? Homine quid aliorum amantius? quid ira infestius? Homo in adjutorium mutuum generatus est: ira in exitium. Hic congregari

Ira quæ mala operatur.

Ira nihil crudelius.

gari vult; illa discedere: hic prodesse, illa nocere: hic etiam ignotis succurrere, illa etiam carissimos petere: hic aliorum commodis vel impendere se paratus est; ira in periculum, dummodo deducat, descendere.

Ira, ut diximus, avida pœnæ est: cujus cupidinem inesse pacatissimo hominis pectori, minime secundum ejus naturam est. Beneficiis enim humana vita consistit, & concordia: nec terrore, sed mutuo amore, in fœdus auxiliumque commune constringitur. Quid ergo? non aliquando castigatio necessaria est? Quid ni? sed hæc sincera, cum ratione: non enim nocet, sed medetur specie nocendi. Quemadmodum quædam hastilia detorta, ut corrigamus, adurimus, & adactis cuneis, non ut frangamus, sed ut explicemus, elidimus: sic ingenia vitio prava, dolore corporis animique corrigimus. Nempe Medicus primò in levibus vitiis tentat non multum ex quotidiana consuetudine inflectere, & cibis, potionibus, exercitationibus ordinem ponere, ac valetudinem tantum mutata vitæ dispositione firmare: proximum est, ut modus proficiat: si modus

Admonitio cum ratione fiat.

Comparatio.

& ordo non proficit; subducit aliqua, & circuncidit: si ne adhuc quidem respondet; interdicit cibis, & abstinentia corpus exonerat: si frustra molliora cesserunt; ferit venam, membrisque si adhærentia nocent, & morbum diffundunt, manus affert: nec ulla dura videtur curatio, cujus salutaris effectus est. Optimum est primum irritamentum iræ protinus spernere, ipsisque repugnare seminibus, & dare operam, ne incidamus in iram: nam si cœperit ferre transversos, difficilis ad salutem recursus est. Quoniam nihil rationis est, ubi semel affectus inductus est, jusque illi aliquod voluntate nostra datum est. Faciet de cetero quantum volet, non quantum permiseris. In confinibus hostis arcendus est: nam cum intravit, & portis se intulit, modum à captivis non accipit. Quid Cimbrorum, Theutonorumque tot millia superfusa Alpibus ita sustulit, ut tantæ cladis notitiam ad suos non nuntius, sed fama pertulerit, nisi quod erat illis ira pro virtute; quæ ut aliquando perculit, stravitque obvia, ita sæpius sibi exitio est. Germanis quid est animosius? Quid ad incursum acrius?

Alii, sensibus.

Principiis obsta.

Germani animosi.

acrius? quid armorum cupidius? quibus innaſcuntur innutriunturque; quorum unica illis cura eſt, in alia negligentibus. Quid induratius ad omnem patientiam? ut quibus magna ex parte non tegumenta corporum proviſa ſunt, non ſuffugia adverſus perpetuum cæli rigorem. Hos tamen Hiſpani Gallique, & Aſiæ Syriæque molles bello viri, antequam legio viſatur, cædunt: ob nullam rem aliam opportunos, quàm ob iracundiam. Agedum, illis corporibus, illis animis delitias, luxum, opes ignorantibus, da rationem, da diſciplinam. Ut nihil amplius dicam, neceſſe erit nobis certe mores Romanos repetere. Illa certiſſima eſt virtus, quæ ſe diu multumque circumſpexit, & rexit, & ex lento ac deſtinato provexit. Peccantes verò quid habet cur oderit, cum error illos in hujuſmodi delicta compellat? Non eſt autem prudentis, errantes odiſſe: alioquin ipſe ſibi odio erit. Cogitet quàm multa contra bonum morem faciat, quàm multa ex his quæ egit, veniam deſiderent. Iam iraſcetur etiam ſibi. Nemo, inquam, invenitur, qui ſe poſſit abſolvere: & innocentem quiſ- *Correctio ſine ira.*

quę ſe dicit, reſpiciens teſtem, non conſcientiam. Quanto humanius, mitem & paternum animum præſtare peccantibus, & illos non perſequi, ſed revocare? Errantem per agros, ignorantia viæ, melius eſt ad rectum iter admovere, quàm expellere. Corrigendus eſt itaque qui peccat, & admonitione, & vi, & molliter, & aſpere; meliorque tàm ſibi quàm aliis faciendus, non ſine caſtigatione, ſed ſine ira. Quis enim cui medetur, iraſcitur? At corrigi nequeunt, nihilque in illis ſpei bonæ capax eſt. Nil minus quàm iraſci punientem decet: cum eò magis ad emendationem pœna proficiat, ſi judicio lata eſt. Inde eſt, quod Socrates ſervo ait: Cæderem te, niſi iraſcerer. Admonitionem ſervi in tempus ſanius diſtulit, illo tempore ſe admonuit. Cujus erit temperatus affectus, cum Socrates non ſit auſus ſe iræ committere? Ergo ad coërcitionem errantium, ſceleratorumque, irato caſtigatore non opus eſt. Nam cum ira delictum animi ſit, non oportet peccata corrigere peccantem. Sæpe infeſta patrono, reum damnat: etiam ſi ingeritur oculis veritas, amat & tuetur errorem;

Socratis dictum.

coargui

coargui non vult: & in male cœptis, honeſtior illi pertinacia videtur, quàm pœnitentia. Cn. Piſo fuit memoria noſtra, vir à multis vitiis integer, ſed pravus, & cui placebat pro conſtantia, rigor, &c. Omnia iſta non refert, in quantum procedant extendantque ſe: anguſta ſunt, miſera, depreſſa. Sola ſublimis & excelſa virtus eſt: nec quicquam magnum eſt, niſi quod ſimul & placidum.

Rigor judicis nimius reprobatur.

EX LIBRO SECUNDO DE IRA.

Quibus virtus eſt Ira.

VIrtus, inquit, ut honeſtis rebus propitia eſt, ita turpibus irata eſſe debet. Atqui ſi iraſci ſapiens debet turpiter factis, & concitari contriſtarique ob ſcelera, nihil eſt ærumnoſius ſapiente: omnis illi per iracundiam mœroremque vita tranſibit. Quod enim momentum erit, quo non improbanda videat? Nuſquam oculi ejus flectentur, ut non quod indignentur, inveniant. Deficiet, ſi toties à ſe iram, quoties cauſſa poſcet, exegerit. Hæc

tot millia ad forum prima luce properantia, quàm turpes lites, quanto turpiores advocatos habent? Alius judicia patris accusat, quæ mereri satius fuit: alius cum matre consistit. Quid singula prosequor? cum videris forum multitudine refertum, & Septa concursu omnis frequentiæ plena, & illum Circum, in quo maximam sui partem populus ostendit: hoc scito, istic tantundem esse vitiorum, quantum hominum. Inter istos, quos togatos vides, nulla pax est: alter in alterius exitium levi compendio ducitur. Nulli nisi ex alterius damno quæstus est: felicem oderunt, infelicem contemnunt: majore gravantur, minori graves sunt: diversis stimulantur cupiditatibus: omnia perdita ob levem voluptatem prædamque cupiunt. Non alia quàm in ludo gladiatorio vita est, cum iisdem viventium pugnantiumque. Ferarum iste conventus est: nisi quod illæ inter se placidæ sunt, morsuque similium abstinent, hi mutua laceratione satiantur. Hoc uno ab animalibus mutis differunt: quòd illa mansuescunt alentibus, horum rabies ipsos, à quibus est nutrita, depascitur. Nunquam irasci

In foro & judicio nulla pax.

irasci desinet sapiens, si semel cœperit; omnia sceleribus ac vitiis plena sunt: plus committitur, quàm quod possit coercitione sanari. Certatur ingenti quodam nequitiæ certamine; major quotidie peccandi cupiditas, minor verecundia est. Expulso melioris æquiorisque respectu, quocunque visum est, libido se impingit, nec furtiva jam scelera sunt: præter oculos eunt. Adeoque in publicum missa nequitia est, & in omnium pectoribus evaluit, ut innocentia non rara, sed nulla sit. Nunquid enim singuli aut pauci rupere legem? undique, velut signo dato, ad fas nefasque miscendum coorti sunt.

Totus mundus in maligno positus.

——Non hospes ab hospite tutus,
Non socer à genero: fratrum quoque gratia rara est,
Imminet exitio vir conjugis, illa mariti,
Lurida terribiles miscent aconita novercæ.
Filius ante diem patrios inquirit in annos.

Mali etiam unicuique tolerandi.

Et quota pars ista scelerum est? Si tantum irasci vis sapientem, quantum scelerum indignitas exigit: non irascendum illi, sed insaniendum est. Illud

potius cogitabis, non esse irascendum erroribus: quid enim, si quis irascatur in tenebris parum vestigia certa ponentibus? Quid si quis surdis, imperia non exaudientibus? quid si pueris, quod neglecto dispectu officiorum, ad lusus & ineptos æqualium jocos spectent? quid si illis irasci velis, qui ægrotant, senescunt, fatigantur? Inter cætera mortalitatis incommoda, & hæc est caligo mentium: nec tantum necessitas errandi, sed errorum amor. Ne singulis irascaris, universis ignoscendum: generi humano venia tribuenda est.

Ignoscendum & indulgendum multis.

Hac conditione nati sumus, animalia obnoxia non paucioribus animi, quàm corporis morbis: non quidem obtusa nec tarda, sed acuminè nostro male utentia. Altera alteri vitiorum exempla. Quisque sequitur priores, male iter ingressos: quidni habeant excusationem, cum publica via erraverint? In singulos severitas Imperatoris distringitur: at necessaria venia est, ubi totus deseruit exercitus. Quid tollit iram sapientis? turba peccantium. Intelligit quàm & iniquum sit, & periculosum, irasci publico vitio. Heraclitus quoties prodierat & tantum circa se male

Severitas in peccata paucorum exercenda.

Heraclitus.

male viventium, imo male pereuntium viderat, flebat, miserebatur omnium, qui sibi læti felicesque occurrebant, miti animo, sed nimis imbecillo; & ipse inter deplorandos erat. Democritum contrà ajunt, nunquam sine risu in publico fuisse: adeo nihil illi videbatur serium eorum, quæ seriò gerebantur. Ubi istic iræ locus est? aut ridenda omnia, aut flenda sunt. Non irascetur sapiens peccantibus. Quare? quia scit neminem nasci sapientem, sed fieri: scit paucissimos omni ævo sapientes evadere, quia conditionem humanæ vitæ perspectam habent: nemo autem naturæ sanus irascitur. Quid enim si mirari velit, non in silvestribus dumis poma pendere? quid si miretur spineta sentesque, non utili aliqua fruge compleri? Nemo irascitur, ubi vitium natura defendit. Placidus itaque sapiens & æquus erroribus, non hostis, sed correptor peccantium, hoc quotidie procedit animo. Multi mihi occurrent vino dediti, multi libidinosi, multi ingrati, multi avari, multi furiis ambitionis agitati. Omnia ista tam propitius aspiciet, quàm ægros suos Medicus.

Democritus.

Non hostis, sed correptor simus.

Necesse est multos timeat, quem multi timent.

Ita natura constituit, ut quod alieno metu magnum est, à suo non vacet. Leoni quam pavida sunt ad levissimos strepitus pectora? acerrimas feras umbra, vox & odor insolitus exagitat; quicquid terret, & trepidat. Non est ergo quare concupiscat quisquam sapiēs timeri. Nec ideo iram magnum quid quisquam putet, quia formidini est: quoniam quędam etiam contemptissima timentur: venena, & offa mortifera, & morsus. Vanis enim vana terrori sunt. Elephantes porcina vox terret. Sic itaque ira metuitur, quomodo umbra ab infantibus, à feris rubens pinna. Atqui nihil est tam difficile & arduum, quod non humana mens vincat, & in familiaritatem perducat assidua meditatio: nullique sunt tam feri & sui juris affectus, ut non disciplina perdomentur. Quodcunque sibi imperavit animus, obtinuit. Quidam ne unquam riderent, consecuti sunt: vino quidam, alii venere, quidam omni humore interdixere corporibus. Alius contentus brevi somno, vigiliam indefatigabilem extendit: didicerunt

Nihil difficile est.

cerunt alii tenuissimis & adversis funibus currere, & ingentia, vixque humanis toleranda viribus onera portare, & in immensam altitudinem mergi, ac sine ulla respirandi vice perpeti maria. Mille sunt alia, in quibus pertinacia impedimentum omne transcendit, ostenditque nihil esse difficile, cujus sibi ipsa mens patientiam indiceret. Istis, quos paulò ante retuli, aut nulla tam pertinacis studii, aut indigna merces fuit. Quid enim magnificum consequitur ille, qui meditatus est per intensos funes ire? qui sarcinæ ingenti cervices supponere? qui somno non submittere oculos? qui penetrare in imum mare? & tamen ad finem operis, non magno autoramento, labor pervenit. Nos non advocabimus patientiam, quos tantum præmium expectat, felicis animi immota tranquillitas? Quantum est effugere maximum malum iram, & cum illa rabiem, sævitiam, crudelitatem, furorem, & alios comites ejus affectus?

Labor improbus omnia vincit.

Nec, ut quibusdam dictum est, arduum in virtutes, & asperum iter est: plano adeuntur. Multo difficilius est, facere ista quæ facitis: quid enim

Facilis ad virtutes via.

quiete ociosius animi, quid ira laboriosius? quid clementia remissius, quid crudelitate negotiosius? Vacat pudicitia, libido occupatissima est. Omnium denique virtutum tutela facilior est: vitia magno coluntur. Debet ira removeri.

De diversitate naturæ hominum secundum elementa.

Opportunissima ad iracundiam fervidi animi natura est. Nam cum elementa sunt quatuor, ignis, aër, aqua, terra; potestates pares his sunt, fervida, frigida, arida, atque humida. Et locorum itaque, & animalium, & corporum, & morum varietates mixtura elementorum facit: & proinde in aliquos magis incumbunt ingenia, prout alicujus elementi major vis abundavit. Inde quasdam humidas vocamus, aridasque regiones, & calidas, & frigidas. Eadem animalium & hominum discrimina sunt. Refert quantum quisque humidi in se calidique contineat: cujus in illo elementi portio prævalebit, inde mores erunt. Iracundos fervidi mistura faciet: est enim actuosus & pertinax ignis. Frigidi mistura timidos facit: pigrum est enim contractumque frigus. Volunt itaque quidam ex nostris iram in pectore mo-

veri, effervescente circa cor sanguine. Causa cur hic potissimum assignetur iræ locus, non est alia, quàm quod in toto corpore calidissimum pectus est. *Causa iræ.* Quibus humidi plus inest, eorum paulatim crescit ira, quia non est paratus illis calor, sed motu acquiritur. Itaque puerorum feminarumque iræ acres magis, quàm graves sunt, levioresque dum incipiunt. Siccis ætatibus vehemens robustaque ira est, sed sine incremento, non multum sibi adjiciens: quia inclinatum calorem frigus insequitur. Senes difficiles & queruli sunt. Vinum incendit iram: quia calorem auget pro cujusque natura.

Naturam quidem mutare, difficile est: nec licet semel mixta nascentium elementa convertere. Sed in hoc nosse profuit, ut calentibus ingeniis subtrahatur vinum: quod pueris Plato *Vinum negandum pueris.* negandum putat, & ignem vetat igne incitari. Nec cibis quidem implendi sunt. Distendentur enim corpora, & animi cum corpore tumescent. Labor illos citra lassitudinem exerceat, ut minuatur, & non ut consumatur calor, nimiusque ille fervor despumet. Lusus quoque proderunt. Modica enim voluptas

luptas laxat animos, & temperat. Humidioribus, ſiccioribus & frigidis non eſt ab ira periculum: ſed majora vitia metuenda ſunt, pavor, difficultas, & deſperatio, & ſuſpiciones. Mollienda itaque, fovendaque talia ingenia, & in lætitiam avocanda ſunt.

Plurimum, inquam, proderit pueros ſtatim ſalubriter inſtitui. Difficile autem regimen eſt: quia dare debemus operam, ne aut iram in illis nutriamus, aut indolem retundamus. Diligenti obſervatione res indiget. Dabimus aliquod laxamentum: in deſidiam verò otiumque non reſolvemus, & procul à contactu delitiarum retinebimus. Nihil enim magis facit iracundos, quàm educatio mollis & blanda. Ideo unicis quo plus indulgetur, pupilliſque quò plus licet, eò corruptior animus eſt. Non reſiſtet offenſis, cui nihil unquam negatum eſt, cui lacrimas ſolicita ſemper mater abſterſit, cui de pædagogo ſatisfactum eſt.

De regimine puerorum.

Longè itaque ab aſſentatione pueritia removenda eſt. Audiat verum, & timeat interim, vereatur ſemper, majoribus aſſurgat. Nihil per iracundiam exoret. Quod flenti negatum fuerat,

quieto

quieto offeratur, & divitias parentum in conspectu habeat, non in usu. Exprobrentur illi perperam facta. Pertinebit ad rem, præceptores pædagogosque pueris placidos dari. Proximis applicatur omne quod tenerum est, & in eorum similitudinem crescit. Nutricum ac pædagogorum retulere mox in adolescentiam mores. Apud Platonem educatus puer, cum ad parentes relatus, vociferantem videret patrem; Nunquam, inquit, hoc apud Platonem vidi.

Aliena vitia in oculis habemus, à tergo nostra sunt. Inde est, quod tempestiva filii convivia pater deterior filio castigat. Nihil alienæ luxuriæ ignoscit, qui nihil suæ negavit: & homicidæ tyrannus irascitur, & punit furta sacrilegus. Magna pars hominum est, quæ non peccatis irascitur, sed peccantibus. Faciet nos moderatiores respectus nostri, si consuluerimus nos. Nunquid & ipsi aliquid tale commisimus? nunquid sic erravimus? Expeditne nobis ista damnari? Maximum remedium est iræ, mora.

Nosce te ipsum.

EX LIBRO TERTIO DE IRA.

NOn est magnus animus, quem incurvat injuria. Aut potentior te, aut imbecillior læsit: si imbecillior, parce illi: si potentior, tibi. Nullum est argumentum magnitudinis certius, quàm nihil posse, quo instigeris, accidere. Pars superior mundi & ordinatior, ac propinqua sideribus, nec in nubem cogitur, nec in tempestatem impellitur, nec versatur in turbinem: omni tumultu caret: inferiora fulminant. Eodem modo sublimis animus, quietus sempur, & in statione tranquilla collocatus, intra se premens, quibus ira contrahitur, modestus & venerabilis est & compositus: quorum nihil invenies in irato. Quis enim traditus dolori & furens, non primam rejecit verecundiam? quis impetu turbidus, & in aliquem ruens, non quicquid in se verecundi habuit, abjecit: Cui officiorum numerus aut ordo constitit incitato? quis linguæ temperavit? quis ullam partem corporis tenuit? quis se regere potuit? In immensum proderit nobis illud Democriti salutare præceptum:

Pars superior mundi caret tumultu.

Democriti præceptum salutare.

ptum: non monstratur tranquillitas, si neque privatim, neque publicè multa, aut majora viribus nostris egerimus. Nunquam tam feliciter in multa discurrenti negotia dies transit, ut non aut ex homine, aut ex re offensa nascatur, quæ animum in iras paret. Quemadmodum per frequentia urbis loca properanti in multos incursitandum est, & alicubi labi necesse est, alicubi retineri, alicubi respergi: ita in hoc vitæ actu dissipato & vago, multa impedimenta, multæque querelæ incidunt. Alius spem nostram fefellit, alius distulit, alius intercepit: non ex destinato proposita fluxerunt. Nulli fortuna tam dedita est, ut multa tentanti ubique respondeat. Sequitur ergo, ut is cui contra quàm proposuerat, aliqua cesserunt, impatiens hominum rerumque sit, ex levissimis causis irascatur, nunc personæ, nunc negotio, nunc loco, nunc fortunæ, nunc sibi. Itaque ut quietus possit esse animus, non est jactandus, nec multarum, ut dixi, rerum actu fatigandus, nec magnarum supraque vires appetitarum. Facile est, levia aptare cervicibus, & in hanc aut in illam partem transferre

Vbi multitudo, ibi confusio.

sine

ſine lapſu: at quæ alienis in nos manibus impoſita ægre ſuſtinemus, victi in proximos effundimus, & dum ſtamus ſub ſarcina, impares oneri vacillamus. Idem accidere in rebus civilibus ac domeſticis, ſcias. Negotia expedita & habilia ſequuntur actorem: ingentia, & ſupra menſuram agentis: nec dant ſe facile, & ſi occupata ſunt, premunt atque adducunt adminiſtrantem. Itaque fit, ut frequenter irrita ſit ejus voluntas, qui non quæ facilia ſunt, aggreditur, ſed vult facilia eſſe, quæ aggreſſus eſt. Quoties aliquid conaberis, te ſimul & ea quæ paras, quibuſque pararis, ipſe metire. Faciet enim te aſperum pœnitentia operis infecti.

Ne quid nimis.

Et animus non inter plura verſandus, ſed artibus amœnis tradendus. Lectio illum carminum obleniat, & hiſtoria fabulis detineat; mollius delicatiuſque tractetur. Pythagoras perturbationes animi lyra componebat. Quis autem ignorat, lituos & tubas concitamenta eſſe; ſicut quoſdam cantus blandimenta, quibus mens reſolvatur? Confuſis oculis proſunt virentia, & quibuſdam coloribus infirma acies acquieſcit, quorundam ſplendore præſtrin-

Inſtrumenta quibus mens reficitur.

præstringitur: sic mentes ægras studia læta permulcent. Forum, advocationes, judicia, fugere debemus, & omnia quæ exulcerant vitium, æque cavere lassitudinem corporis. Consumit enim, quicquid in nobis mite placidumque est, & acria concitat. Ideo quibus stomachus suspectus est, processuri ad res agendas majoris negotii, bilem cibo temperant: quam maxime movet fatigatio: sive quia calorem inedia compellit, & nocet sanguini, cursumque ejus, venis laborantibus, sistit: sive quia corpus attenuatum & infirmum incumbit animo: certe ob eandem causam iracundiores sunt valetudine aut ætate fessi. Fames quoque & sitis, ex eisdem causis, vitanda est: exasperat enim & incendit animos. Vetus dictum est, A lasso rixam quæri. Æque autem & ab esuriente, & à sitiente, & ab omni homine quem aliqua res urit. Nam ut ulcera ad levem tactum, deinde etiam ad suspicionem tactus condolescunt: ita animus affectus, minimis offenditur; adeo, ut quosdam salutatio, epistola, oratio, & interrogatio in litem evocent. Nunquam sine querela ægra tanguntur.

Causa iræ.

Adagium commune.

Optimum

Optimum est itaque, ad primum mali sensum mederi sibi: tum verbis quoque suis minimum libertatis dare, & inhibere impetum. Facile est autem, affectus suos cum primum oriuntur, deprehendere. Morbum signa præcurrunt. Quemadmodum tempestatis ac pluviæ ante ipsas notæ veniunt: ita iræ, amoris, omniumque istarum procellarum animos vexantium, sunt quædam prænuncia.

Vitiis in principio resistendum.

Non expedit omnia videre, omnia audire: multæ nos injuriæ transeant: ex quibus plerasque non accipit, qui nescit. Non vis esse iracundus? ne sis curiosus. Qui inquirit quid in se dictũ sit, qui malignos sermones etiamsi secreto habiti sint, eruit, se ipse inquietat. Quędam interpretatio eò producit, ut videantur injuriæ. Itaque alia differenda sunt, alia deridenda, alia donanda. Circumscribenda multis modis ira est. Pleraque in lusum jocumque vertantur. Socratem ajunt, colapho percussum nihil amplius dixisse, quàm Molestum esse, quod nescirent homines quando cum galea prodire deberent. Non quemadmodum facta sit injuria refert, sed quemadmodum lata.

Remedia iræ.

Quis ſum, cujus aures lædi nefas ſit? Ignoverunt multi hoſtibus: ego non ignoſcam pigris, negligentibus, garrulis? Puerum ætas excuſet, feminam ſexus, extraneum libertas, domeſticum familiaritas. Nunc primum offendit? cogitemus quamdiu placuerit. Sæpe & alias offendit? feramus quod diu tulimus. Amicus eſt? fecit quod noluit. Inimicus? fecit quod debuit. Prudentiori cedamus: ſtultiori remittamus: pro quocunque, illud reſpondeamus nobis, ſapientiſſimos quoque viros multa delinquere: neminem eſſe tam circumſpectum, cujus non diligentia aliquando ſibiipſi excidat: neminem tam maturum, cujus non gravitatem in aliquod fervidius factum caſus impingat: neminem tam timidum offenſarum, qui non in illas, dum vitat, incidat. Sic animo æquiore feret ab aliquo lædi, ab aliquo contemni, cuicunque venit in mentem, nullam eſſe tantam potentiam, in quam non incurrat injuria.

Dimittite & dimittetur vobis.

Denique ad conditionem rerum humanarum reſpiciendum eſt, ut omnium accidentium æqui judices ſimus: iniquus autem eſt, qui commune

vitium

Nova & insolita miramur. vitium singulis objecit. Non est Æthiopis inter suos insignitus color: nec ruffus crinis & coactus in nodum apud Germanos virum dedecet. Nihil in uno judicabis notabile aut fœdum, quod genti suæ publicum est. At ista quæ retuli, unius regionis atque anguli consuetudo defendit. Vide nunc quanto in his justior venia sit, quæ per totum genus humanum vulgata sunt. Omnes inconsulti & improvidi sumus, omnes incerti, queruli, ambitiosi. Quid lenioribus verbis ulcus publicum abscondo? Omnes mali sumus. Quicquid itaque in alio reprehenditur, id unusquisque in suo sinu inveniet. Quid illius pallorem, illius maciem notas? pestilentia est. Placidiores itaque invicem simus. Mali inter malos vivimus. Una res nos facere potest quietos, mutuæ facilitatis conventio.

Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt.

Totum inspice mentis tuæ habitum; etiam si nihil mali fecisti, potes facere. O quam bonum tempus in re mala perdis! Quanto nunc satius erat, amicos parare, inimicos mitigare, Rempublicam administrare, transferre in res domesticas operam: quam circumspicere quid alicui possis facere mali?

mali? quod aut dignitati ejus, aut patrimonio, aut corpori vulnus infligas? cum id tibi contingere ſine certamine ac periculo non poſſit, etiam ſi cum inferiore concurſes.

Multos abſolvemus, ſi cœperimus ante judicare, quàm iraſci. Nunc autem primum impetum ſequimur: deinde quamvis vana nos concitaverint, perſeveramus, ne videamur cœpiſſe ſine cauſſa: & quod iniquiſſimum eſt, pertinaciores nos facit iniquitas iræ. Retinemus enim illam & augemus: quaſi argumentum ſit juſtè iraſcentis, graviter iraſci. Quanto melius eſt, initia ipſa perſpicere, quàm levia ſint, quàm innoxia? Quod accidere vides in animalibus mutis, idem in homine deprehendes: frivolis turbamur, & inanibus. Taurum color rubicundus excitat, ad umbram aſpis exurgit, urſos leoneſque mappa proritat. Omnia, quę natura fera ac rabida ſunt, conſternantur ad vana. Idem inquietis & ſtolidis ingeniis evenit: rerum ſuſpicione feriuntur: adeò quidem, ut interdum injurias vocent modica beneficia: in quibus frequentiſſima, certe acerbiſſima iracundiæ materia eſt.

Omnia cum judicio agenda ſunt.

Leviter ſuſpicioſi ſumus.

Nulli ad aliena reſpicienti, ſua placent. Ego verò nihil magis ſuaſerim, quàm ſumere ingentem animum, & hæc propter quæ litigamus, diſcurrimus, anhelamus, videre quàm humilia & abjecta ſint, nulli qui altum quiddam aut magnificum cogitat, reſpicienda. Circa pecuniam plurimum vociferationis eſt: hæc fora defatigat, patres, liberoſque committit, venena miſcet, gladios tam percuſſoribus quàm legionibus tradit: hæc eſt ſanguine noſtro delibuta. Propter hanc uxorum maritorumque noctes ſtrepunt litibus, & tribunalia magiſtratuum premit turba: reges ſæviunt, rapiuntque, & civitates longo ſeculorum labore conſtructas evertunt, ut aurum argentumque in cinere urbium ſcrutentur.

Pecunia fons diſcordiarum.

Crede mihi, levia ſunt, propter quæ non leviter excandeſcimus; qualia quæ pueros in rixam & jurgium concitant.

Omnes ſenſus perducendi ſunt ad firmitatem. Natura patientes ſunt, ſi animus illos deſit corrumpere: qui quotidie ad rationem reddendam vocandus eſt. Faciebat hoc Sextius, ut conſummato die cùm ſe ad nocturnam

Examinatio Sextii.

quietem

quietem recepisset, interrogaret animum suum: Quod hodie malum tuum sanasti? cui vitio obstitisti? qua parte melior es? Desinet ira, & erit moderatior, quæ sciet sibi quotidie ad judicem esse veniendum. Quid ergo pulchrius hac consuetudine excutiendi totum diem? qualis ille somnus post recognitionem sui sequitur? quàm tranquillus, altus ac liber, cum aut laudatus est animus, aut admonitus, & speculator sui censorque secretus cognoscet de moribus suis? Utor hac potestate, & quotidie apud me caussam dico: cum sublatum è conspectu lumen est, & conticuit uxor, moris jam mei conscia, totum diem meum scrutor, facta ac dicta mea remetior. Nihil mihi ipse abscondo, nihil transeo: quare enim quicquam ex erroribus meis timeam, cum possim dicere: Vide ne istud amplius facias, nunc tibi ignosco. *Examinatio Senecæ quotidiana.*

Careamus hoc malo, purgemusque mentem, & exstirpemus radicitus ea vitia, quæ quamvis tenuia undecunque exierint, renascentur: & iram non temperemus, sed ex toto removeamus. Quod enim malæ rei temperamentum est? Poterimus autem, adnitamur

modò. Nec ulla res magis proderit, quàm cogitatio mortalitatis: sibi quisque ut alteri dicat: Quid juvat, tanquam in æternum genitos iras indicere, & brevissimam ætatem dissipare? quid juvat, dies, quos in voluptatem honestam impendere licet, in dolorem alicujus tormentumque transferre? Non capiunt res istæ jacturam, nec tempus vacat perdere. Quid ruimus in pugnam? Quid certamina nobis accersimus? Quid imbecillitatis obliti, ingētia odia suscipimus, & ad frangendum fragiles consurgimus? Iam istas inimicitias, quas implacabili gerimus animo, febris aut aliud malum corporis vetabit geri. Iam par acerrimum media mors dirimet. Quid tumultuamur, & vitam seditiosi conturbamus? stat super caput fatū, & pereuntis dies imputat, propiusque, ac propius accedit. Dum inter homines sumus, colamus humanitatem: non timori cuiquam, non periculo simus, detrimenta, injurias, convitia, vellicationes contemnamus, & magno animo brevia feramus incommoda. Dum respicimus, quod ajunt, versamusque nos, jam mortalitas aderit.

Vive virtuti dum tempus est.

Mors foribus imminet.

EX

EX LIBRO PRIMO DE CLEMENTIA AD NERONEM.

Est ergo, ut dicebam, clementia omnibus quidem hominibus secundum naturam, maxime tamen decora Imperatoribus.

Clementia Imperatoribus decora est.

Muliebre est, furere in ira. Magni autem animi est proprium, placidum esse, tranquillumque, & injurias atque offensiones superne despicere. Non decet regem sæva & inexorabilis ira.

Qui cædibus ac rapinis potentiam exercuit, qui suspecta sibi cuncta reddidit, tam externa quàm domestica: cùm arma metuat, ad arma confugiens: non amicorum fidei credens, non liberorum pietati. Qui ubi circumspexit quæque fecit, quæque facturus est, & conscientiam suam plenam sceleribus ac tormentis adaperuit: sæpe mortem timet, sæpius optat, invisior sibi quàm servientibus. E contrario, is cui curæ sunt universa, quia alia magis, alia minus tuetur, nullam non Reipublicæ partem tanquam sui

Quæ decent principem clementem.

nutrit, inclinatus ad mitiora, etiam si ex usu est animadvertere, ostendens quàm invitus aspero remedio manus admoveat; in cujus animo nihil hostile, nihil efferum est. Qui potentiam suam placide ac salutariter exercet, approbare imperia sua civibus cupiens: felix abunde sibi visus, si fortunam suam publicaverit; sermone affabilis, accessuque facilis, vultu, qui maximè populos demeretur, amabilis, æquis desideriis propensus, & iniquis acerbus, à tota civitate amatur, defenditur, colitur.

Excogitare nemo quicquam poterit, quod magis decorum regenti sit, quàm clementia: quocunque modo is, & quocunque jure præpositus ceteris erit. Eò scilicet formosius id esse, magnificentiusque fatebimur, quò in majori præstabitur potestate: quam non oportet noxiam esse, si ad naturæ legem componitur. Natura enim commenta est regem: & quod ex aliis animalibus licet cognoscere, & ex apibus: quarum regi amplissimum cubile est, medioque ac tutissimo loco. Præterea onere vacat, exactor alienorum operum, & amisso rege, totum dilabitur

Natura regem constituit.

Apium natura describitur.

dilabitur examen: nec unquam plus unum patiuntur, melioremque pugna quærunt. Præterea insignis regi forma est, dissimilisque ceteris, tum magnitudine, tum nitore, hoc tamen maximè distinguitur. Iracundissimæ, ac pro corporis captu pugnacissimæ sunt apes, & aculeos in vulnere relinquunt: rex ipse sine aculeo est. Noluit illum natura nec sævum esse, nec ultionem magno constaturam petere, telumque detraxit, & iram ejus inermem reliquit. Exemplar hoc magnis regibus ingens est. Est enim illi mos, exercere se in parvis, & ingentium rerum documenta minima agere. Pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores: cum tanto hominum moderatior esse animus debeat, quanto vehementius nocet. Utinam quidem eadem homini lex esset: & ira cum telo suo frangeretur: nec sæpius liceret nocere quàm semel, nec alienis viribus exercere odia!

Errat enim, si quis existimat tutum esse ibi regem, ubi nihil à rege tutum est. Securitas securitate mutua paciscenda est. Non opus est instruere in altum editas arces; nec in ascensum

arduos colles emunire, nec latera montium abſcindere, multiplicibus ſe muris turribuſque ſepire: ſalvum regem in aperto clementia præſtabit. Unum eſt inexpugnabile munimentum, amor civium. Quid pulchrius eſt, quàm vivere optantibus cunctis?

Clementia pacem & concordiam ſervat.

Nihil eſſe cuiquam tam pretioſum, quod non pro ſalute præſidis ſui commutatum velit? Omne quod illi contingit, ſibi quoque evenire deputet. In hoc aſſiduis bonitatis argumentis probavit, non Rempub. ſuam eſſe, ſed ſe Reipublicæ. Quis huic audeat ſtruere aliquod periculum? quis ab hoc non, ſi poſſit, fortunam quoque avertere velit, ſub quo juſtitia, pax, pudicitia, ſecuritas, dignitas florent? ſub quo opulenta civitas copia bonorum omnium abundat?

Tria quæ princeps in animadverſione ſervare debet.

Tranſeamus ad alienas injurias, in quibus vindicandis hæc tria lex ſecuta eſt, quæ princeps quoque ſequi debet: aut ut eum quem punit, emendet; aut ut pœna ejus cæteros meliores reddat; aut ut ſublatis malis ſecuriores ceteri vivãt. Ipſos facilius emendabis minore pœna: diligentius enim vivit, cui aliquid integri ſupereſt. Nemo dignitati perditæ

perditæ parcit. Impunitatis genus est jam non habere pœnæ locum. Civitatis autem mores magis corrigit parcitas animadversionum: facit enim consuetudinem peccandi, multitudo peccantium.

Patientia boni principis.

Constituit bonos mores civitati Princeps, & vitia ejus facilius compescit, si patiens eorum est, non tanquam probet, sed tanquam invitus, & cum magno tormento ad castigandum veniat. Verecundiam peccandi facit ipsa clementia regentis. Gravior multò pœna videtur, quæ à miti viro constituitur. Præterea videbis ea sæpe committi, quæ sæpe vindicantur. Non minus principi turpia sunt multa supplicia, quàm medico multa funera. Remissius imperanti, melius paretur. Natura contumax est humanus animus, & in contrarium atque arduum nitens, sequiturque facilius, quàm ducitur. Et ut generosi atque nobiles equi, melius facili fræno reguntur: ita clementiam voluntaria innocentia impetu suo sequitur, & dignam putat civitas, quam servet sibi. Plus itaque hac via proficitur. Crudelitas minime humanum malum est, indignumque tam miti

Homo magis duci quàm trahi vult.

animo. Ferina ista rabies est, sanguine gaudere ac vulneribus: & abjecto homine, in silvestre animal transire.

EX LIBRO DE VITA BEATA, AD

Gallionem fratrem.

Vivere beatè omnes volunt.

VIvere, Gallio frater, omnes beatè volunt: sed ad pervidendum, quid sit, quod beatam vitam efficiat, caligant. Proponendum est itaque primum, quid sit quod appetamus: tunc circumspiciendum est, quà contendere illò celerrime possimus: intellecturi in ipso itinere, si modo rectum erit, quantum quotidie profligetur, quantoque propius ab eo simus, ad quod nos cupiditas naturalis impellit. Quamdiu quidem passim vagamur, non ducem secuti, sed fremitum & clamorem dissonum in diversa vocantium, conteritur vita inter errores, brevis, etiam si dies noctesque bonæ menti laboremns. Decernatur itaque & quò tendamus, & quà: non sine perito aliquo, cui explorata sint ea, in

quæ

quæ procedimus. Quoniam quidem non eadem hic, quæ in ceteris peregrinationibus conditio est. In illis comprehensus aliquis limes, & interrogati incolæ, non patiuntur errare: at hic tritissima quæque via, & celeberrima, maxime decipit. Nihil ergo magis præstandum est, quàm ne, pecorum ritu, sequamur antecedentium gregem, pergentes, non quà eundum est, sed quà itur. Atqui nulla res nos majoribus malis implicat, quàm quod ad rumorem componimur, optima rati ea, quæ magno assensu recepta sunt, quorumque exempla nobis multa sunt: nec ad rationem, sed ad similitudinem vivimus.

Via ad vitam non est tritissima & communis.

Primi exitio sequentibus sunt: hoc in omni vita accidere, videas licet, nemo sibi tantummodo errat, sed alieni erroris & caussa & author est. Versatque nos & præcipitat traditus per manus error, alienisque perimus exemplis. Sanabimur, si modo separemur à cœtu.

Non tam bene cum rebus humanis agitur, ut meliora pluribus placeant: argumentum pessimi, turba est. Quæramus quid optimum factum sit, non

Non usitatum sed optimum sequamur.

quid usitatissimum; & quid nos in possessione felicitatis æternæ constituat.

Cum multis inimicitias gessi, & in gratiam ex odio (si modo ulla inter malos gratia est) redii: mihi ipsi nondum amicus sum. Omnem operam dedi, ut me multitudini educerem, & aliqua dote notabilem facerem: quid aliud quàm telis me opposui, & malevolentiæ quod morderet, ostendi? Vides tu istos, qui eloquentiam laudant, qui opes sequuntur, qui gratiæ adulantur, qui potentiam extollunt? Omnes aut sunt hostes, aut (quod in æquo est) esse possunt. Quàm magnus mirantium, tam magnus invidentium populus est. Quin potius quæro aliquid usu bonum, quod sentiam, non quod ostendam: ista quæ spectantur, ad quæ consistitur, quæ alter alteri stupens monstrat, foris nitent, introrsus misera sunt. Quæramus aliquid non in speciem bonum, sed solidum & æquabile, & à secretiore parte formosius. Scire tantùm opus est, quò manum porrigas.

Omnis virtus in oculis hominũ misera est.

Summum bonum est, animus fortuita dispiciens, virtute lætus: aut, invicta vis animi, perita rerum, placida in actu, cum humanitate multa, & conversan-

Quid sit summũ bonum.

versantium cura. Libet & ita definire, ut beatum dicamus hominem eum, cui nullum bonum malumque sit, nisi bonus malusque animus: honesti cultor, virtute contentus, quem nec extollant fortuita, nec frangunt: qui nullum majus bonum eo, quòd sibi ipsi dare potest, noverit: cui vera voluptas erit, voluptatum contemptio.

Quo die infra voluptatem fuerit, & infra dolorem erit. Vides autem, quàm malam & noxiam servitutem serviturus sit, quem voluptates doloresque, incertissima dominia, impotentissimaque, alternis possidebunt. Ergo exeundum ad libertatem est.

Altum quiddam est virtus, excelsum, & regale, invictum, infatigabile. Voluptas, humile, servile, imbecillum, caducum, cujus statio ac domicilium fornices & popinæ sunt. Virtutem in templo invenies, in foro, in curia, pro muris stantem, pulverulentam, coloratam, callosas habentem manus: voluptatem latitantem sæpius, ac tenebras captantem; circa balnea ac sudatoria, ac loca ædilem metuentia, mollem, enervem, mero atque unguento madentem, pallidam, aut fucatam, & *Descriptio virtutis & voluptatis.*

medicamentis pollutam. Summum bonum immortale eſt, neſcit exire: nec ſatietatem habet, nec pœnitentiam: nunquam enim recta mens vertitur: nec ſibi odio eſt, nec quidquam mutavit optima: at voluptas tunc cum maximè delectat, extinguitur.

Concordia animi ſummum bonum.

Quare audacter licet profitearis, ſummum bonum eſſe, animi concordiam. Virtutes enim ibi eſſe debebunt, ubi conſenſus atque unitas erit: diſſident vitia. Sed tu quoque, inquit, virtutem non ob aliud colis, quàm quia aliquam ex illa ſperas voluptatem. Primum, non ſi voluptatem præſtatura virtus eſt, ideò propter hanc petitur: non enim hanc præſtat, ſed & hanc: nec huic laborat, ſed labor ejus, quamvis aliud petet, hoc quoque aſſequetur. Sicut in arvo, quod ſegeti proſciſſum eſt, aliqui flores internaſcuntur, non tamen huic herbulæ, quamvis delectet oculos, tantum operis inſumptum eſt: aliud fuit ſerenti propoſitum, hoc ſupervenit: ſic & voluptas non eſt merces, nec cauſſa virtutis, ſed acceſſio.

Voluntas inexplebilis eſt.

Quiſquis ad virtutem acceſſit, dedit generoſæ indolis ſpem: qui voluptatem

tem ſequitur, videtur enervis, fractus, degenerans vir, perventurus in turpia, niſi aliquis diſtinxerit illi voluptates, ut ſciat, quæ ex eis intra naturale deſiderium ſiſtant, quæ in præceps ferantur, infinitæque ſint, & quo magis implentur, eò magis inexplebiles. Ut feras cum labore periculoque venamur, & captarum quoque illarum ſollicita poſſeſſio eſt; ſæpe enim laniant dominos: ita habentes magnas voluptates, in magnum malum evaſêre, captæque cepêre. Quæ quò plures majoreſque ſunt, eò ille minor, ac plurimum ſervus eſt, quem felicem vulgus appellat.

Et ut bonus miles, feret vulnera, enumerabit cicatrices, & tranſverberatus telis, moriens amabit eum, pro quo cadet, imperatorem: habebit in animo illud vetus præceptum: Deum ſequere. Quiſquis autem queritur, & plorat, & gemit: imperata facere vi cogitur, & invitus rapitur ad juſſa nihilominus. Quæ autem dementia eſt, potius trahi quàm ſequi? tam mehercule, quàm ſtultitia & ignorantia eſt conditionis ſuæ, dolere, quod aliquid tibi aut incidit durius; æquè mirari, aut indigne.

Mala omnibus hominibus communia. indigne ferre ea, quæ tam bonis accidunt quàm malis: morbos dico, funera, debilitates, & cetera ex transverso in vitam humanam incurrentia. Quicquid ex universi constitutione patiendum est, magno excipiatur animo: ad hoc sacramentum adacti sumus, ferre mortalia: nec perturbari his, quæ vitare nostræ potestatis non est. In regno nati sumus: Deo parere, libertas est. Ergo in virtute posita est vera felicitas.

Nemo sine peccatis. Si quis itaque ex istis qui Philosophiam conlatrant, quod solent, dixerit: Quare ergo tu fortius loqueris quàm vivis? Non perveni ad sanitatem, ne perveniam quidem: delinimenta magis quàm remedia podagræ meæ compono; contentus si rarius accedit, & si minus verminatur. Vestris quidem pedibus comparatus, debilis cursor sum. Hæc pro me non loquor: ego enim in alto vitiorum omnium sum. Aliter, inquit, loqueris: aliter vivis. Hoc, malignissima capita, & optimo cuique inimicissima, Platoni objectum est, objectum Epicuro, objectum Zenoni. Omnes enim isti dicebant, non quemadmodum ipsi viverent,

verent, ſed quemadmodum vivendum eſſet. De virtute, non de me loquor: & cum vitiis convitium facio. Ne virus quidem iſtud, quo alios ſpargitis, vos necatis, me impediet, quo minus perſeverem laudare vitam, non quam ago, ſed quam agendam ſcio, quo minus virtutem adorem, & ex intervallo ingenti reptabundus ſequar.

Non præſtant Philoſophi quæ loquuntur? multum tamen præſtant, quod loquuntur, quod honeſta mente concipiunt. Nam quidem ſi & paria dictis agerent, quid eſſet illis beatius? Interim non eſt, quod contemnas bona verba, & bonis cogitationibus plena præcordia. Studiorum ſalutarium, etiam citra effectum, laudanda tractatio eſt. Quid mirum, ſi non aſcendunt in altum ardua aggreſſi? ſed viros ſuſpice, etiam ſi decidunt, magna conantes. Generoſa res eſt, reſpicientem non ad ſuas, ſed ad naturæ ſuæ vires, conari alta, tentare, & mente majora concipere, quam quæ etiam ingenti animo adornatis effici poſſint.

Bona verba & doctrina ſemper deſideranda.

Nihil opinionis cauſa, omnia conſcientiæ faciam: populo ſpectante fieri credam, quicquid me conſcio faciam.

Edendi

Edendi erit bibendique finis, desideria naturæ restinguere, non implere alvum, & exinanire. Ego amicis jucundus, inimicis mitis & facilis, exorabor antequam roger, honestis precibus occurram. Patriam meam esse mundum sciam, & præsides deos; hos supra me, circaque me stare, factorum dictorumque censores. Quandocunque autem natura spiritum repetet, aut ratio dimittet, testatus exibo, bonam me conscientiam amasse, bona studia: nullius per me libertatem diminutam, minimè meam. Qui hoc facere proponet, volet, tentabit, ad Deos iter faciet. Vos quidem, qui virtutem cultoremque ejus odistis, nihil novi facitis. Nam & solem lumina ægra formidant, & aversantur diem splendidum nocturna animalia, quæ ad primum ejus ortum stupent, & latibula sua passim petunt, abduntur in aliquas rimas timida lucis. Gemite, & infelicem linguam bonorum exercete convitio. Instate, commordete: citius multo frangetis dentes, quàm imprimetis. Quare ille Philosophiæ studiosus est, & tam dives vitam agit? quare opes contemnendas dicit, & habet? vitam contem-

Totus mundus patria nostra est.

De odio malorum in bonos.

contemnendam putat, & tamen vivit? Valetudinem contemnendam, & tamen illam diligentissime tuetur, atque optima mavult? Et exsilium nomen vanum putat, & ait, quid est enim mali, mutare regiones? & tamen si licet senescit in patria? & inter longius tempus & brevius, nihil interesse judicat: tamen si nihil prohibet, extendit ætatem, & in multa senectute placidus viret? Ait ista debere contemni: non, ne habeat, sed ne solicitus habeat. Non abiget illa à se, sed abeuntia securus prosequetur. Divitias quidem ubi tutius fortuna deponet, quàm ibi, unde sine querela reddentis receptura est? Et si majores illi obvenissent opes, non sprevisset: nec enim se sapiens indignum ullis muneribus fortuitis putat. Non amat divitias, sed mavult: non in animum illas, sed in domum recipit, nec respuit possessas, sed continet, & majorem virtuti suæ materiam subministrari vult. Quid autem dubii est, quin major materia sapienti viro sit, animum explicandi suum in divitiis, quam in paupertate? cum in hac unum genus virtutis sit, non inclinari, nec deprimi. Desine ergo Philosophis

Exsiliũ vanum nomen est.

In divitiis sapiens magis exercetur, quàm in paupertate.

sophis

ſophis pecuniam interdicere : nemo ſapientiam paupertate damnavit. Habebit Philoſophus amplas opes : ſed nulli detractas, nec alieno ſanguine cruentas, ſine cujuſquam injuria partas, ſine ſordidis quæſtibus, quarum tam honeſtus ſit exitus quàm introitus. Divitiæ apud ſapientem virum in ſervitute ſunt : apud ſtultum in imperio. Sapiens divitiis nihil permittit; vobis divitiæ omnia. Vos, tanquam aliquis vobis æternam poſſeſſionem earum promiſerit, aſſueſcitis illis, & cohæretis : ſapiens tunc maximè paupertatem meditatur, cum in mediis divitiis conſtitit. Nunquã Imperator ita paci credit, ut non ſe præparet bello; quod etiam ſi non geritur, indictum eſt. Vos domus formoſa, tanquam nec ardere nec ruere poſſit, inſolentes; vos opes, tanquam periculum omne tranſcenderint, majoreſque ſint, quàm quibus conſumendis ſatis virium habeat fortuna, obſtupefaciunt. Otioſi divitiis luditis, nec providetis illarum periculum : ſicut barbari plerunque, incluſi, & ignari machinarum, ſegnes laborem obſidentium ſpectant, nec quò illa pertineant, quæ ex longinquo ſtruuntur,

Divitiæ ſerviunt ſapienti, non imperant.

tur, intelligunt. Idem vobis evenit: marcetis in vestris rebus: nec cogitatis, quod casus undique immineant, jam jamque pretiosa spolia laturi. Sapienti quisquis abstulerit divitias, omnia illi sua relinquet: vivit enim præsentibus lætus, futuri securus.

EX LIBRO *DE* TRANQUILLITATE ANIMI.

Optimum erat (ut ait Athenodorus) actione rerum & Reipub. tractatione, & officiis civilibus se detinere. Nam ut quidam sole & exercitatione & cura corporis diem educunt, athletisque utilissimum est, lacertos suos, roburque, cui se uni dicaverunt, majore temporis parte nutrire: ita nobis animus ad rerum civilium certamen parantibus, in opere esse, longe pulcherrimum est. Nam cum utilem se efficere civibus mortalibusque propositum habeat, simul & exercetur & proficit, qui in mediis se officiis

Semper aliquid boni facito.

officiis posuit, communia privataque pro facultate administrans. Sed quia in hac, inquit, tam insana hominum ambitione, tot calumniatoribus in deterius recta torquentibus, parum tuta simplicitas est, & plus futurum semper est quod obstet, quàm quod succedat, à foro quidem & publico recedendum est: sed habet, ubi se etiam in privato lare explicet magnus animus. Nec ut leonum animaliumque impetus caveis coercetur: sic hominum, quorum maxime in seductu actiones sunt. Ita tamen delituerit, ut ubicunque otium suum absconderit, prodesse velit & singulis & universis, ingenio, voce, consilio. Nec enim is solus Reip. prodest, qui candidatos extrahit, & tuetur reos, & de pace belloque censet: sed qui juventutem exhortatur, qui in tanta bonorum praeceptorum inopia, virtute instruit animos, qui ad pecuniam luxuriamque cursu ruentes prensat ac retrahit, & si nihil aliud, certe moratur, in privato publicum negotium agit. An ille plus praestat, qui inter peregrinos & cives aut urbanus praetor adeuntibus assessoribus verba pronunciat: quàm qui docet,

Quis Reipub. magis prodest.

docet, quid ſit juſtitia, quid pietas, quid patientia, quid fortitudo, quid mortis contemptus, quid deorum intellectus, quam gratuitum bonum ſit bona conſcientia? Neque enim ille ſolus militat, qui in acie ſtat, & cornu dextrum læyumque defendit, ſed & qui portas tuetur, & ſtatione minus periculoſa, non ocioſa tamen fungitur, vigiliaſque ſervat, & armamentario præeſt. Quæ miniſteria, quamvis incruenta ſint, in numerum ſtipendiorum veniunt. Si te ad ſtudia revocaveris, omne vitæ faſtidium effugeris, nec noctem fieri optabis tædio lucis, nec tibi gravis eris, nec aliis ſupervacuus: multos in amicitiam attrahes, affluetque ad te optimus quiſque. Nunquam enim quamvis obſcura virtus latet, ſed mittit ſui ſigna. Nunquam inutilis eſt opera civis boni: auditu enim, viſu, vultu, nutu, obſtinatione tacita, inceſſuque ipſo prodeſt.

Studium laudabile.

Nihil tamen æque oblectaverit animum, quàm amicitia fidelis & dulcis. Quantum bonum eſt, ubi ſunt præparata pectora, in quæ tutò ſecretum omne deſcendat, quorum conſcientiam minus quàm tuam timeas, quorum

De amicitia jucunda.

rum sermo solicitudinem leniat, sententia consilium expediat, hilaritas tristitiam dissipet, conspectus ipse delectet? Quos scilicet vacuos, quantum fieri poterit, à cupiditatibus, eligemus. Serpunt enim vitia, & in proximum quemque transiliunt, & contactu nocent. Itaque, ut in pestilentia curandum est, ne corruptis jam corporibus & morbo flagrantibus assideamus, quia pericula trahemus, afflatuque ipso in proximo laborabimus: ita in amicorum legendis ingeniis dabimus operam, ut quam minime inquinatos assumamus. Initium morbi est, ægris sana miscere. Nec hoc præceperim tibi, ut neminem nisi sapientem sequaris, aut attrahas: ubi enim istum invenies, quem tot seculis quærimus? Pro optimo, est minime malus. Vix tibi esset facultas delectus felicioris, si inter Platonas & Xenophontas, & illum Socratici fœtus proventum bonos quæreres.

Pestis morbus contagiosus.

Nunc vero in tanta bonorum egestate, minus fastidiosa fiat electio. Præcipue tamen vitentur tristes, & omnia deplorantes, quibus nulla non caussa in querelas placet. Constet illi licet

Habētes victum & amictum his contenti simus.

licet fides & benevolentia, tranquillitati tamen inimicus est comes perturbatus, & omnia gemens.

Assuescamus à nobis removere pompam, & usus rerum, non ornamenta metiri. Cibus famem domet, potio sitim, libido qua necesse est fluat. Discamus membris nostris inniti: cultum victumque non ad nova exempla componere, sed ut majorum suadent mores. Discamus continentiam augere, luxuriam coërcere, gulam temperare, iracundiam lenire, paupertatem æquis oculis aspicere, frugalitatem colere, etiam si similes nos pudebit esse populo, desideriis naturalibus parvo parata remedia adhibere: spes effrænatas, & animum in futura eminentem, velut sub vinculis habere, id agere, ut divitias à nobis potius quàm à fortuna petamus.

Assuescamus ergo cœnare posse sine populo, & servis paucioribus serviri, & vestes parare in quod inventæ sunt. Studiorum quoque quæ liberalissima impensa est, tam diu rationem habebo, quam diu modum. Quò mihi innumerabiles libros & bibliothecas, quarum dominus vix tota vita sua in- *In studio modus servandus.*

N dices

dices perlegit? Onerat discentem turba, non instruit: multoque satius est paucis te authoribus tradere, quàm errare per multos. Quadringenta millia librorum Alexandriæ arserunt; pulcherrimum regiæ opulentiæ monumentum: alius laudaverit, sicut Livius, qui elegantiæ regum, curæque egregium id opus ait fuisse. Non fuit elegantia illud, aut cura, sed studiosa luxuria: imo ne studiosa quidem: quoniam non in studium, sed in spectaculum comparaverant: sicut plerisque ignaris etiam servilium literarum libri non studiorum instrumenta, sed cœnationum ornamenta sunt. Paretur itaque librorum quantum satis sit, nihil in apparatum. Vitiosum est ubique quod nimium est. Quid habes cur ignoscas homini armaria cedro atque ebore aptanti, corpora conquirenti, aut ignotorum authorum, aut improbatorum, & inter tot millia librorum oscitanti? cui voluminum suorum frontes maxime placent, titulique? Apud desidiosissimos ergo videbis, quicquid orationum historiarumque est, & tecto tenus extructa loculamenta. Iam enim inter balnearia & thermas,

De curiosis bibliothecis.

mas,

mas, bibliotheca quoque, ut necessarium domus ornamentum expolitur. Ignoscerem plane, si è studiorum nimia cupidine oriretur: nunc ista exquisita, & cum imaginibus suis descripta sacrorum opera ingeniorum, in speciem & cultum parietũ comparantur.

De adversitate ferenda.

Cogita compeditos primò ægrè ferre onera & impedimenta crurum: deinde ubi non indignari illa, sed pati proposuerunt, necessitas fortiter ferre docet, consuetudo facile. Invenis in quolibet genere vitæ oblectamenta, & remissiones, & voluptates, si nolueris malam putare vitam potius, quàm invidiosam facere. Nullo melius nomine de nobis natura meruit, quám quod cum sciret, quibus ærumnis nasceremur, calamitatum mollimentum consuetudinem invenit, cito in familiaritatem gravissima adducens. Nemo duraret, si rerum adversarum eandem vim assiduitas haberet, quam primus ictus.

Vita nostra servitus est.

Omnis vita servitium est. Assuescendum itaque conditioni suæ, & quàm minimum de illa querendum: & quicquid habet circa se commodi, apprehendendum est. Nihil tam acerbum

est,in quo non æquus animus solatium inveniat.

Nil certius morte. Male vivet, quisquis nesciet bene mori. Qui mortem timebit, nihil unquam pro homine vivo faciet. At qui scit,hoc sibi cum conciperetur, statim condictum, vivet ad formulam; & simul illud quoque eodem animi robore præstabit,ne quid ex his quæ eveniunt,subitum sit. Morbus,captivitas, ruina, ignis, nihil horum repentinum est. Sciebam in quàm tumultuosum me contubernium natura clusisset: toties in vicinia mea conclamatum est, toties præter limen immaturas exsequias fax cereusque præcessit: sæpe

Signa mortis. altius ruentis ædificii fragor sonuit: multos ex his, quos forum, curia,sermo, mecum contraxerat,nox abstulit, & vinctas ad sodalitium manus copulatas intercidit. Mirer aliquando ad me pericula accessisse, quæ circa me semper erraverunt? Magna pars hominum est, quæ navigatura, de tempestate non cogitat. Nunquam me in bona re mali pudebit authoris. Publius tragicis comicisque vehementior ingeniis, quotiens mimicas ineptias, & verba ad summam caveam spectantia

reliquit,

reliquit, inter multa alia cothurno, non tantum sipario fortiora, & hoc ait:

Cuivis potest accidere, quod cuiquam potest.

Quod uni, hoc alteri accidere potest.

Hoc si quis in medullas demiserit, & omnia aliena mala, quorum ingens quotidie copia est, sic aspexerit, tanquam illis liberum & ad se iter sit, multò antè se armabit, quàm petatur. Serò animus ad periculorum patientiam, post pericula, instruitur. Non putavi hoc futurum; nunquam hoc eventurum credidissem. Quare autem non? Quæ sunt divitiæ, quas non egestas, & fames, & mendicitas à tergo sequatur? Quæ dignitas, cujus non prætextam & augurale, & lora patricia, & sordes comitentur, & exportatio, & notæ, & mille maculæ, & extrema contemptio? Quod regnum est, cui non parata sit ruina, & proculcatio, & dominus, & carnifex?

Animus assuefaciendus ad omnia adversa.

Utique animus ab omnibus externis in se revocandus est: sibi confidat, se gaudeat, sua suspiciat; recedat, quantum potest, ab alienis, & se sibi applicet, damna non sentiat, etiam adversa benigne interpretetur. Nuntiato nau-

fragio, Zeno noster, cum omnia sua audiret submersa: Iubet, inquit, me fortuna expeditius philosophari.

Recreatio animi aliquando necessaria.

Danda est remissio animis: meliores acrioresque requieti surgent. Ut fertilibus agris non est imperandum: cito enim exhauriet illos nunquam intermissa fœcunditas: Ita animorum impetus assiduus labor frangit. Vires recipient paululum resoluti, & remissi. Nascitur ex assiduitate laborum, animorum hebetatio quædam, & languor: nec ad hoc tanta hominum cupiditas tenderet, nisi naturalem quandam voluptatem haberet lusus jocusque, quorum frequens usus, omne animis pondus, omnemque vim eripiet. Nam & somnus refectioni necessarius est: hunc tamen si per diem noctemque continues, mors erit. Legum conditores festos instituerunt dies, ut ad hilaritatem homines publicè cogerentur: tanquam necessarium laboribus interponentes temperamentum. Indulgendum est animo: dandumque subinde otium, quod alimenti ac virium loco sit: & in ambulationibus apertis vagandum, ut cælo libero & multo spiritu augeat attollatque se

Dies festi quare instituti sunt.

animus,

animus. Nam, ſive Græco poëtæ credimus, aliquando & inſanire jucundum eſt; ſive Platoni, fruſtra poëticas fores compos ſui pepulit: ſive Ariſtoteli, nullum magnum ingenium ſine mixtura dementiæ fuit.

DICTA SENECÆ EX LIBRO *DE* BREVITATE VITÆ.

MAjor pars mortalium, Pauline, de naturæ malignitate conqueritur, quod in exiguum ævi gignimur, quòd hæc tam velociter, tam rapide dati nobis temporis ſpacia decurrant: adeo ut exceptis admodum paucis, cęteros in ipſo vitæ apparatu vita deſtituat.

Non exiguum temporis habemus, ſed multum perdimus. Satis longa vita, & in maximarum rerum conſummationem largè data eſt, ſi tota bene collocaretur. Sed ubi per luxum ac negligentiam defluit, ubi nulli rei *Tempus ſatis longum bene utentibus.*

bonæ impenditur; ultima demum necessitate cogente, quam ire non intellexinus, transiisse sentimus. Ita est: non accepimus brevem vitam, sed fecimus; nec inopes ejus, sed prodigi sumus. Sicut amplæ & regiæ opes, ubi ad malum dominum pervenerunt, momento dissipantur: at quamvis modicæ, si bono custodi traditæ sunt, usu crescunt: ita ætas nostra bene disponenti, multum patet. Quid de rerum natura querimur? illa se benigne gessit. Vita, si scias uti, longa est. Alium insatiabilis tenet avaritia: alium in supervacuis laboribus operosa sedulitas: alius vino madet: alius inertia torpet: alium defatigat ex alienis judiciis suspensa semper ambitio: alium mercandi præceps cupiditas circa omnes terras, omnia maria, spe lucri ducit. Quosdam torquet cupido militiæ, nunquam non aut alienis periculis intentos, aut suis anxios.

Vita si scias uti longa est.

Quibusdam nihil quo cursum dirigant, placet, sed marcentes, oscitantesque fata deprehendunt: adeò ut quod apud maximum poëtarum, more oraculi dictum est, verum esse non dubitem:

Exigua

Exigua pars est vitæ quam nos vivimus:

Exigua pars est quam vivimus.

Cæterum quidem omne ſpatium, non vita, ſed tempus eſt.

Vitam unuſquiſque quam multis diſtribuit? Aſtricti ſunt in continendo patrimonio: ſimul ad temporis jacturam ventum eſt, profuſiſſimi in eo, cujus unius honeſta avaritia eſt. Libet itaque ex ſeniorum turba comprehendere aliquem. Perveniſſe te ad ultimum ætatis humanæ videmus: centeſimus tibi, vel ſupra, premitur annus. Agedum, ad computationem ætatem tuam revoca. Dic quantum ex iſto tempore creditor, quantum amica, quantum rex, quantum cliens abſtulerit: quantum lis uxoria, quantum ſervorum coercitio, quantum officioſa per urbem diſcurſitatio. Adjice morbos, quos manu fecimus: adjice, quod & ſine uſu jacuit: videbis te pauciores annos habere, quàm numeras. Repete memoria tecum, quando certus conſilii fueris, quotuſquiſque dies ut deſtinaveras receſſerit; qui tibi uſus tui fuerit; quando in ſtatu ſuo vultus quando animus intrepidus; quid tibi in tam longo ævo facti operis ſit; quam multi

Multum temporis occupationibus variis amittimus.

vitam tuam diripuerint, te non ſentiente quid perderes; quantum vanus dolor, ſtulta lætitia, avida cupiditas, blanda converſatio abſtulerit, quàm exiguum tibi de tuo relictum ſit: intelliges, te immaturum mori. Quid ergo eſt in cauſa? Tanquam ſemper victuri vivitis: nunquam vobis fragilitas veſtra ſuccurrit. Non obſervatis quantum temporis tranſierit: velut ex pleno & abundanti perditis. Omnia, tanquam mortales, tenetis. Omnia, tanquam immortales, concupiſcitis. Audies pleroſque dicentes: à quinquageſimo in otium ſecedam: ſexageſimus annus ab officiis me dimittet. Et quem tandem longiores vitæ prædem accipis? Quis iſta, ſicuti diſponis ire patietur? Non pudet te reliquias vitæ tibi reſervare, & id ſolum tempus bonæ menti deſtinare, quod in nullam rem conferri poſſit? Quàm ſerum eſt, tunc vivere incipere, cum deſinendum eſt? quæ tam ſtulta mortalitatis oblivio, ad quinquageſimum annum differre ſana conſilia, & inde velle vitam inchoare, quo pauci perduxerunt? Potentiſſimis, & in altum ſublatis hominibus, excidere voces videbis, quibus otium optent,

Tanquã ſemper victuri vivimus.

ptent, laudent, omnibus bonis suis præferant. Cupiunt interim ex illo fastigio suo, si tuto liceat, descendere. Divus Augustus, cui dii plura quam ulli præstiterunt, non desiit quietem sibi precari, vacationem à Repub. petere. Omnis ejus sermo ad hoc semper revolutus est. Tanta visa est res otium, ut illam, quia usu non poterat, cogitatione præsumeret. Qui omnia videbat ex se uno pendentia; qui hominibus gentibusque fortunam dabat, illum diem lætissimus cogitabat, quo magnitudinem suam exueret. Expertus erat, quantum illa bona, per omnes terras fulgentia, sudoris exprimerent, quantum occultarum solicitudinum tegerent. Supervacuum est commemorare plures: qui, cum aliis felicissimi viderentur, ipsi in se verum testimonium dixerunt, rodentes omnem actum annorum suorum. Sed his querelis nec alios mutaverunt, nec seipsos. Nam cum verba erumperent, affectus ad consuetudinem relabebantur. Vestra mehercule vita, licet supra mille annos exeat, in arctissimum contrahetur. Ista vitia nullum non sæculum devorabunt: hoc vero spatium, quod,

Otium quærere & omnibus præferre.

quamvis natura currit, ratio dilatat, cito nos effugiat necesse est. Non enim apprehenditis, nec retinetis, nec velocissimæ omnium rei moram facitis, sed abire ut rem supervacuam ac reparabilem sinitis.

Discendum vivere. Vivere tota vita discendum est: & quod magis fortasse miraberis, tota vita discendum est mori. Tot maximi viri, relictis omnibus impedimentis, cum divitiis, officiis, voluptatibus renuntiassent, hoc unum in extremam usque ætatem egerunt, ut vivere scirent: plures tamen ex his nondum se scire confessi, è vita abierunt. Præcipitat quisque vitam suam, & futuri desiderio laborat, præsentium tædio. At ille, qui nullum non tempus in usus suos confert, qui omnes dies tanquam vitam ordinat, nec optat crastinum, nec timet. Quid fiet? tu occupatus es, vita festinat: mors interim aderit, cui, velis nolis, vacandum est. Impendio vitæ vitam instruunt, cogitationes suas in longum ordinant: maxima porrò vitæ jactura, dilatio est. Illa primum quemque extrahit diem, illa eripit præsentia, dum ulteriora promittit. Maximum vivendi impedimentum

Vive hodie cras minus aptus eris.

est

eſt, expectatio, quæ pendet ex craſtino. Perdis hodiernum, quod in manu fortunæ poſitum eſt, diſponis: quod in tua, dimittis. Quò ſpectas, quò te extendis? Omnia quæ ventura ſunt, in incerto jacent.

Deſiderium vitæ. Denique vis ſcire, quam non diu vivant? Vide quàm cupiant diu vivere. Decrepiti ſenes paucorum annorum acceſſionem votis mendicant. Minores natu ſeipſos eſſe fingũt: mendacio ſibi blandiuntur: & tam libenter fallunt, quã ſi fata unà decipiant. Iam verò cum illos aliqua imbecillitas mortalitatis admonuit, quemadmodum paventes moriuntur, non tanquam exeant de vita, ſed tanquam extrahantur. Stultos ſe fuiſſe, quod non vixerint, clamitant: & ſi modo evaſerint ex illa valetudine, in otio victuros. Tunc quam fruſtra paraverint, quibus non fruerentur, quàm incaſſum omnis labor ceciderit, cogitant.

Qui ſoli vivunt. Soli omnium otioſi ſunt, qui ſapientiæ vacant: ſoli vivunt: nec enim ſuam tantum ætatem bene tuentur: omne ævum ſuo adjiciunt. Quicquid annorum ante illos actum eſt, illis acquiſitum eſt. Niſi ingratiſſimi ſumus, illi

clarissimi sacrarum opinionum conditores, nobis nati sunt, nobis vitam præparaverunt. Ad res pulcherrimas, ex tenebris ad lucem erutas, alieno labore deducimur: nullo nobis sæculo interdictum est: in omnia admittimur: & si magnitudine animi egredi humanæ imbecillitatis angustias libet, multum per quod spatiemur, temporis est. Disputare cum Socrate licet, dubitare cum Carneade, cum Epicuro quiescere, hominis naturam cum Stoicis vincere, cum Cynicis excedere, cum rerum natura in consortium omnis ævi pariter incedere. Quid ni ab hoc exiguo & caduco temporis transitu, in illa nos toto demus animo, quæ immensa, quæ æterna sunt, quæ cum melioribus communia? Isti qui per officia discursant, qui se aliosque inquietant, cum bene insanierint, cum omnium limina quotidie perambulaverint, nec ullas apertas fores præterierint, cum per diversas domos meritoriam salutationem circumtulerint: quotumquemque ex tam immensa, & variis cupiditatibus districta urbe poterunt videre? quàm multi erunt, quorum illos aut somnus, aut luxuria, aut inhumanitas

Studia diversa Philosophorum.

manitas

manitas submoveat? Hos in veris officiis morari licet dicamus, qui Zenonem, qui Pythagoram quotidie, & Democritum, ceterosque antistites bonarum artium, qui Aristotelem & Theophrastum volent habere quàm familiarissimos: nemo horum non vocabit, nemo non venientem ad se beatiorem, amantioremque sui dimittet, nemo quemquam vacuis à se manibus abire patietur.

Æqualitas fati consolatio est omnibus.

Maximum ergo solatium est cogitare id sibi accidisse, quod ante se passi sunt omnes, omnesque passuri, & ideo mihi videtur rerum natura quod gravissimum fecit, commune fecisse, ut crudelitatem fati consolaretur æqualitas.

Homini larga flendi materia est.

Omnes agedum mortales circumspice: larga ubique flendi, & assidua materia. Alium ambitio nunquam quieta solicitat. Alium ad quotidianum opus laboriosa egestas vocat: alius divitias, quas optaverat, metuit, & voto laborat suo. Alium solicitudo, alium labor torquet, alium super vestibulum obsidens turba. Hic habere se dolet liberos, hic perdidisse. Lachrymæ nobis deerunt, antequam causæ

causæ dolendi. Non vides qualem vitam nobis rerum natura promiserit, quæ primum nascentium hominum fletum esse voluit. Hoc principio edimur, huic omnium sequentium annorum ordo consentit, sic vitam agimus.

Omnia ista bona, quæ nos speciosa, sed fallaci voluptate delectant, pecunia, dignitas, potentia, aliaque complura, ad quæ generis humani cæca cupiditas obstupescit, cum labore possidentur, cum invidia conspiciuntur, eosque ipsos, quos exornant & premunt, plus morantur, quàm prosunt. Lubrica & incerta sunt, nunquam bene tenentur: nam ut nihil de tempore futuro timeatur, ipsa tamen magnæ felicitatis tutela solicita est. Si velis credere altius veritatem intuentibus, omnis vita supplicium est. In hoc profundum inquietumque projecti mare, alternis æstibus reciprocum, & modò allevans nos subjectis incrementis, modo majoribus damnis deferens, assidueque jactans, nunquam stabili consistimus loco, pendemus & fluctuamur, & alter in alterum illidimur, & aliquando naufragium facimus: semper timemus. In hoc tam procel-
loso,

loſo,& in omnes tempeſtates expoſito mari navigantibus nullus portus, niſi mortis eſt.

Nimis anguſtat gaudia ſua, qui eis tantummodo quæ habet ac videt, frui ſe putat; & habuiſſe eadem, pro nihilo ducit: cito enim nos omnis voluptas relinquit, quæ fluit ac tranſit; & penè antequam veniat, aufertur. *Portus navigantium mors.*

F I N I S.

VITA

VITA LUCII ANNÆI SENECÆ,

Incerto Authore; nisi quod constat illum fuisse recentiorem, ut qui subinde citat Petrarcham, Boccatium, & hujusmodi alios authores. Quisquis est, decerpsit ut plurimum ex Tacito & Suetonio.

Um permulta sint, vel ad mores, vel ad institutionem vitæ, à sapientissimis hominibus præclare & scripta, & præcepta, quæ nos ad rectam vivendi rationem facile inflammare, atque excitare debeant, vel præstantissimorum hominum authoritate, vel clarissimis exemplis adductos, tamen nescio quomodo obsurdescimus, & in tot tantisque bonarum artium disciplinis nihil proficientes, desidia quadam dormitamus, neque id animadvertimus, quanto in honore, & immortali gloria semper floruerint hi, qui se totos ad ea studia contulerunt, quibus res secundæ ornantur, & adversæ æquo animo feruntur:

tur: quales fuerunt hi, qui multa, quæ vitam, aut meliorem facerent, aut beatam, non minus copiose, quàm graviter conscripserunt. Hi verò cum in altissimas rerum cogitationes animum suum demitterent, animadverterentque, hoc idem & alios sæpe antea fecisse, qui sapientis nomen adepti sunt, existimarunt necessariò à se quoque faciendum, ut non prius illa constituerent, quàm ab eis fuissent hominum mores, atque urbium constituti: qui quum in his elaborarint, quibus perspectis, atque cognitis, ex bonis meliores efficerentur, siquis sensus inferis, sane debent id graviter molesteque ferre, cum intelligant se nihil vigiliis suis, nihil curis, nihil denique cogitationibus tale quicquam peperisse, atque consequutos esse, quod ad horum temporum institutionem disciplinamque proficeret. Heu mentes ignaræ! ô vanæ hominum cogitationes! Nihil enim bonum putamus, nisi quod vulgi opinio judicat, quod in fortunæ temeritate positum est & collocatum. Ea verò, quorum gradibus homines in cælum ascendisse perhibentur, irrita atque inania putamus.

Quo

Quo ſit,ut quum inde uſque, ejuſmodi prava cogitatio per hominum mentes ſerpſerit, res noſtræ ſemper in pejus collapſæ ſint. Crevit enim libido, adaucta eſt avaritia, dominatur voluptas, quæ rationi inimica eſt, & mentis,ut ita dicam, præſtringit oculos,ut quod verè bonum ſit, nequeat internoſcere, aut ſincera à fucatis diſcernere.Quæ quum ita ſint,viri optimi,illud recte factum cenſeo, & inprimis etiam atque etiam collaudo, ut ſapientiſſimorum hominum præceptis pareamus, ne ſcriptura cum ipſis vaneſcat authoribus. Multa enim ſunt ab ipſis accuratiſſime, ornatiſſimeque conſcripta, atque illuſtrata, quæ ſi proſequi voluerimus, & fama, & immortali nos afficient gloria. Quorum Solon, & Socrates, & Plato nobiliſſimi Philoſophi,principes extiterunt.Multi præterea alii, & ipſi ſapientes habiti, quos inter hic, de quo verba ſum facturus, Lucius Annæus Seneca haud immerito commemorādus eſt. Quum enim omnis Philoſophiæ ratio foret à noſtris veteribus in treis partes diſtributa,naturalem videlicet, ſive phyſicam, moralem, atque in eam diſſerendi

rendi

rendi rationem,quam dialecticam vocant? illud certe constat, eam quoque partem, quæ de moribus erat, summo ingenio & maxima cura Aristotelem fuisse complexum, perfectissimeque de ejus partibus disseruisse. Nam cùm illis suis Ethicis, partem illam, quæ monastica dicitur, perfecisset, œconomica sunt ab eo, si famę credere est, tanta diligentia conscripta, ut neque aptius, neq; sanctius à quoquam in rem familiarem pręcipi, conscribiq; potuerit. Quo genere philosophandi, nihil mihi videri solet admirabilius, quod in actione magis, quàm in cognitione repositum sit. Nam semper hoc animo fui, & mecum sentire doctissimos homines sæpe intellexi, nullam ex omnibus artibus, ac disciplinis esse, quæ societati hominum ad beate vivendum magis sit necessaria, quàm hæc una, quæ de ratione vivendi extat. Quum igitur inter eos, qui in primis numerantur, facile omnium princeps in his existat Aristoteles, neminem tamen habeo, neque ex nostris Latinis, neque ex Græcis, quem ad rationem earum actionum, quas à bono viro exposcimus, Lucio Senecæ comparem.

parem. Ut enim vir ille summus Græcorum Aristoteles, summum bonum in virtute constituit, ita hic noster Latinus, quales oportet ex virtute actiones prodire, mira exhortatione demonstravit. Non itaque immerito dictus, vitæ magister, ab omnibus nostræ ætatis hominibus. Quippe qui omnem Philosophiæ fructum, in actione constituit, ut ei difficile sit honeste vivere, qui hujus adhortationes, ac præcepta non legerit, quorum refertissimi sunt omnes ejus libri, quos cum legimus, quem Philosophum non contemnimus? Sed quoniam de hujus hominis continentia, integritate, ac sapientia nunquam satis dici posset, pauca de ejus natione, vita, ac genere subjiciemus. Lucius Annæus Seneca, natione Hispanus, genere Cordubensis, professione verò Stoicus, non minus vita conspicuus, quàm scientia præclarus extitit. Hic à Cneo Domitio Ænobarbo, qui cum Romano exercitu missus fuerat, ad expugnandam validissimam civitatem Hispaniæ Cordubam, quæ à Romanorum imperio desciverat, captus cum duobus fratribus, Junio Annæo Gallione, & Lucio Annæo Mela, patre

Seneca vitæ magister dictus.

patre Lucani poetæ, libertate donatus est. Hic se Romam, cum fratribus ac nepote, hortatu Domitii potissimum contulit. Ubi tanto in honore ab omnibus habitus est, ut à nonnullis creditum sit, Claudium Imperatorem inde caussam indignationis, aut odii in Senecam traxisse. Proinde Claudius, sive ab invidis hominibus ita impulsus fuerit, sive naturæ vitio, Senecam in Corsicam exsilio relegavit. Cujus rei meminit idem in Octavia, quando inquit

Quid me potens fortuna fallaci mihi
Blandita vultu, sorte contentum mea
Alte extulisti, gravius ut ruerem; edita
Receptus arce, totque perspicerem metus?
Melius latebam, procul ab invidiæ malis
Remotus, inter Corsici rupes maris:
Ubi liber animus, & sui juris, mihi
Semper vacabat, studia recolenti mea.

Posteaquam verò Claudius morte affecisset Messalinam uxorem, propter publicum ejus pellicatum, sibi assumpsit Agrippinam Germanici filiam, olim

olim Cnei Domitii uxorem, & Neronis matrem. Hæc à Claudio Senecæ restitutionem impetravit. Cui Neronis cura, cum esset à Claudio atque Agrippina mandata, mortuo Claudio, tantum ejus potentia atque opes creverunt, multorum invidiam excitarent. Fuit enim consul, ac senator & Neronis præceptor, & diu apud eum potentissimus, ita, ut quamdiu Nero pietatem simulavit, & optimi Principis officio visus fungi, nihil sine consilio Senecæ ab Imperatore transigeretur. Postea verò, quàm Pompejam Sabinam, quæstorio patre natam, equiti Romano antea nuptam, prius occiso viro jussu ejus, duodecimo die, post divortium Octaviæ, quam sub sterilitatis nomine abdicavit, in matrimonium accepisset, creditum est, ab hac muliere conspiratum in mortem Senecæ: sive quia Neronem sæpe conatus erat ab amore hujus mulieris retrahere, cùm adhuc vivente Octavia ipsam in concubinam haberet: sive quia sciebat non placere Senecæ, quæ cum Nerone diceret ac faceret. Qua re cognita, sapientissimus vir Seneca statuit à Nerone otium & quietem impe-

impetrare, & se prorsus ab omni procuratione civili, & cura abstinere, quo tutior senectus ejus foret. Oravit itaque Neronem, ut omneis fortunas & opes suas reciperet, & honores suos ad alterum deferret, fretus excusatione adversæ valetudinis & senectutis suæ, quæ indies magis ingravescebat. Pervagabatur itaque rura Campaniæ, & alia loca, urbi adjacentia, in quâ velut peregrinatione, bonam magnamque partem epistolarum ad Lucilium conscripsit. Reversus fortè illis diebus Seneca fuerat de Campania, ac in Nomentanum villam suam diverterat, ad quam Nero misit Syllanum tribunum prætoriæ cohortis, cum jam advesperasceret, & circundedit villam militibus, intravitque domum Senecæ, ubi invenit eum cœnantem cum Paulina uxore, duobusque amicis, cui Neronis mandata exposuit, in quibus continebatur, quod vel spontaneam sibi mortem consciret, vel quod ipse sibi constitueret mortis genus, subiret. Causa verò mortis afferebatur, quòd Seneca odio Neronis se ab urbe abduxerat, neque amicis suis laborantibus aderat. Cui Seneca maxima animi constantia,

ſic reſpondit, neque ſe ab amicis abfuiſſe, neque quenquam ab ſe deſtitutum eſſe, aut negligentia, aut deſidia, ſed ſe pluris otium ſuum facere, quàm ullius hominis amicitiam; ſe olim aliis, modò ſibi & contemplationi naturæ vacare: quod autem Neronem odio haberet, ſatis ei perſuaſum eſſe, Neronem iſta non credere, proinde & de morte & vita ejus ita ſtatueret, ut ſibi placuiſſet: ſe nihil habere, cur mortem optaret, neque in morte quicquam mali cognoſcere, cur ipſe vitam deſideraret: ſeque jam eò perveniſſe, ut neque pro hac, neque pro illa votum ullum Diis aut hominibus faceret. Tunc Syllanus, munita cuſtodibus villa & domo Senecæ, reverſus eſt ad Neronem, cui, præſente Pompeja renunciavit quę feciſſet: qua re audita interrogavit Nero Syllanum, quo vultu ſibi ea à ſe nuntiari audiviſſet: cui reſpondit, ſe nullum in Seneca vidiſſe timoris veſtigium. Remiſit ergo Nero tribunum ad Senecam, ut ea maturaret, quæ paulo ante ſibi mandata eſſent. Sed tribunus veritus in conſpectum Senecæ prodire, miſit unum ex centurionibus ſuis, qui nuntiaret

tiaret extremam necessitatis horam: quæ verba vir sapientissimus vultu & corde immobili audivit, jussitque sibi testamenti tabulas adferri. Sed ubi necessarios omnes & amicos suos, ægro nimis, & fracto animo mortem ejus ferre vidit, convertit se ad eos, & tenens manu tabulas testamenti, allocutus est eos, & ibi in medio omnium multum habuit cum eis de virtute ac sapientia sermonem, egitque pluribus verbis gratias omnibus, quod, quia nondum satis cumulatè pro magnitudine benevolentiæ eorum in se facere potuerit, dixit se velle testamento eis legare, quod apud se gratiosius & pulchrius erat, quam rem si memoria tenerent, sibi famam laudabilium artium, atque rerum retinerent. Illud autem ait esse vitæ suæ imaginem, quo non aliud significare videbatur, quàm ut vestigia vitæ suæ sequerentur. His dictis, convertit se ab amicis ad uxorem Paulinam, quæ præter cæteros qui aderant, dolore affecta, neque corpore, neque animo, constabat, quam suavissime complexus, exhortatus, ut hanc mortis injuriam vili animo perferret, inquiens tempus illud

jam venisse, quo illæ sanctissimæ Philosophiæ suæ præcepta, jam non disputando, sed fortiter faciendo comprobaret, nullaque alia re meliorem posse immortalitatem consequi, quàm ubi mori necesse esset, non solum æquo animo, sed etiam avido complecti. Quare mea Paulina, cave hanc meam mortem amplius, ut contumeliosam defleas, ne vel te nimis amasse, vel gloriæ meæ invidisse videaris. Agens itaque jam annum ætatis suæ, prope centesimum decimumquartum, aut ultra, jussit venas brachiorum incidi & crurum, ut sanguis largior egrederetur, qui propter longam ætatem in venis congelatus, exire non poterat. Quare cum longius mortem sibi prorogari videret, rogavit Statium medicum, & amicum suum, ut sibi venenum daret præparatum, quod datum, ad cor, ex debilitate membrorum transire non potuit. Fecit itaque sibi fieri balneum, de consilio Statii, aquarum plus quàm mediocriter calidarum, in quod cum intrasset, audita sunt verba, licet pauca, jam voce attenuata, sua immortalitate dignissima. Sentiens deinde mortem appropin-

quare

quare, quo magis ostenderet eam sibi leviorem esse, nec homini timendam, primo velut ridens suos circumspexit, deinde aquam illam accepit sanguine mixtam, & super se respersit, inquiens: Hunc liquorem sanguine & aqua mixtum, Iovi liberatori consecro, per quem, ut arbitror, verum Deum intelligens, quo dicto, paulo post migravit. Funus autem maximo cum honore à suis paratum fuit. Composuit autem, cum in balneo esset, sepulchri sui, ut creditur, epitaphium, quod postea in marmore incisum fuit.

Cura, labor, meritum, sumpti pro munere honores,
Ite, alias posthac sollicitate animas.
Me procul à vobis Deus evocat, illicet actis
Rebus terrenis, hospita terra Vale.
Corpus avara tamen, solennibus accipe saxis;
Nanque animam cælo reddimus, ossa tibi.

De ætate verò Senecę potest illud cõjici, eum ad centesimum decimum quartum annum vel ultra potius pervenisse, quàm citra stetisse. Dicit enim se potuisse vivam vocem Ciceronis au-

divisse. Verisimile igitur est, eum fuisse tunc rationis & doctrinæ capacem. Nam cum ea tempora mecum computo quæ à morte Ciceronis usque ad mortem Senecæ fluxerunt, illud notum omnibus mihi subit, Ciceronem Marci Antonii jussu cæsum esse circa exordia principatus triumvirorum, scilicet Octavii, Antonii, & Lepidi: illud constat, Octavium annos duodecim imperasse cum Antonio, diviso tamen imperio. Victo autem Antonio, solus tenuit monarchiam orbis annos quadraginta quatuor, vel circa. Tyberius verò successit Octavio, & regnavit is annos treis & viginti. Huic successit illa immanis fera C. Caligula. Is imperavit annos treis, & menses decem, & dies octo, post quem Claudius imperavit annos quatuor & decem, menses septem, dies octo & viginti. Cui truculentissima bestia Nero successit, adoptivus Claudii filius, qui orbem terrarum suo pressit imperio annos treis & decem, menses septem, dies novem & viginti, quæ tempora, si conferantur in unum, constituent annos centum quatuor & decem, dies treis. Mortuus autem Seneca anno undecimo

mo imperii Neronis, biennium antequam Petrus & Paulus martyrio coronarentur. Igitur à morte Ciceronis ad mortem Senecæ fluxerunt anni centum duodecim, vel propemodum. Nunc reliquum eſt videre, qua ætate fuiſſet Seneca, juxta extrema Ciceronis tempora. Nam cum ſcribat ſe idoneum jam fuiſſe ad audiendum Ciceronis eloquentiam, non alienum eſt arbitrari, eum fuiſſe annorum duodecim, quare conſtet neceſſe eſt, Senecam annos centum quatuor & viginti ſupergreſſum eſſe. Non ergo mentiens ſum, ſi ad centeſimum & decimumquartum annum dixi Senecam ætatę proceſſiſſe. Poſtremò ſunt qui aſſerant Senecam moralem authorem fuiſſe Tragœdiarum. Franciſcus Petrarcha in quadam epiſtola, opus fuiſſe hujus Senecæ aperte confirmat. Bocatius verò negat, cui vir diſertiſſimus Collucius aſſentitur, hoc opus aſſcribens fratri Senecæ, de qua quidem re non noſtrum eſt judicium ferre, quòd adhuc ſub judice lis eſt: ſed utcunque ſeſe res habeat, nos tamen quod inſtitutum, aggrediamur.

SENTENTIÆ ILLUSTRES EX TRAGŒDIIS SENECÆ.

Ex Hercule furente, Tragœdia prima.

Ex act. 1. NOvit paucos
Secura quies: qui velocis
Memores ævi, tempora nunquam
Reditura tenent; dum fata sinunt,
Vivite læti: properat cursu
Vita citato, volucrique die
Rota præcipitis vertitur anni:
Duræ peragunt pensa sorores,
Nec sua retro fila revolvunt.
At gens hominum fertur rapidis
Obvia fatis, incerta sui:
Stygias ultro quærimus undas.
Certo veniunt ordine Parcæ:
Nulli jusso cessare licet:
Nulli scriptum proferre diem:
Recipit populos urna citatos.
Venit ad pigros cana senectus:
Humilique loco, sed certa sedet,
Sordida parvæ fortunæ domus:
Alte virtus animosa cadit.

Ex act. 2. — Finis alterius mali,
Gradus est futuri.

— Pro-

--- Prosperum ac felix scelus,
Virtus vocatur: sontibus parent boni:
Jus est in armis, opprimit leges timor.
--- Quod nimis miseri volunt,
Hoc facile credunt. A M. imo quod metuunt nimis,
Nunquam amoveri posse, nec tolli putant.
M E. Prona est timori semper in pejus fides.
Iniqua raro maximis virtutibus
Fortuna parcit: nemo se tuto diu
Periculis offerre tam crebris potest.
Quem sæpe transit casus, aliquando invenit.
--- Qui genus jactat suum,
Aliena laudat; rapta, sed trepida manu
Sceptra obtinentur: omnis in ferro est salus.
Quod civibus tenetur invitis, scias
Strictus tuetur ensis; alieno in loco
Haud stabile regnum est.
Invidia fastum ac sermo popularis premet.
Ars prima regni est, posse invidiam pati.
Sequitur superbos ultor à tergo Deus.
Cum victor arma posuit, & victū decet

Deponere odia.

Cogi qui poteſt, neſcit mori.

Virtutis eſt, domare quæ cuncti pavent.

Non eſt ad aſtra mollis è terris via.

Quemcunque miſerum videris, hominem ſcias.

A M. Quemcunque fortem videris, miſerum neges.

Poſt multa virtus opera laxari ſolet.

Ex Choro. Immites potuit flectere cantibus
Umbrarum dominos, & prece ſupplici
Orpheus, Eurydicē dum recipit ſuam.
Quæ ſylvas & aves, ſaxaque traxerat
Ars, quæ præbuerat fluminibus moras.
Ad cujus ſonitum conſtiterant feræ,
Mulcet non ſolitis vocibus inferos,
Et ſurdis reſonat clarius in locis:

Ex. 3. act. Odit verus amor, nec patitur moras

Votum ſecundet qui poteſt noſtrum Deus,
Rebuſque laſſis adſit.

--- Quod fuit durum pati,
Meminiſſe dulce eſt.

Ipſaque morte pejor eſt mortis lcus.

--- Quiſquis eſt placide potens,
Dominuſque vitæ, ſervat innocu manus.

Et i

Et incruentum mitis imperium regit,
Animoque parcit: longa permẽſus diu
Felicis ævi ſpatia, vel cælum petit,
Vel læta felix nemoris Elyſii loca
Judex futurus.

Nemo ad id ſerò venit, unde nũquã,
Cum ſemel venit, potuit reverti.

—Tuque ô domitor *Ex Choro.*
Somne malorum, requies animi,
Pars humanæ melior vitæ. *Ex Choro*

Pectora tantis obſeſſa malis, *4. actus.*
Non ſunt ictu ferienda levi.

Sæpe vindicta obfuit. *Ex 5. act.*

Ex Thyeſte, Tragœdia 2.

QUos cogit metus
Laudare, eoſdem reddit inimicos
metus.

At qui favoris gloriam veri petit, *Ex 2. act.*
Animo laudari magis quã voce valet.
Laus vera humili ſæpe contingit viro.

Rex velit honeſta: nemo non eadem velit.

—Ubi non eſt pudor,
Nec cura juris, ſanctitas, pietas, fides,
Inſtabile regnum eſt.

Jam tempus ille fecit ærũnas leves.
A T. Malorum ſenſus accreſcit die.
Leve eſt miſerias ferre: perferre eſt
grave.

Sæpe in magistrum scelera redie-
runt sua.
AT. Ut nemo doceat fraudis & scele-
ris viam,
Regnum docebit.
--- Tacita jam rudibus fides
Non est in annis: detegent forsan do-
los.
Multa, sed trepidus, solet
Detegere vultus: magna nolentum
quoque
Consilia produnt.
Ex cho-ro. Rex est, qui posuit metus,
Et diri mala pectoris:
Quem non ambitio impotens
Et nunquam stabilis favor
Vulgi præcipitis movet.
Mens regnum bona possidet.
--- Non capit regnum duos.
Ex 3. act. Mihi crede, falsis magna nomini-
bus placent.
--- Dum excelsus steti,
Nunquam pavere destiti, atque ipsum
mei
Ferrum timere lateris. O quantum
bonum est
Obstare nulli, capere securas dapes:
Humi jacentem, scelera non intrant
casam:

Tutus-

Tutusque mensa capitur angusta cibus.
Venenum in auro bibitur: expertus loquor.
Nec abnuendum, si dat imperium Deus,
Nec appetendum.
Serum est cavendi tempus in mediis malis. Ex choro.
Nulla vis major pietate vera est.
Nulla sors longa est: dolor, ac voluptas
Invicem cedunt: brevior voluptas.
Ima permutat brevis hora summis.
Omne, sub regno graviore, regnum est.
Quem dies vidit veniens superbum,
Hunc dies vidit fugiens jacentem.
Nemo confidat nimium secundis:
Nemo desperet meliora lapsis.
Miscet hæc illis: prohibetque Clotho
Stare fortunam: rotat omne fatum.
Nemo tam Divos habuit faventes,
Crastinum ut posset sibi polliceri;
Res Deus nostras celeri citatas,
Turbine versat.
Fugiat trepidi comes exilii
Tristis egestas, rebusque gravis
Pudor afflictis, magis unde cadas
Quàm quo, refert. Ex 5. act.

Proprium hoc miseros sequitur vitium,
Nunquam rebus credere lætis:
Redeat felix fortuna licet.
Tamen afflictos gaudere piget.
Mittit luctus signa futuri,
Mens ante sui præsaga mali.

Ex Thebaide, Tragœdia 3.

N--- On est, ut putas, virtus pater
Timere vitam: sed malis ingentibus
Obstare, nec se vertere, ac retro dare.
Ex 1. act. — Vitam contempsit, mori
Qui concupiscit.
Quotiens necesse est fallere, aut falli, à suis,
Patiare potius ipse, quàm facias scelus.
In servitutem cadere de regno, grave est.
— Regna cum scelere omnibus
Sunt exiliis graviora.
Fortuna belli sẽper ancipiti in loco est.
Iniqua nunquam imperia retinentur diu.

Ex Hippolyto, Tragœdia 4.

Ex 1. act. Q—Uisquis in primo obstitit,
Pepulitque amorem, tutus ac victor fuit.
Qui blandiẽdo dulce nutrivit malum,
Serò,

Serò recusat ferre, quod subit jugum.
Dum quis secundis rebus exultat nimis,
Fluitque luxu semper insolita appetẽs:
Tunc illũ magnæ dira fortunæ comes
Subit libido: non placent suetæ dapes,
Non tecta sani moris, aut vilis cibus.
Pars sanitatis velle sanari multis fuit. *Ex Choro.*
Vincit sævas cura novercas. *Ex 2. act.*
Non levat miseros dolor.
--- Verum justa, qui reges timet,
Deponat: õne pellat ex animo decus.
Malus est minister regii imperii pudor.
Quem fata cogunt, hic quidem vivat miser.
At siquis ultro se malis offert volens,
Seque ipse torquet, perdere est dignus bona,
Qui nescit uti.
Ætate fruere, mobili cursu fugit.
--- Propria describit Deus
Officia: & ævum per suos ducit gradus.
Lætitia juvenem, frons decet tristis senem.
Sępe obstinatis induit fręnos amor,
Et od a mutat.
--- Qui timide rogat,
Docet negare.

Anceps

Ex choro. Anceps forma bonum mortalibus,
Exigui donum breve temporis.
Ut velox celeri pede laberis.
Res es forma fugax; quis sapiens bono
Confidat fragili? dum licet utere:
Tempus, sed tacitum subruet, horaque
Semper præterita deterior subit.
Raris forma viris (secula prospice)
Impunita fuit.
Alium silere quod voles, primus sile.
Ex 3. act. Minus in parvis fortuna furit.
--- Humida vallis
Ex Choro. Raros patitur fulminis ictus.
Tremit telo Jovis altisoni
Caucasus ingens: Phrygiumque nemus
Matris Cybeles, metuens cælo
Juppiter alto vicina petit.
Non capit unquam magnos motus
Humilis tecti plebeja domus;
Circa regna tonat.
Volat ambiguis mobilis aliis
Hora: nec ulli præstat velox
Fortuna fidem.

Ex Oedipo, Tragœdia 5.

Ex 1. act. Nullus est miseris pudor.
Haud est virile terga fortunæ dare.
Ex choro 4. actus. Labimur sævo rapiente fato:
Ducitur

Ducitur ſemper nova pompa morti.

– Dubiam ſalutem qui dat, afflictis negat.

– Facere ſolent extrema ſecuros mala. *Ex 3. act.*

-- Iners malorum remedium ignorantia eſt.

– Ubi turpis eſt medicina, ſanari piget.

- Certiſſima eſt regnare cupienti via,
Laudare modica.

- Ab inquieto ſæpe ſimulatur quies.
Aditũ nocendi perfido pręſtat dies.

- Res ſecundæ non habent unquam modum.

Quiſquis in culpa fuit
Dimiſſus, omne odit quod dubium putat;
Sic odia fiunt.

– —Odia quia nimium timet,
Regnare neſcit, regna cuſtodit metus.

—CRE. Qui ſceptra duro ſævus imperio regit,
Timet timentes: metus in authorem redit.

—Prima langueſcit ſenum
Memoria, longo laſſa ſublabens ſitu.

Quid verba quæris? veritas odit moras.

Fatere, ne te cogat ad verum dolor,

Prohi-

Prohibet fides.
Quicquid excessit modum,
Pendet instabili loco.

Ex Troade, Tragœdia 6.

—Nulla dies
Ex choro mulierum. Mœrore caret: sed nova fletus
Causa ministrat.
Ex 2. act. Juvenile vitium est, regere non posse impetum.
Violenta nemo imperia continuit diu:
Moderata durant, quoq; fortuna altius
Evexit ac levavit humanas opes,
Hoc se magis supprimere felicem decet:
Variosque casus tremere, metuentem Deos
Nimium faventes.
* Qui non vetat peccare, cum possit, jubet.
Et regis alti spiritum regi dare
Præferre patriam liberis regem decet.
Ex 3. act. Miserrimum est timere, cum speres nihil.
Victor feroces impetus primus habet.
Levius solet timere qui proprius timet.

Simu-

Sir
Decip
Ma
Dedi
Serv
D
Dul
F
Nen
N
To
Div
Ru
Pa
Est
P
M
E

- Simulata remove verba: non facile est tibi
Decipere Vlyssem.
Magnifica verba mors propè amota excutit.
- —Veritas nunquam latet.
Dediscit animus serò, quod didicit diu.
—Fletus ærumnas levat.
—Durum & invisum & grave est,
Servitia ferre.
Dulce mœrenti est populo dolentũ: *Ex choro*
Dulce lamentis resonare gentes.
- Ferre quã sortem patiuntur omnes,
Nemo recusat.
Nemo se credit miserum, licet sit.
Tolle felices: removeto multo
Divites auro: removeto centum
Rura qui scindat opulenta bobus:
Pauperi surgent animi jacentes.
- Est miser nemo, nisi comparatus.

Ex Medea, Tragœdia 7.

-Ira quæ tegitur, nocet. *Ex 1. act.*
—Professa perdunt odia vindictæ locum.
Me. Levis est dolor, qui capere consilium potest, *Ex 2. act.*
Et clepere sese; magna non latitant mala,
Fortuna fortes metuit, ignavos premit.

Nun-

Nunquam poteſt non eſſe virtuti locus.

Spes nulla rebus monſtrat afflictis viam.

ME. Qui nihil poteſt ſperare, deſperat nihil.

Compeſce verba, parce jam demens nimis,
Animoſque minue: tempori aptari decet.

Fortuna opes auferre, non animum poteſt.

Æquum atque iniquum regis imperium feras.

ME. Iniqua nunquam regna perpetuò manent.

Difficile quàm ſit animum ab ira flectere
Jam concitatum, quamque regale hoc putet,
Sceptris ſuperbas quiſquis admovit manus,
Qua cœpit ire, regia didici mea,
Rapida fortuna, ac levis,
Præcepſque regno eripuit, & exilio dedit.

Cõfide regnis: cum levis magnas opes
Huc ferat, & illuc caſus: hoc reges habent

Magni-

Magnificum & ingens: nulla quod rapiet dies,
Prodesse miseris, supplices fido lare
Protegere.
–Nullum ad nocendum tempus angustum est malis. *Ex 3. act.*
–Amor timere neminem verus potest.
Nemo potentes aggredi tutus potest.
Gravis ira regum est semper.
–Suspecta ne sint, longa colloquia amputa.
Nulla vis flammæ, tumidique venti *Ex choro.*
Tanta, nec teli metuenda torti,
Quanta cum conjux viduata tædis
Ardet & odit.
Cæcus est ignis stimulatus ira,
Nec tegi curat patiturve frænos:
Haud timet mortem, cupit ire in ipsos
Obvius enses.

Ex Agamemnone, Tragœdia 8.

Regnorum magnis fallax *Ex choro.*
Fortuna bonis, in præcipiti
Dubioque nimis excelsa loco,
–Nunquam placidam sceptra quietem,
Certumve sui tenuere diem:
Alia ex aliis cura fatigat,
Vexatque animos nova tempestas.
–Quicquid in altum

Fortuna

✳ O quàm miserum est nescire mori. *Ex choro.*
Magis exurunt, quos secretæ
Lacerant curæ.

Ex Octavia. Tragœdia 9.

IUvenilis ardor impetu primo furit: *Ex 1. act.*
Languescit idē facile: nec durat diu
In venere turpi, ceu levis flāmæ vapor.
Amor perennis conjugis castæ manet.
NE. — Quicquid excelsum est, cadat.
SE. Pulchrum eminere est inter illustres viros,
Consulere patriæ, parcere afflictis, fera
Cęde abstinere, tempus atque irę dare:
Orbi quietem, seculo pacem suo.
Hæc summa virtus, petitur hac cælum via.
Probitas, fidesque conjugis, mores, pudor,
Placeant marito; sola perpetuò manēt
Subjecta nulli, mentis atque animi bona.
— Florem decoris singuli carpunt dies.
Vis magna mentis, blandus atque animi calor
Amor est.
— Bene paupertas
Humili tecto contexta latet. *Ex 5. act.*
— Quatiunt altas sæpe procellæ,
Aut evertit fortuna domos.

Ex

Ex Hercule Oetheo, Tragœdia 10.

Ex 1. *act.* * Nunquam est ille miser, cui facile est mori.

Ex 2. *act.* Illicita amantur: excidit quicquid licet.

Haud est nocens, quicunque non sponte est nocens.

Ex 5. *act.* Virtus in astra tendit, in mortem timor.

Ex choro. Nunquam Stygias fertur ad umbras
Inclyta virtus: vivite fortes,
Nec letheos sæva per amnes
Vos fata trahent: sed cum summas
Exigit auras consumpta dies,
Iter ad superos gloria pandet.

FINIS.

